



VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Overlevelsesaktør eller endringsaktør?

En kvalitativ studie av et utvalg elevers opplevelse av hatefulle
ytringer

Eirik Flageborg Arnesen

Veileder

Professor Claudia Lenz

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved MF Vitenskapelig Høyskole og er godkjent som del av denne utdanningen.

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn, vår 2019

AVH5055, Masteravhandling (45 ECTS)

Avhandling Lektorprogram i K-RLE/religion og etikk og samfunnsfag

Antall ord: 29 675



Forord

Masteroppgaven er omsider ferdig, og alle de ulike delene av arbeidet med oppgaven har bydd på sine oppturer og nedturer. Det har vært en svært lærerik prosess, og spennende møter med elever som jeg ikke kommer til å glemme.

Det er noen personer jeg spesielt vil takke i denne anledning, og det er veilederen min Claudia Lenz, professor i historie- og samfunnsdidaktikk, og Trine Anker, professor i religionsvitenskap, for all tiden dere har disponert til samtale og veiledning, og at dere har arrangert skrive- og gruppeveiledninger for DEMBRA-prosjektet. Det har vært til stor hjelp underveis i arbeidet.

Jeg vil takke informantene mine som stilte opp på intervju, og som var til inspirasjon hele veien frem til mål.

Jeg vil takke mine medstudenter på lektorprogrammet for fem gode år.

Sammendrag

Denne masteroppgaven har utgangspunkt i følgende problemstilling: På hvilken måte opplever et utvalg elever ved yrkesfag på VG1 et handlingsrom i møte med hatefulle ytringer på skolen? For å svare på denne problemstillingen har det blitt gjennomført tre kvalitative fokusgruppeintervjuer med henholdsvis 13 informanter fra to ulike linjer, *gutteklassen* og *jenteklassen*, på yrkesfag VG1. Oppgavens hensikt er i å kunne svare på informantenes forhold til hatefulle ytringer, og svare på hvordan deres handlingsrom oppleves i situasjoner hvor hatefulle ytringer eksplisitt eller implisitt er tilstede.

I etterkant av analyseprosessen av feltarbeidet kommer det frem at hatefulle ytringer i flere ulike varianter er en del av hverdagen til informantene. Tålegrensen for hat hos informantene fremkommer som ulik. Til tross for at gruppene felles påpeker økende trend av grovt og hatefullt språkbruk som del av hverdagspråket. Deres opplevelse av hatefulle ytringer derimot varierte i størst grad etter hvilken rolle de hadde; som avsender, vitne eller offer av hatefulle ytringer. I lys av rollene varierte deres opplevde handlingsrom. Handlingsrommet ble vinklet som informantenes kreativt konstruerte bilde av hvilke handlingsalternativer og deres mulighet til å endre sin egen situasjon til tross for begrensninger utenfra. Dette endret seg på bakgrunn av rolle, kontekst, gjeldende maktperspektiver og deres bilde av mulighet for egen innflytelse.

Aktuelle teoretiske perspektiver som drøftes opp mot funnene i oppgaven er ytringsfrihet, teori omkring hatefulle ytringer, demokrati i skolen, maktperspektiver og relevante fagrapporter.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Oppgavens problemstilling.....	1
1.2	Studiens hensikt.....	2
1.3	Studiens forskningsspørsmål og avgrensning.....	2
1.4	Studiens aktualitet.....	3
1.5	Oppgavens oppbygging.....	4
2	Teoretisk rammeverk.....	6
2.1	Tidligere forskning.....	6
2.2	Ytringsfrihet og ytringsansvar.....	10
2.2.1	Ytringsfrihetens grenser.....	12
2.3	Hva er hatefulle ytringer?.....	15
2.3.1	Hva er hatet?.....	19
2.3.2	Hva skiller hatefulle ytringer fra andre ytringer av negativ karakter?.....	20
2.3.3	Hva er konsekvensen av hatefulle ytringer?.....	21
2.3.4	Hvordan kan hatefulle ytringer forebygges?.....	22
2.4	Demokratisk deltakelse.....	25
2.5	Maktrelasjoner.....	27
2.5.1	Språk som makt.....	29
2.5.2	Hva er et handlingsrom?.....	30
2.6	Grenseoverskridende ytringer og konflikthåndtering.....	32
3	Metode.....	33
3.1	Forskningsdesign.....	33

3.2	Intervju som datainnsamlingsmetode	34
3.2.1	Intervjuguide.....	34
3.2.2	Lydopptak av intervjuene	36
3.3	Valg av skole og rekruttering av informanter.....	36
3.4	Informert samtykke og gjennomføring av intervjuene	38
3.4.1	Transkribering	39
3.5	Analyseprosessen.....	40
3.6	Forskningsetiske refleksjoner	41
3.7	Validitet, reliabilitet og replikasjon	42
3.8	Oppsummering	43
4	Analyse	45
4.1	Ytringsklima	46
4.1.1	Trivsel på skolen og i klasserommet	46
4.1.2	«Backup»	47
4.1.3	«Fristed»	49
4.2	Hatretorikk.....	51
4.2.1	«Blant mine venner er det ingenting som ikke er greit å si»	52
4.2.2	«Det er lov å kødde om alt».....	54
4.2.3	«Sårbarhet»	56
4.2.4	«Nå kødder jeg ikke».....	58
4.2.5	«Jeg kan ikke si et sted hvor det skjer fordi det skjer over alt nå»	60
4.2.6	«Omvendt rasisme»	62
4.2.7	«Burde det være straffbart?»	65

4.2.7.1	Gruppeoppgave.....	67
4.3	Ansvarliggjøring.....	73
4.3.1	«Folk med store plattformer»	74
4.3.2	«Vi burde bli mer bevisste på hvilke ord vi bruker»	78
4.4	Sammendrag	80
5	Drøfting	81
5.1	Uklare grenser om hva som er lov og ikke.....	81
5.2	«Backup»	85
5.3	Status quo og ønsket om endring.....	86
5.4	Informantenes handlingsrom endrer seg hele tiden	88
6	Avslutning	89
6.1	Hovedfunn	89
6.2	Studiens begrensning og videre forskning.....	89
7	Bibliografi.....	91
8	Vedlegg.....	98
8.1	Intervjuguide.....	98
8.2	Samtykkeerklæring	99
8.3	Resultat – diskusjonsoppgave.....	100
8.4	Godkjenning fra NSD.....	102

1 Innledning

Studieåret 2017/2018, hvor jeg tok pedagogikk som en del av lektorprogrammet, var et avgjørende år for min identitet som lærer. Inntil det var jeg ikke helt sikker på hva jeg holdt på med. Jeg hadde allerede hatt mye lærerpraksis gjennom små og mellomstore vikariater. Det året med pedagogikk var en vekker for mitt bilde av hvem eleven var, og det vekket en nysgjerrighet for elevene som ikke hadde vært der på samme måte tidligere. Det vekket en interesse i meg for elevens opplevelsesverden. Derfor ønsket jeg å skrive en masteroppgave med empirisk grunnlag i elevers beskrivelse av deres virkelighet.

Hva gjaldt hvilke faglige områder jeg ønsket å fordype meg i, var veien kort til tematikk som går på tvers av alle fagene i skolen, og som handler om utfordringer knyttet sosial samhandling både i og utenfor skolen. Dette tok lang tid for meg å finne frem til det teamet jeg ønsket å skrive om, og jeg var innom mange ulike problemstillinger men jeg kjente ikke et særlig engasjement for noen av dem. En dag slo temaet ned i meg som et lyn, og jeg visste akkurat hva jeg ville skrive om. Jeg ville skrive om ungdommers opplevelse av hatefulle ytringer.

1.1 Oppgavens problemstilling

I oppgaven min tar jeg utgangspunkt i elevers perspektiver på og deres møte med hatefulle ytringer. Jeg er nysgjerrig på hvilke problemstillinger elever står ovenfor, hvilke handlingsalternativer de opplever at de har og hvilke de faktisk ender opp når de må forholde seg til forekomsten og konsekvensene av hatefulle ytringer.

For å svare på disse tematikkene har jeg utarbeidet følgende problemstilling:

På hvilken måte opplever et utvalg elever ved yrkesfag på VG1 et handlingsrom i møte med hatefulle ytringer på skolen?

1.2 Studiens hensikt

Min hensikt med denne studien er å få innsyn i hvordan 13 ungdommer opplever hatefulle ytringer i skolen. I problemstillingen bruker jeg ordet «opplever». Det betyr at jeg er interessert i elevers opplevelse gjennom erfaringer og refleksjoner av hvordan hatefulle ytringer kommer til uttrykk, årsaken til dem, konsekvensene av dem og hvordan de oppfatter deres rolle i møtet med disse. I hvilke sammenhenger er man spesielt utsatte for slike ytringer, og hvilken opplevelse har de av den språklige utviklingen blant ungdommer i dag? Formålet for intervjuene oppgaven er ikke at elevene skal svare direkte på problemstillingen, men heller forsøke å fortelle om deres opplevelse av seg selv i utfordringen rundt hatefulle ytringer.

Studiens hensikt er ikke å utvikle en universell metode for forebygging av hatefulle ytringer. Derimot ønsker jeg å sette informantenes tanker om tilblivelse, opprettholdelse og konsekvenser av hatefulle ytringer opp mot det som allerede eksisterer i et utvalg rapporter og faglitteratur som adresserer hatefulle ytringer.

Jeg vil likevel undersøke om det finnes plausible likhetstrekk og skilnader i deres forståelse av hva som er akseptabelt språk og ikke, hvor grensene for ytringsfrihet går og hvilke aktører som kan tillegges ansvar for hvordan hatefulle ytringer kommer til uttrykk på skolen deres.

1.3 Studiens forskningsspørsmål og avgrensning

Problemstillingen anvender jeg i lys av to dimensjoner. Den henvender seg til informantenes opplevelsedimensjon av hatefulle ytringer. Dette handler om på hvilken måte informantene opplever at hatefulle ytringer er en del av deres livsverden, og så tar den for seg hvilket handlingsrom informantene opplever i møte med hatefulle ytringer. Når jeg skriver på skolen så definerer jeg dette som skolens område og nærområdet rundt skolen. Dette er noe jeg vil først og fremst vil belyse i analysen i kapittel 4, og diskutere opp mot mitt teoretiske rammeverk i drøftingen.

Det eksisterer mye litteratur på flere av de teoretiske feltene jeg berører, men til hensyn for oppgavens lengde vil jeg avgrense teoriomfanget til kun det jeg vurderer som nødvendig.

Jeg vil i analyse- og drøftingskapittelet bruke begreper som informantene trekker inn. Et eksempel på dette er «utlendingene». Det dukker først opp i B-gruppens beskrivelse av «de andre», og går nærmere inn på hvem de vurderer som tilhørende til denne gruppen, men for enkelthetens skyld vil jeg kun bruke «utlendingene» uten mer henvisning til hvem dette angår. Dette er fordi ordet i seg selv skaper en forståelse av «oss» og «dem», og derfor blir det feil av meg som forsker å bruke det uten anførselstegn.

1.4 Studiens aktualitet

I dag er det bred enighet om at hatefulle ytringer er et av dagens samfunnsproblemer. Det er en trussel for demokratiet, det skaper frykt i befolkningen, splitter grupper og skaper større avstand mellom mennesker (Nadim & Fladmoe, 2016, s. 11). Studier viser at minoritetsgrupper er mer utsatt for hat enn andre grupper (Bufdir, 2019). Spredningen av hatefulle ytringer bidrar til oppblomstring av gruppefiendtlige holdninger, intoleranse, andregjøring og fordommer (Nilsen, 2014). Dette støttes av en rekke fagrapporter som har blitt utarbeidet de siste fem årene.

Regjeringen Solberg I lanserte en politisk erklæring i november 2015 hvor de adresserte viktigheten av å kjempe mot hatefulle ytringer og intoleranse. I erklæringen stod det formulert at ytringsfriheten er viktig men at spredningen av hatefulle ytringer ikke kan tolereres. I 2016 kom regjeringen med en handlingsplan (Regjeringen Solberg I, 2016) hvor de beskrev hvilke politiske grep regjeringen har tatt i tidsrommet 2014 – høsten 2015 som går fra finansiell støtte til norsk videreføring av den europeiske kampanjen som Stopp hatprat på nett. Nordiske likestillingsministrene ble i mai 2015 enige om en satsning mot hatefulle ytringer i det nordiske samarbeidet til at regjeringen ble anbefalt av FNs rasediskrimineringskomité om å utarbeide en konkret handlingsplan på hvordan den norske regjeringen skal arbeide mot hatefulle ytringer (Regjeringen Solberg I, 2016). I 2018 publiserte HL-senteret en rapport som viste at det ikke

eksisterte empirisk materiale som gav uttrykk for hvordan tiltak som har blitt iverksatt i Norge har fungert (Lenz, Lid, Lorentzen & Nilsen, 2018).

Hatefulle ytringer er både politisert og oppe i samfunnsdebatten. Sommeren 2019 publiserte NRK Satiriks en video som inneholdt ordet «jødesvin». Videoen var ment som underholdning, men møtte store motreaksjoner i media gjennom både kronikker og debattinnlegg fra samfunnsdebattanter, akademikere og representanter fra den jødiske synagogen i Oslo. Det endte med at videoen ble slettet, og NRK publiserte en unnskyldning hvor de gav uttrykk for at de ikke hadde som intensjon å spre hatefullt innhold (Vissgren, 2019). Eksempelet er bare ett av mange andre tilfeller hvor skilnaden mellom satire og hatretorisk innhold er oppe for debatt. Dette er noe jeg vil belyse senere i teorikapittelet og i datamaterialet mitt; hvordan hat likevel kan spres og demre oppunder fordommer, gruppefiendtlige holdninger, fiendebilder og anti-ismer uten at avsender hadde den intensjonen med ytringen (Nilsen, 2014).

Min oppgave er relevant av nevnte årsaker, men og ettersom forskning på hatefulle ytringer i skolen ikke har blitt gjennomført tidligere (Lenz, et al., 2018). Mine informanter kjenner ikke til en verden hvor ikke internett og mobiltelefoner har eksistert, og mangfoldet har aldri vært så bredt som det er i Norge i dag (Kjeldstadli & Brochmann, 2014). Derfor er mine informanters perspektiver nyttige i møte med ungdommers møte med hatefulle ytringer i skolen uten at de er generaliserbare.

Masteroppgaven er en del av Dembra (Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme). Det er et kompetansehevingstilbud for utdanningssektoren. De arbeider med forebygging av antisemittisme, rasisme og demokratiske holdninger. Organisasjoner som står bak etableringen av DEMBRA er Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret), Det Europeiske Wergelandsenteret (EWC) og Institutt for lærerutdanning og skoleforskning ved Universitetet i Oslo (ILS) (Dembra, 2016).

1.5 Oppgavens oppbygging

I kapittel 1 har jeg gjort rede for oppgavens problemstilling, og beskrevet nærmere på hvilken måte jeg vil anvende den i oppgaven. I tillegg har jeg gjort rede for studiens avgrensning og

aktualitet. I kapittel 2 vil jeg presentere tidligere forskning og teoretiske perspektiver som jeg har vurdert som relevante for oppgaven. I kapittel 3 vil jeg presentere mine metodiske valg for studien og forskningsetiske refleksjoner jeg har gjort meg i forbindelse med arbeidet. I kapittel 4 vil jeg presentere min analyse av det empiriske datamaterialet som ligger til grunn for oppgaven og videre i kapittel 5 vil jeg diskutere og presentere de viktigste funnene fra analysekapittelet. I kapittel 6 vil jeg presentere oppgavens konklusjon.

2 Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for tidligere forskning, og gjennomgå teoretiske perspektiver som jeg vurderer som relevante for en bred belysning av det empiriske materialet mitt. Oppgavens hensikt ligger i det å undersøke hvilket forhold elever ved yrkesfag på VG1 har til hatefulle ytringer, og hvordan dette utspiller seg i skolen, utenfor skolen og i klasserommet, og hvordan handlingsrom de opplever i møte med hatefulle ytringer.

Jeg vil starte med ytringsfrihet. Ytringsfrihet adresserer en viktig stillingtagen i møte med mitt datamateriale som handler om ytringsfrihet og vern av minoriteter. Likeledes er det relevant å trekke inn ytringsansvar som fordrer refleksjon, kritisk tenkning og ansvarliggjøring av egne ytringer. I neste delkapittel vil jeg redegjøre for hva hatefulle ytringer er. Dette er viktig fordi det ikke finnes en universell, og det er relevant ettersom mine 16-årig gamle informanter ikke bruker dette begrepet til å snakke om konseptet og mekanismene omkring hatefulle ytringer. Her vil jeg også belyse konsekvenser og forebyggingstiltak av hatefulle ytringer. Dette vil til dels komme til syne under redegjørelsen av tidligere forskning på feltet.

Så vil jeg trekke inn demokrati ved å se på skolens rolle og opplæring av demokrati i skolen som bidragsyter til informantenes opplevelse av sitt handlingsrom. Avslutningsvis belyser jeg ulike maktperspektiver og handlingsrom i forsøket på å forstå hvordan informantene mine blir påvirket av hverandre, av lærere, skolen, lokalmiljøet, sosiale medier og andre arenaer. Her vil jeg trekke inn spesielt én rapport som peker på funn som har sammenheng med språkbruk blant unge og konflikthåndtering knyttet til kjønn.

2.1 Tidligere forskning

Hatefulle ytringer har blitt forsket på i Norge gjennom forskningslitteratur, og flere vitenskapelige rapporter som på ulike vis har kartlagt ytringsklimaer, psykisk helse i skolen, språkbruk blant ungdommer og gruppefiendtlige holdninger. Det er publisert flere rapporter som har kartlagt holdninger i befolkningen på nett, sosiale medier og ved

utdanningsinstitusjoner. På bakgrunn av disse har det blitt iverksatt tiltak spesielt knyttet opp mot skolen. Derimot er det lite eller tilnærmet ingen empirisk forskning som kan peke på hvilken effekt disse tiltakene har hatt. Hatefulle ytringer er tematikk som i utgangspunktet eksisterer på policy-nivå. Det eksisterer ingen forskning som foretar seg hatefulle ytringer i skolen, og de rapportene som har blitt publisert er i utgangspunktet bestillingsverk (Lenz, et al., 2018). Disse rapportene går grundig til verks for en nøye kunnskapsoversikt som eksisterer i samfunnet, men det eksisterer i utgangspunktet lite, eller tilnærmet ingen, empirisk forskningsgrunnlag til å kunne gjøre rede for hvordan hatefulle ytringer, eller hatprat, utspiller seg i den norske skolen (Lenz, et al., 2018).

I 2014 gav Anne Birgitta Nilsen ut boken «*Hatprat*» som gir grundig innføring i hva hatefulle ytringer, eller hatretorikk, er. Hun diskuterer hvilke språklige virkemidler som fører folk til å komme med hatefulle ytringer, enten i konteksten av mobbing, netthets eller andre foraer for ytring (Nilsen, 2014). Denne boken vil jeg i større grad bruke senere i teorikapittelet. Andre utgitte bøker som adresserer hatefulle ytringer er blant annet Butler (1997), Parekh (2012), Herz & Molnar (2012), Tsesis (2002) og Waldron (2012). Dette er bare et utdrag ettersom feltet er stort.

Det er forøvrig skrevet flere masteroppgaver som foretar seg hatefulle ytringer i ulike varianter som Holter (2018), Borvik (2012), Tennfjord (2018) og Engeland (2017). Holter intervjuet individer som har blitt sensurert for å ha kommet med hatefulle ytringer på nett, og forsket på deres virkelighetsforståelse som avsendere bak hatefulle ytringer. Borvik, Tennfjord og Engeland skrev om hatefulle ytringer fra et strafferettslig perspektiv for eksempel i forbindelse med skillet mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern av hatefulle ytringer. Denne problemstillingen vil jeg belyse kort senere i kapittelet.

Likestillings- og diskrimineringsombudet i Norge publiserte en rapport i 2015 som het *Hatytringer og hatkriminalitet* som viste til en forskningsmangel på art, omfang og skadevirkninger hatefulle ytringer. Det var et behov for å utrede ulike gruppers forhold til hatefulle ytringer, hvem som står bak ytringene og ikke minst hvilke tiltak som kan iverksettes for å forebygge slikt. Rapporten foreslo at regjeringen burde utarbeide en nasjonal handlingsplan som tok høyde for de utfordringene som rapporten presenterer (LDO, 2015).

I 2016 kom det tre rapporter fra Institutt for samfunnsforskning (ISF) som er kunnskapsoppsummeringer om hatefulle ytringer i Norge. Dette var gjennomført på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Disse tre foretok seg følgende områder: forskning på art og omfang, forskning på hat og diskriminering og grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer. Den første rapporten «*Hatefulle ytringer: delrapport 1: forskning på art og omfang*» peker på at få empiriske studier har kartlagt omfanget av hatefulle ytringer, hverken i dagligtalen eller på sosiale medier. Her eksisterer det en differanse mellom det hatefulle ytringer omtales som i en strafferettslig sammenheng i motsats til hva som vurderes som hatefulle ytringer i samfunnsfaglig vitenskapelig sammenheng. Rapporten peker på at det er på bakgrunn av etnisitet og seksuell orientering at flest hatefulle ytringer forekommer. Rapporten peker videre på at hatefulle ytringer oftest ikke er motivert av en følelse av hat, men ei heller en større konformitet, en spenningsøken og en språkkultur i endring på sosiale medier som har senket og fortsetter å senke terskelen for hatefulle ytringer (Nadim & Fladmoe, 2016).

Hatefulle ytringer – delrapport 2: forskning på hat og diskriminering hadde som formål å gi et sammensatt bilde på paralleller mellom hatefulle ytringer og diskriminering, mobbing og vold. Denne rapporten spiller videre på forrige del. Rapporten trekker frem ulike definisjoner og bruksområder hvor hatefulle ytringer er et tema. Rapportens hovedanliggende er å kartlegge forskning som har blitt gjennomført før 2016, og diskuterer spenningsforholdet mellom ytringsfrihet og det rettslige vernet mot hatefulle ytringer. Rapporten peker på at hatefulle ytringer rammer først og fremst minoriteter. Dette innebærer fra det individuelle nivå med psykisk stress og ubehag, men og på et samfunnsplan med begrenset opplevelse av bevegelses- og ytringsfrihet. Rapporten konkluderer med det som har vært formidlet av en rekke ulike internasjonale og nasjonale instanser at forskningen på hatefulle ytringer og hatkriminalitet er mangelfull (Eggebo & Stubberud, 2016). Normalisering av hatefulle ytringer kan tolkes dithen at hatefulle ytringer fortsatt har en slagside, men at forsvaret mot dem svekkes, avstumpes og inflasjoneres.

Den tredje rapporten, *Hatefulle ytringer – Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfriheten og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer*, adresserer skjæringspunktet

mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer. Dette er et sammensatt bilde, og er i endring etter presedens fra høyesterettsdommer som for eksempel Kjuus-kjennelsen, Boot Boys-dommen og Vigrid-kjennelsen (Tennfjord, 2018). Rapporten peker på at straffelovens definisjon av hatefulle ytringer ikke er i strid med de standarder som er gjeldende i Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD). Ifølge denne rapporten går altså ikke den norske stat for langt i begrensning av ytringsfriheten (Wessel-Aas, Fladmoe, & Nadim, 2016).

I 2018 kom rapporten «*Tiltak mot hatefulle ytringer. Kunnskaps- og tiltaksoversikt*» (Lenz, et al., 2018) som ble gitt ut i et samarbeid mellom HL-senteret og OsloMet (den gang HiOA) på oppdrag fra Bufdir. Rapporten hadde til hensikt og belyse tiltak mot hatefulle ytringer både nasjonalt og internasjonalt, og en kunnskapsoppsummering fra eksisterende forskningslitteratur som innehar kunnskap om ringvirkningene av slike tiltak. Rapporten repeterer det som tidligere har blitt påpekt: det har blitt gjennomført svært få studier som belyser effekten av tiltak som har blitt iverksatt med den hensikt for å forebygge og håndtere hatefulle ytringer. Den forskningslitteraturen som finnes på området redegjør for anbefalinger om hvilke tiltak og strategier som burde blitt iverksatt, men kan ikke vise til effekten av dem (Lenz, et al., 2018). Ifølge rapporten eksisterer det derfor en avstand mellom tiltak og forskning på feltet da vi vet lite om hva som fungerer og ikke. Noen tiltak kan vise til pedagogikk eller annen teori som forankring, men mange tiltak mangler teorigrunnlag. En gjenganger i forskningslitteratur er anbefalingen om språklig bevisstgjøring av hatefulle ytringer. Dette innebærer en myndiggjøring av individet fra å være en passiv aktør til en aktiv demokratisk medborger (Lenz, et al., 2018). Denne rapporten vil jeg benytte meg av også senere i dette kapitlet.

2.2 Ytringsfrihet og ytringsansvar

To viktige temaer for denne oppgaven er ytringsfrihet og ytringsansvar. Ytringsfriheten er både en menneskerettighet og nedfelt i norsk lov. Ytringsfriheten er i Norge grunnlovbestemt i § 100, og var en del av den opprinnelige grunnloven som ble skrevet i 1814 som lyder som følger:

Ytringsfrihet skal finne sted.

Ingen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Det rettslige ansvar bør være foreskrevet i lov.

Frimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand er tillatt for enhver. Det kan bare settes klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse (Kongeriket Norges Gunnlov, 1814, § 100).

Ytringsfrihet gir mennesker friheten til å kunne ytre seg ved å si hva de mener uten frykt for sanksjoner (Elden, 2018). Ytringsfrihet tilrettelegger for åpen uenighet hvor aktører skal akseptere ytringer, meninger og oppfatninger som strider imot sine egne (Nilsen, 2014, s. 11). I FNs menneskerettighetserklæring lyder artikkel 19 som følger:

Enhver har rett til menings- og ytringsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å hevde meninger uten innblanding og til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrensen (FN, 1948).

Ytringsfrihet tiltales som et viktig fundament i et demokratisk styresett. I de fleste land er ytringsfriheten grunnlovsfestet. Den er også rettighetsfestet i den europeiske menneskerettighetskonvensjon og FNs menneskerettigheter. Ytringsfrihet er det som rettighetsfester befolkningens mulighet til å kunne ytre seg fritt uten risiko for forfølgelse, sanksjoner eller rettslige konsekvenser. Gjennom ytringsfriheten forsikres befolkningen for maktmisbruk fra staten eller andre autoriteter (Enjolras, 2017, s. 304 i Hannisdal, 2018).

Det er mange argumenter for hvorfor ytringsfriheten er nødvendig. Jeg skal nå presentere tre av dem som Njål Høstmælingen (2003) trekker frem. Det første er at ytringsfrihet vurderes som et premiss for et vel fungerende demokrati, uavhengig demokratisyn. For det andre, ved ytringsfrihet så foreligger det en hypotese om at ytringsfriheten bidrar til at det i lettere grad er mulig å skille mellom sanne og usanne ytringer. Her kan man trekke paralleller til vitenskapelige metoder hvor teorier blir utprøvd etter hvor virkelighetsnære de kan vurderes til å være. For det tredje, som en vesentlig del av ytringsfriheten så er det faktum at mennesket kan ytre seg fritt en naturlig del av å være menneske og medborger i et demokratisk samfunn (Høstmælingen, 2010).

Ytringsfriheten gir ikke fritt spillerom, men må forvaltes i tråd med andre menneskerettigheter. Her foreligger det et forvaltningsansvar for menneskerettighetene som ikke kan forstås som enkeltparagrafer, men noe som inngår i hverandre (Nilsen, 2014). Nilsen trekker paralleller til første artikkel av menneskerettighetene som er:

Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd (FN, 1948).

Hun argumenterer at til tross for at ytringsfriheten legger et premiss for at man skal akseptere uenighet og selv de ytringer som kan fremme provokasjon, så har og alle mennesker et ansvar for å opprettholde menneskeverdet. Dette kommer til uttrykk ved å ikke spre usannheter om andre, eller komme med ytringer som er diskriminerende, integritetskrenkende eller som krenker et individs eller en gruppes menneskeverd. Dette handler om ytringsansvar. Ytringsansvar innebærer å tenke gjennom hvilke konsekvenser en ytring kan medføre (Nilsen, 2014, s. 11; Bangstad & Vetlesen, 2011). Det innebærer å ta høyde for hvilken kontekst, hvilket format eller hvilket språk ytringen skjer innenfor, og om det i det hele tatt er nødvendig å komme med den. Nilsen peker også på at ytringsansvaret og handler om å stå opp mot hatefulle ytringer, og avvæpne dem ved å avsløre dets usannhet og umoralskhet (Nilsen, 2014, ss. 11-12). Det er altså to dimensjoner ved ytringsansvaret som er aktuelt. Den første handler om en overveielse av egne ytringer omkring hvilke konsekvenser de kan medføre, og den andre dreier seg om å nedkjempe hatefulle ytringer og hindre spredning.

Ytringsfrihet og ytringsansvar er begge viktige konsepter for et samfunn. Uten ytringsfrihet er det vanskelig å møte uenighet med respekt, åpenhet og kritisk tenkning, men det offentlige ordskiftet kan knebles av diskriminerende og hatefulle ytringer og derfor er et ytringsansvar viktig.

2.2.1 Ytringsfrihetens grenser

Denne oppgaven handler om hatefulle ytringer, og derfor er det aktuelt å trekke inn spenningen mellom ytringsfrihet på den siden og minoritetsvern på den andre (Nadim & Fladmoe, 2016, s. 12). Det strafferettslige vernet er minoritetenes viktigste rettsvern. Bangstad og Vetlestad (2011) argumenterer for at ytringsfriheten har fått en styrket status i Norge de siste tjue årene. Dette ser de i sammenheng med hatefulle ytringers økende tilstedeværende på uredigerte medium som sosiale medier og kommentarfelt tilhørende debatt- og kronikkartikler (Bangstad & Vetlesen, 2011). Hatefulle ytringer forekommer med andre ord oftere enn hva det har gjort tidligere, og dette kan sees i sammenheng med for eksempel utbredelsen av internett og sosiale medier. Det gir folk en lettere tilgang til å dele sine oppfatninger med andre. Videre viser Bangstad og Vetlesen til at rasismeparagrafen i straffelovens presedens, som har til hensikt å beskytte minoriteter fra majoriteten, sjeldnere blir brukt av rettsvesenet i Norge (Bangstad & Vetlesen, 2011). Dette er et relevant perspektiv i møte med mine informanter. Det vitner om at språkbruken blant unge har blitt grovere enn hva den var tidligere. Dette vil jeg belyse nærmere i analyse- og drøftingskapittelet. Internasjonalt trekker Bangstad og Vetlestad (2011) inn Erik Bleich som peker på en innstramning av ytringsfriheten til hensyn for hatefulle ytringer og vern av minoriteter (Bleich, 2011; Bangstad & Vetlesen, 2011).

I en normativ tilnærming av ytringsfriheten er det vanlig å skille mellom to posisjoner. Den ene siden representerer en liberal forståelse av ytringsfriheten hvor meningsmangfoldet avhenger av at illegitime synspunkter og uttalelser får møte offentligheten hvor det blir anledning for motsvar, kritikk og tilbakevisning. På den andre siden foreligger det en i langt mer restriktiv forståelse av hvordan ytringsfriheten bør se ut. Her rettfærdiggjøres forbud mot hatefulle former for ytringer til hensyn for utsatte minoriteter. Med andre ord, dersom skaden en ytring

medbringer er større ovenfor målgruppen enn hvilke komplikasjoner en begrenset ytringsfrihet medfører, så kan det rettferdiggjøres ifølge denne dimensjonen (Midtbøen, Steen-Johnsen, & Thorbjørnsrud, 2017).

I forbindelse med det liberalistiske synet på ytringsfrihet så kan man trekke inn teoretikere som John Stuart Mill. Han mener at dersom det er rom for alle oppfatninger og meningsutvekslinger så vil de kontroversielle utsagnene bli utfordret og antakelig avvæpnet som gale i møte med fornuften. Dette konseptet kaller han for en markeds plass for ideer (Gelber, 2002, s. 29). Mill mener at dersom det etableres en fri og åpen diskurs hvor det er rom for alle oppfatninger og synspunkter så vil individene som enten deltar eller er vitne til diskusjonen kunne sortere ut de beste argumentene. De uttalelsene som er gale vil bli luket ut i Mills marked for ideer i møte med fornuft. Sosiale medier er et eksempel på en arena hvor ytringsfriheten i liten grad er regulert hvor flere kommer til ordet, men gir på den andre siden større spillerom for trakassering og hatefulle ytringer (Midtbøen, Steen-Johnsen, & Thorbjørnsrud, 2017).

Jonathan Rauch mener at restriksjoner på ytringsfriheten er et angrep på forskning (Rauch 1993 i Gelber 2002, s. 30). Dette synet deler blant annet Schauer (1982), Barendt (1985) og Baker (2012). Baker (2012) argumenterer for at sakens kjerne er ulik etter hvilket land man snakker om. Hun påpeker at den historiske, politiske og kulturelle konteksten i USA er annerledes enn hvordan den er i Europa. Dersom folket er gode og behandler hverandre med respekt faller valget enkelt på en liberal forståelse av ytringsfriheten (Baker, 2012). Katharine Gelber utfordrer argumentasjonen til Rauch i forbindelse med hvilke verdier som veier tyngst. Hun stiller spørsmål til om sannhetssøkingen er det aller viktigste i et godt samfunn og til hvilken pris dette er legitimt (Gelber, 2002, s. 30). Tatt det i betraktning så er ikke alle utsagn et bidrag i søkingen etter sannhet. Gelber er kritisk til den konstitusjonelle beskyttelsen av ytringsfriheten som det største gode et liberalt demokratisk samfunn kan og bør opprettholde. Hun peker på svakheter ved at et kompromiss mellom ytringsfriheten og hatprat skapes ved å bannlyse enkelte hatefulle ytringer. Da ytringer orienterer seg i stadig utviklende og dynamisk endrende språklig landskap så vil i følge Gelber slike lovgivninger ligge i bakkant i forbindelse med en utilstrekkelighet i vernet av hatefulle ytringer (Gelber, 2002, ss. 30-31).

Videre kan en restriktiv ytringsfrihet gå på bekostning av meningsmangfoldet og en samfunnsdebatt hvor flere aktører og meningsfeller ønsker å delta. Det kan og bidra til adskillig mer polarisering av de politiske ytterkantene dersom meningsmangfoldet knebles av en for stram ytringsfrihet (Midtbøen, Steen-Johnsen, & Thorbjørnsrud, 2017). Dette er Jeremy Waldron (2012) uenig i (Waldron, 2012). Jeremy Waldron er for en restriktiv modell for ytringsfrihet ved å peke på at sårbare minoriteter hindres i samfunnsdeltakelse og mister verdighet ved å bli offer for hatefulle ytringer (Waldron, 2012, s. 5). Waldron argumenterer for at restriksjoner på rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer først og fremst handler om å beskytte minoriteter fremfor å kriminalisere slike holdninger i befolkningen (Waldron, 2012).

Arnfinn H. Midtbøen og Kari Steen-Johnsen (2015) trekker frem tre argumenter for hvordan sosiologi kan bistå i en forståelse for hvilken innvirkning en ytringsfrihet har på et moderne samfunn. Et viktig tema er hvordan ytringsfriheten er formulert konfesjonelt, men et annet viktig emne er hvordan den faktisk fremtrer i praksis og hvordan en eventuelt restriktiv ytringsfrihet skal håndheves. For det første, institusjoner som massemediene fungerer som premissleverandør for innbyggers ytringspraksis. Mediehusene sorterer ut hvilke ytringer som blir publisert. For det andre trekker de inn sosiologiens evne til å identifisere hvordan ulike kulturelle konstellasjoner legger til rette for ytringer i det offentlige ordskiftet. Individens handlingsrom formes av sosiale medier, yrke, kjønn, etnisitet og andre sosiale kategorier. Handlingsrom vil jeg belyse i større grad senere i dette kapitlet. For det tredje spiller betydningen av maktforhold inn på hvordan ytringsfriheten tolkes og benyttes. Her etterlyser Midtbøen og Steen-Johnsen et behov for å belyse hvilke makt- og avmakts forhold som spiller inn på individens inntrykk av hvem som har makt, innflytelse og ressurser til å benytte seg av ytringsfriheten og hvem som ikke har det (Midtbøen & Steen-Johnsen, 2015). Ytringsfriheten er en sosial konstruksjon og håndhevelsen av den er ikke naturgitt, og er derfor avhengig av et gjennomgående fokus på hvordan den fremtrer og preger det offentlige ordskiftet. Dersom diskusjonen om hva ytringsfriheten er stopper så vil den blekne ut og forsvinne.

Spørsmålet i distinksjonen mellom liberal og restriktiv ytringsfrihet oppstår det et dilemma i forbindelse med toleranse og intoleranse. Karl Popper (1945) var den første til å adressere toleransens paradoks. Dette paradokset opptrer ved toleranse av intoleransen som kan resulterer

i avvikling av toleransen. Det betyr at et samfunn med tolerante borgere som er for en liberal ytringsfrihet kan overstyres av aktører som misbruker sin ytringsfrihet for å spre intolerante holdninger. Popper mener derfor at et tolerant samfunn ikke bør tolerere intoleranse. Blant de tolerante bør det eksistere en klar terskel i møte med det intolerante (Popper 1945; Witenberg, 2016). Det er rom for både toleranse og intoleranse, men de tolerante oppfordres til å være på vakt. Popper tar altså en klar avstand til Mill og Rauch i forbindelse med deres friere forståelse av ytringsfrihet og ytringsfrihetens grenser.

En artist ble anklaget for å ha ytret en hatefull ytring under en konsert hvor han hadde sagt «fuck jøder» fra scenen (NTB, 2019). Vedkommende ble anmeldt for brudd på rasismeparagrafen, men ettersom ytringen skjedde på en scene går ytringen innenfor det politiet omtalte som et eget ytringsfrihetsrom utelukkende for artister og utøvende kunstnere da de har et spillerom for provoserende og satiriske ytringer (NTB, 2019). Dersom ytringen hadde skjedd under andre omstendigheter, som for eksempel i et kommentarfelt på internett eller under en debatt på TV, så kunne ytringen fått helt andre konsekvenser. Det betyr derimot ikke at man ikke skal være kritiske for kunstneres og artisters meningsinnhold. Ytringen kan likevel ha bidratt til spredning og oppfordring av hat og negative følelser ovenfor jøder, jf. dilemmaet om ytringsfrihet tidligere i oppgaven. Fra dette eksemplet går jeg videre til å redegjøre for hva som er hatefulle ytringer.

2.3 Hva er hatefulle ytringer?

Hatefulle ytringer har ikke noen universell definisjon, men begrepet forstås vanligvis som ytringer av hatefull eller diskriminerende karakter som er rettet mot en distinkt minoritetsgruppe eller et individs forutinntatte tilhørighet til en gruppe. Dette kan være gjennom tale, bilder og symboler (Nilsen, 2014). Jeg ønsker å belyse begrepet på en vid måte ettersom mine informanter ikke forholder seg direkte til en definisjon av hatefulle ytringer.

Hatefulle ytringer er et begrep med flere varianter: hatytringer, hatprat eller «hate speech». Beslektede begreper til hatefulle ytringer som har flere aspekter til felles som krenkelser,

mobbing eller trakassering. De omfatter i utgangspunktet mye av de samme mekanismene som gruppefiendtlighet, fordommer og andregjøring. Diskusjonen omkring hatefulle ytringer har fått nytt liv i forbindelse med fremveksten av blant annet sosiale medier. Aldri før har spredningen av hatretorikk vært lettere. Institutt for Samfunnsforskning peker på at det er i utgangspunktet få som har opplevd å motta hatefulle ytringer, men viser samtidig til at det er visse grupper som er utsettes for dette i større grad enn andre (Ågotnes, 2016).

Forståelsen av hvilke utsagn og handlinger som kan bli kategorisert som hatefulle ytringer varierer helt etter om man legger den strafferettslige forståelsen av begrepet til grunn eller om man tar høyde for slik begrepet de senere årene har blitt anvendt i en videre forstand. Den strafferettslige rammen av hatefulle ytringer verner kun omkring de ytringer av aller høyest alvorlighetsgrad (Nilsen, 2014, s. 7). I straffeloven står den formulert som følger:

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring. Som ytring regnes også bruk av symboler. Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b) religion eller livssyn,
- c) homofile orientering, eller
- d) nedsatte funksjonsevne (Straffeloven, 2005, § 185).

Straffeloven krever flere vilkår som må ligge til grunn for at ytringen kan dømmes. Dette innebærer at ytringen må ha forekommet i en «offentlig» fora eller i nærvær av andre som kan vitne om at ytringen har funnet sted. Ytringen må dekke en eller flere av diskrimineringskategoriene som er beskrevet over. Straffeloven verner ikke om hatefulle ytringer som rammer kjønnsuttrykk. Stortinget presenterte den 18.01.2018 for regjeringen at de ønsket at de skulle presentere en utvidelse av lovbestemmelsene omkring hatefulle ytringer,

hatkriminalitet og diskriminering (Bjurstrøm, 2018). Dette for at det strafferettslige vernet også skulle gjelde kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet. Som rapporten til LDO (2018) trekker inn så er det et utfordrende tema fordi det i praksis uansett innebærer at terskelen for at en ytring vurderes som hatefull i en strafferettslig kontekst er høy (Bjurstrøm, 2018).

Rapporten til LDO peker videre i rapporten på at det til tross for at rettsvesenet har en til dels klar ramme for hvilke ytringer som foreligger under straffevernet og ikke, så er konsekvensene av de ytringene som ikke er vernet like, om ikke mer, alvorlige som de som blir dømt i rettssystemet (Bjurstrøm, 2018, s. 11). Dette fremkommer av del 1 av rapporten fra ISF. Omfanget av hatefulle ytringer i det offentlige ordskiftet, blant unge og eldre, og på sosiale medier øker (Nadim & Fladmoe, 2016).

LDO har i sin rapport fra 2018 benyttet seg av følgende definisjon som favner en vid forståelse av begrepet. Den sammenfaller både den strafferettslige vernet av begrepet, men også den samfunnsvitenskapelige forståelsen av hatefulle ytringer:

Stigmatiserende, nedsettende, krenkende, sjikanerende eller truende ytringer som rammer individets eller en gruppes verdighet, anseelse og status i samfunnet ved hjelp av språklige og visuelle virkemidler som fremmer negative følelser, holdninger og oppfatninger basert på kjennetegn – som for eksempel etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering¹, alder, politisk syn og sosial status (Bjurstrøm, 2018).

De foregående nevnte definisjonene av hatefulle ytringer er det man kan omtale som policy-definisjoner. Anna B. Nilsen (2014) bruker i sin bok om hatprat begrepet hatretorikk hvor hovedvekten av begrepet handler om hvilke konsekvenser som oppstår ved bruk av hatretorikk. Nilsen definerer hatretorikk til å være:

¹ Seksuell orientering inkluderer kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk

Nedsettende språkbruk, som kan vekke eller forsterke negative følelser, holdninger eller oppfatninger overfor en gruppe mennesker med utgangspunkt i rase, kjønn, etnisitet, religiøs tilhørighet, funksjonshemming, seksuell orientering eller annen gruppetilhørighet (Nilsen, 2014, s. 17).

Hatefulle ytringer og hatretorikk deler mange aspekter ved seg. De tiltaler de samme mekanismene som rammer grupper av mennesker med språklige og visuelle virkemidler. Hovedmålet handler om å rakke ned på en gruppe eller individer med reell eller tiltenkt gruppetilhørighet, og fremme negative holdninger og oppfatninger ovenfor tilhørere (Nilsen, 2014, s. 41). Hatefulle ytringer fratrukker andre mennesker sin menneskelighet. De blir offer for en dehumanisering (Nilsen, 2014, s. 41). Vedkommende fratrukker sin menneskelige verdi og får språklige eller voldelige ytringer rettet imot seg. Nilsen opererer med en vid forståelse av hatefulle ytringer.

Hatretorikken har til hensikt å appellere til andre gjennom retoriske virkemidler som *etos*, *logos* og *patos* (Nilsen, 2014, ss. 17-18). Etos handler om troverdigheten til den som snakker. Avsender er avhengig av egen posisjon som hviler på hvordan av fornuften, moralen og velviljen til avsender tolkes av mottakere (Nilsen, 2014, ss. 17-18). Innehar avsenderen en viktig posisjon som for eksempel politiker, leder av en organisasjon eller en lærer så har det innvirkning på hvordan det hatretoriske budskapet mottas. Logos handler om de argumentene som legitimerer innholdet og underbygger budskapet (Nilsen, 2014, s. 21). Dersom mottakere har en oppfatning av at utsagnene er i tråd med deres virkelighetsoppfatning tillegges det budskapet kraft og får gjennomslagsevne. Et kjent element i hatefulle ytringer er konspirasjonsteorier som gir uttrykk for skjulte maktagendaer og en sammensvergelse som vil få store konsekvenser for fremtiden dersom de ikke blir håndtert (Nilsen, 2014, s. 23). Til sist, patos er et markant virkemiddel i hatretorikk da det appellerer til tilhørerens følelser, og i denne sammenheng negative følelser. Dette kan være følelser som for eksempel sinne, aggresjon, frustrasjon, misnøye, misunnelse og/eller mistillit. Disse tre nevnte virkemidlene utgjør fundamentet for retorikk, og i denne sammenheng en verktøykasse for gjennomslagskraften av hatretorikk (Nilsen, 2014, s. 23).

Et aspekt som hittil i kapittelet ikke har vært behandlet dreier seg om konteksten som ytringen utspiller seg innenfor. Ytring, eller handling, foregår ikke i vakuum, men i en historisk og kulturell kontekst som tillegger ytringen eller handlingen mening. Ytringens innhold, insinuasjon, moralsk og følelsmessig forankringen tolkes i et avhengighetsforhold med ytringens kontekst (Parekh, 2012). Med andre ord, situasjonen ytringen utspiller seg innenfor er premissleverandør i forbindelse med hvordan utsagnet mottas og hvilke ringvirkninger ytringer medfører.

Her kan man trekke paralleller over til forholdet mellom humor og hatefulle ytringer. Humor kan komme i form av for eksempel ironi og sarkasme (Nilsen, 2014, s. 32). I 2005 skapte karikaturtegningene publisert av Jyllandsposten store reaksjoner fra muslimske miljøer fra hele verden, og dette medførte at flere fra avisen mottok drapstrusler. I kjølvannet av denne hendelsen nøret det opp en debatt om ytringsfrihet da mange vurderte tegningen som noe som ble beskyttet av ytringsfriheten (Eriksen T. H., 2001). Moira Smith (2009) argumenterer for at det er kun delt humor, humor som deles av alle tilhørere, som skaper sosial solidaritet, men humor som ikke er det som er rettet mot utsatte minoriteter eller individer skaper større avstander mellom grupper ved å tydeliggjøre hvem fremmede er (Smith, 2009). Humor kan altså være like skadende, om ikke mer, som hatefulle ytringer ettersom det handler om hvordan humorens mottakelse. Det kan også foreligge en forventning om at ofre av ytringene ikke skal ta seg nær av innholdet ettersom språkdrakten er av ironisk eller sarkastisk karakter, men dette er et urimelig krav argumenter Nilsen for (Nilsen, 2014, s. 33). Humor kan være samlende, men kan også forsterke negative følelser, vedlikeholde fordommer og splitte majoriteten fra minoriteter.

2.3.1 Hva er hatet?

I begrepet hatefulle ytringer, eller hatprat; hva innebærer hatet? Hat kan beskrives som en følelse av en sterk motvilje eller fiendskap mot noen eller noe (Nilsen, 2014, s. 16). Nilsen trekker dog inn at hat ikke nødvendigvis trenger å være knyttet opp mot følelsesapparatet, men skilter heller oftere med sitt fravær. Hat kan kobles til en likegyldighet rettet mot hva en gruppe

mennesker går gjennom (Nilsen, 2014, s. 17; Waldron, 2012, s.32; Nadim & Fladmoe, 2016). Det trenger altså ikke eksistere en bakenforliggende følelse av hat ovenfor en gruppe mennesker som et utgangspunkt for eksempel en hatefull ytring. Med andre ord, dette kan kobles til at distinksjonen mellom intensjon og ringvirkning av en ytring. Nilsen representerer et perspektiv på hatprat hvorpå avsenders intensjon for ytringen ikke vektlegges for om ytringen anses som hatefull eller ikke (Nilsen, 2014, s. 41). Det tekstuelle og kontekstuelle ved ytringen kan inneholde hat uten at avsender hadde den intensjonen. Jeremy Waldron (2012) argumenterer likevel for at det selvsagt finnes folk som ytrer seg med et bakenforliggende hat, men at dette oftere er unntaket snarere enn regelen (Waldron, 2012, s. 33).

2.3.2 Hva skiller hatefulle ytringer fra andre ytringer av negativ karakter?

Det finnes begreper som kan minne om hatefulle ytringer og kan inneha opp til flere fellestrekk. Dette kan for eksempel være en fornærmelse, mobbing eller netthets. Mobbing er allerede et veletablert begrep i norsk kontekst, og er godt integrert i det norske skolesystemet som noe man jobber mot (Nilsen, 2014, s. 27). I definisjonen til Nilsen av hatefulle ytringer som jeg har redegjort for tidligere står det at ytringen har til hensikt å vekke eller forsterke negative følelser, holdninger og meninger om en gruppe mennesker eller et individs reelle eller tiltenkte gruppetilhørighet (Nilsen, 2014).

Forskjellen mellom en hatefull ytring og en fornærmelse bygger på hvem som er offeret for ytringen. Hatefulle ytringer retter seg mot grupper eller individer med en tiltenkt gruppetilhørighet. Hatefulle ytringer kan stamme fra konspirasjonsteorier, anti-ismer, fobier og opplevelsen om de underlegne «andre». Nilsen peker på at det her foreligger en skjev sosial relasjon i hatefulle ytringer ettersom avsender tilegner et individ eller en gruppe mindre verdi, og derfor plasserer seg sin egenverdi over offeret sin, og fører ofte til at offeret ikke har noen anledning til å forsvare seg (Nilsen, 2014, ss. 25-26). Selv om to parter i utgangspunktet deler sosial anseelse så tar den ene part posisjonen som overlegen og mer verdt ved bruk av hatefulle ytringer. I spredningen av slike ytringer medfører det svekket sosial status for ofrene. I

definisjonen av hatefulle ytringer så bidrar det til en vekkelse eller en forsterking av negative følelser, holdninger og meninger om en gruppe mennesker.

I likhet med mobbing så er hatefulle ytringers gjennomslagskraft avhengig av gjentakelser, og reproduseringer slik at ytringene tar nye former i form av for eksempel bilder, symboler eller tekst (Nilsen, 2014, s. 28). En fornærmelse er i utgangspunktet kun et enkelt tilfelle, mens hatefulle ytringer er gjentakende.

2.3.3 Hva er konsekvensen av hatefulle ytringer?

Hatefulle ytringer får konsekvenser, ikke kun for avsender, mottakere eller ofre av ytringen, men det får konsekvenser for samfunnet. Det skaper splittelse. Det forsterker bilde av et «oss» og «dem» (Eriksen T. H., 2001). Det skaper en forståelse av at det er en gruppe mennesker som er mindre verdt enn andre. De skal behandles annerledes. Hatefulle ytringer bidrar til sverting av en gruppes verdighet og omdømme blant alle i samfunnet, og legitimerer voldshandlinger (Nilsen, 2014, ss. 88-89). Hatefulle ytringer normaliserer krenkende og diskriminerende språkbruk ved gjentakende forekomst. Til tross for at hatefulle ytringer har til hensikt å skade en gruppes omdømme blant ytringens tilhørere og mottakere, så fører ikke det nødvendigvis til eksplisitt vold eller sivil ulydighet (Parekh, 2012, s. 41). Dette kan enten være i kombinasjon av at tilhørere ikke vurderer budskapet som forsvarlig og utøve vold ovenfor eller at mottakere av ytringen ikke yter motstand.

Rapporten fra LDO (2015) viser til at hatefulle ytringer har konsekvenser for deltakelse i det offentlige ordskiftet, og i større grad for dem med minoritetsbakgrunn (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015). Ombudet peker på at ved spredningen av hatefulle ytringer fører det til en økt frykt hos de utsatte minoritetsgruppene som er offer for ytringene. Det sosiale fellesskapet settes i fare, og det skapes splittelse basert på feilaktige og forvridde påstander om andre. I fraværet av tillit til fremmede øker mistenksomheten, og antakelsen om at «andre» jobber mot «våres» interesser (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015). Det innebærer at minoriteter som er utsatt for hatefulle ytringer, ifølge rapporten sjeldnere uttaler seg offentlig i frykt for represalier.

Judith Butler (1997) argumenterer for hvordan offeret utsettes for en dekontekstualisering. Offeret mister kontroll over situasjonen, og er ikke forberedt på ytringen. Denne dekontekstualiseringen innebærer at ytringen kommer uten en angivelig forventning om at ytringen skulle finne sted (Butler, 1997, s. 7). Butler utfordrer vektleggingen av kontekst, da en kontekst ikke er et stillbilde som kan gjenfortelles i enkle termer, men heller et bevegelig bilde og på bakgrunn av dekontekstualiseringen setter offeret ut av kontroll over situasjonen som gjør konteksten fremmed og derfor utfordrende å beskrive. Dette kan knyttes opp mot Pierre Bourdieus *habitus* som er en ansamling av kunnskap, erfaring, innflytelse og maktposisjon (Aagre, 2014, s. 39). Dekontekstualiseringen representerer at offeret plasseres utenfor sin *habitus*, og kan oppleve handlingslammelse i form av fraværet av et legitimt forsvar mot ytringen.

2.3.4 Hvordan kan hatefulle ytringer forebygges?

Da denne oppgaven i hovedsak er rettet mot skolen vil jeg begrense redegjørelsen av hvordan hatefulle ytringer forebygges til innenfor utdanningssektoren. Tiltakene i denne sektoren utgjør majoriteten av alle tiltak som er iverksatt på landsbasis, og har oftest henvisning til opplæringsloven, læreplanen og kompetansemål. I skolen satses det på bevisstgjøring og kunnskap hos elever, lærere og annet personell i skolen. Dette gjøres gjennom elevmedvirkning, ansvarliggjøring, holdning- og handlingsskapende prosesser i skolen. Opplæring av menneskerettigheter og demokratiforståelse er innenfor en stor andel av fagene i skolen på tvers av trinnene (Utdanningsdirektoratet, 2010; Høstmølingen, 2010). forbindelse med fagfornyelsen i 2020 så vil den nye læreplanen ha satsning på blant annet demokrati og medborgerskap (Kunnskapsdepartementet, 2018; Stray, 2011). Eksterne aktører som tilbyr opplæring, læringsressurser, demokratiopplæring og veiledning er blant annet DEMBRA, Fri Fagbevegelsen, samiske og jødiske veivisere. Dette er overordnede tiltak som er rettet mot skolen (Lenz, et al., 2018).

I rapporten utarbeidet av blant annet HL-senteret (2018) står det at det har blitt gjennomført svært få studier av effekten av de tiltak som har blitt iverksatt i forebyggingen av hatefulle

ytringer (Lenz, et al., 2018). Rapporten har kartlagt tiltak som har blitt gjennomført på internett, sosiale medier og utdanningsinstitusjoner. Det er adskillig flere studier som kommer med anbefalinger, strategier eller forslag til handlingsplaner i møte hatefulle ytringer, men effekten av strategiene som har blitt iverksatt av regjeringen har ikke blitt kartlagt i tilstrekkelig grad til å kunne peke på ønsket endring har funnet sted. Rapporten konkluderer med at refleksjonsorienterte tilnærminger virker bedre begrunnet enn straff og sanksjonsorienterte tilnærminger (Lenz, et al., 2018). Dette innebærer undervisning som har til hensikt å inspirere elevene til å bli aktiv deltakende og ta eierskap i hvilken språklig utvikling de kommer i møte.

Nilsen (2014) kommer med anbefalinger til en rekke innfallsvinkler som kan forebygge hatefulle ytringer. Det kan nærmest beskrives som en appell. Det er blant annet ved å ta eierskap til ord som misbrukes. Et eksempel her er «homo» hvor homofile begynte å bruke begrepet om seg selv og derfor utfordret ordets negative konnotasjoner. Nilsen mener at det bør skapes aksept for annerledeshet og at folk bør stå opp for urettferdighet. Dette innebærer at frykten for «de andre» må senkes med økt toleranse, men med restriksjoner for intoleranse, jf. Popper, og at folk ikke er passiv om man er vitne til andres urett (Nilsen, 2014, ss. 91-95). Dersom man er vitne til hatefulle ytringer så skal man si ifra og kalle det for hva det er; en hatefull ytring. Videre råder Nilsen til å søke kunnskap ettersom hatefulle ytringer ofte baseres på vridde opplysninger og eksempler som blir gjort representative for en hel gruppe. I møte med kunnskap om fordommer, stereotypier og maktovergrep blir hatefulle ytringer avslørt som feilaktig og uten tråd med virkeligheten. Sist anbefaler Nilsen en språklig bevissthet omkring hvilke ord man velger å bruke, og at man med økt kunnskap om konspirasjonsteorier, fiendebilder, anti-fobier og hvilke mekanismer hatefulle ytringer bærer preg av er man rustet til å møte hatefulle ytringer uten å bli passiv eller følelsesmessig avstumpet (Nilsen, 2014, ss. 95-98).

I opplæringsloven (2017), og jf. formålsparagrafen, står det i § 9 A-2 at «alle elever har rett til eit trygt og godt skolemiljø som fremjar helse, trivsel og læring» (Opplæringsloven, 1998, § 9 A-2). Audhild Løhre (2018) peker på at det er et grunnleggende menneskelig behov å danne og opprettholde et sett av betydningsfulle og positive mellommenneskelige relasjoner, og at skoletilhørigheten er utslagsgivende for akademisk suksess og kobles ofte opp mot nettverket eleven har til skolen (Løhre, 2018). Dette betyr at dersom eleven har positive relasjoner til

skolens administrasjon, lærere og medelever vil dette ha utslag for elevens psykiske helse. Positive opplevelser med andre mennesker som er ulike skaper tillit til fremmede. Løhre peker videre på at det er skolen og lærerens oppgave å skape gode, trygge og åpne relasjoner til elevene, og utfordre og stille krav til elevenes evner både sosialt og faglig (Løhre, 2018, s. 126).

Thomas Hylland Eriksen (2001) argumenterer for at «vi» lettere kan forholde oss til ulikhet og andre folks kulturelle uttrykk dersom de eksisterer på avstand (Eriksen T. H., 2001, s. 176). Derfor er det viktig med satsing på lærers mangfoldskompetanse slik at de løfter frem mangfold i undervisning ved ufarliggjøring og bevisstgjøring, formidler maktkritiske perspektiver og figurere som forbilder for elevene (Røthing, 2017). Røthing argumenterer for at undervisningen om rasisme og antisemittisme ikke må sammenlignes med mobbing ettersom det avgrenses til individnivå. Rasisme og antisemittisme må forstås som hierarkiske reproduseringer som ikke kun kan knyttes opp mot ekstreme holdninger og handlinger ettersom det distanserer begrepene for elevene (Røthing, 2017, ss. 159-161).

Lars L. Iversen (2014) sitt uenighetsfellesskap definerer han som en gruppe mennesker med ulike meninger som kollektivt forsøker å løse en problemstilling (Iversen, 2014, s. 12). Til tross for gruppens uenigheter besitter likevel gruppen noe felles ved at de tilhører samme klasse (Iversen, 2014, ss. 12-13). Mangfoldet i en klasse er preget av mange personligheter, minoriteter og innvandring (Iversen, 2014; Røthing, 2017). Iversen aktualiserer begrepet uenighetsfellesskap ved å trekke en parallell til samfunnet som et stort uenighetsfellesskap og vridningen vekk fra fokuset på kulturelle ulikheter og verdikonflikter, men heller definerer problemer som uenighet (Iversen, 2014, ss. 14, 62). Iversen (2014) peker på at fokusskiftet vekk fra at problemer har årsak i kultur- og verdiforskjeller, men heller definert som uenighet, forenkler håndteringen av mangfold for alle parter (Iversen, 2014, s. 62).

Dette perspektivet er relevant for studien min ettersom mine informanter går på en skole med stort mangfold. Forskjellen mellom gruppene ligger i at gutteklassen kun består av etnisk norske elever, men jenteklassen har et mangfold av elever hvor de etnisk norske er i mindretall. Iversen (2014) sitt uenighetsfellesskap adresserer også det som Røthing (2017) anbefaler for lærere, nemlig økt mangfoldskompetanse (Røthing, 2017).

2.4 Demokratisk deltakelse

Skolen er en viktig arena for demokratiopplæring hvor elever blir kjent med demokratiet og demokratiske prosesser. I den nye læreplanen vil det satses blant annet på demokrati og demokratisk medborgerskap (Kunnskapsdepartementet, 2018). Demokratiet er og med på å skape en plattform hvor borgere knyttes sammen i etableringen av felles verdier og et sted hvor meningsutvekslingen henger i sentrum med den hensikt for dialog og utveksling av ideer. Demokratiet styrkes ved at man bruker det (Stray, 2011). Denne delen vil jeg blant annet knytte opp mot informantene mine sitt handlingsrom i forbindelse med troen på egen innflytelse i møte i drøftingskapitlet.

Skolen er en viktig institusjon for opplæring av samfunnet og demokratiske holdninger, og har til hensikt å myndiggjøre elevene til å bli demokratiske medborgere. Dette skal skje gjennom kunnskapsformidling og elevmedvirkning både i undervisning og gjennom elevråd for å gi elever et demokratisk erfaringsgrunnlag (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 18). Innenfor for demokratiteori deler Janicke Helday Stray (2011) demokratiet inn i henholdsvis to overordnede kategorier; det representative demokratiet og deltakerdemokratiet (Stray, 2011, ss. 26-27). Deltakerdemokratiet er det som er relevant for denne oppgaven.

Deltakerdemokratiet innebærer at demokratiet sees på som noe som går utover det formelle – en plattform hvor borgere deltar aktivt politisk og et felles verdigrunnlag (Østerud, Engelstad, & Selle, 2003). Deltakerdemokratiet kan deles inn i to fortolkningsrammer: aktiv deltakelse og felles verdigrunnlag. Aktiv deltakelse fremmer to viktige aspekter ved deltakerdemokratiet. Det bygger på Jürgen Habermas sine ideer om «herrefridialog» og deliberasjon. Dette innebærer at en politisk utfordring skal kunne bli drøftet (deliberasjon) hvor de som er berørt av dette skal kunne sammen med de involverte politiske aktørene kunne enes om en løsning. Dette minner om Iversen (2014) sitt uenighetsfellesskap. Dette er en prosess som skal gjennomføres uten at autoriteter skal kunne avgjøre utfallet av forhandlingene (Stray, 2011, s. 27). Felles verdigrunnlag utgjør det som samler befolkningen til tross for politiske uenigheter og på tvers av ulike grupperinger i samfunnet. Det kan foreligge interessekonflikter eller stridighet i verdispørsmål, men til tross for dette, så handler det felles verdigrunnlaget om at samfunnet kan leve sammen i et politisk fellesskap hvor politisk deltakelse styrker demokratisk forståelse og

eierskap (Østerud, Engelstad, & Selle, 2003). Stray trekker inn i denne sammenheng det faktum at konflikter og motsetninger skal kunne løses innenfor en demokratisk ramme og at denne styrkes ved styrking av medborgerrollen (Stray, 2011).

Er skolen en arena som bidrar til opplæring av demokratiske verdier, praksis og medborgerskap og bidrag til deltakelse? Stray (2011) argumenterer for at «skolen må fungere som en eksemplarisk demokratisk institusjon, karakterisert av demokratiske prosesser og prosedyrer» (Stray, 2011, s. 125). Hun mener med andre ord at skolen skal fungere som en demokratisk utprøvingsarena som skal fungere som en modell for hvordan livet etter utdanning er. Stray refererer til at det er sammenheng med demokratisk deltakelse og grad av opplevd tilhørighet til et politisk fellesskap (Stray, 2011, s. 135). Denne politiske tilhørigheten skal ifølge Stray etableres, styrkes og vedlikeholdes gjennom elev på skolen. Solhaug & Børhaug (2012), på sin side, mener at skolen ikke fungerer eller kan fungere som en eksemplarisk demokratisk arena (Solhaug & Børhaug, 2012). Dette argumenterer de for gjennom blant annet forholdet mellom elever og lærere og elevenes representasjonsrett i elevråd. Læreren legger premisser for hvordan denne relasjonen fungerer. Læreren planlegger undervisningen på forhånd av timene, og elevinkluderingen er smal da læreplaner og kompetansemål legger et press på at læreren må ta valg på vegne av seg selv og elevgruppene. Solhaug & Børhaug mener at relasjonsmodellen som eksisterer i skolen ligner mer på en modell man kan finne i arbeidslivet som er relasjonen mellom en leder og en ansatt, enn en demokratisk modell (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 121). I forbindelse med deltakelse gjennom elevråd argumenterer Solhaug & Børhaug for at det demokratiske omfanget her er begrenset ettersom sakene rådet diskuterer er av liten betydning, og har liten innvirkning på egen skolehverdag. De peker på at det finnes en dobbelthet i skolen hvor positive holdninger til demokrati og demokratisk deltakelse i skolen ikke er tilfelle, men heller et pesudodemokrati som ikke er et reelt demokrati men som utgir seg for å være det (Solhaug & Børhaug, 2012, s. 137). Det foreligger altså uenighet om hvorvidt skolen er en egnet arena for demokratisk samhandling eller ikke.

En rapport fra 2011, utarbeidet av NOVA, peker på en mulig sammenheng ungdom og opplevelsen av innflytelse. Av de ungdommene som ønsker medvirkning så er det et mindretall som får dette ønsket innvilget gjennom lokaldemokrati og andre små instanser. Mange

ungdommer er skeptisk til egen innflytelse som betyr at de i bunn og grunn ikke kan utgjøre en forskjell, både på mikro- og makroplan. Rapporten peker også på lave kunnskapsnivåer blant ungdommer omkring mulighet for påvirkning i sivil samfunnet. Ved tanker om lav innflytelse kan dette medføre apati og maktesløshet (Frøyland, 2011). Dette har relevans for ungdommers demokratiske medvirkning, og uten tro på at demokratiet tilegner dem innflytelse vil de heller ikke bruke den.

2.5 Maktrelasjoner

Maktperspektiver anser jeg som relevant for denne studien da mekanismen rundt hatefulle ytringer kan være et uttrykk for maktutøvelse. Nilsen (2014) argumenterer for at avsender for en hatefull ytring tilskriver sin egen posisjon som overlegen ovenfor den eller dem som er mottakere for ytringen (Nilsen, 2014). Makt er relevant for denne oppgaven i anvendelsen av hvordan informantene mine opplever å være vitner, ofre og eventuelt avsender av hatefulle ytringer, og i denne sammenheng bruker jeg begrepet handlingsrom som jeg vil komme tilbake til senere i delkapittelet.

Makt er adskillig mer komplisert enn relasjonen mellom undertrykker og den som blir undertrykt, men det kan fungere som en overordnet forenklet definisjon. Makt kan komme til uttrykk enten eksplisitt eller implisitt, gjennom fysisk tvang eller gjennom underliggende sosiale mekanismer (Engelstad, 2003). Det som er mest interessant for denne oppgaven er det implisitte maktuttrykket. Fredrik Engelstad (2003) bruker flere perspektiver til å forklare hvordan makt utspilles når ikke fysisk tvang er en del av det. Han trekker inn handlingsteori, ressursorientering, kommunikasjonsformer, kunnskap, kjennskap til normer og regler, forventninger og legitimitet som alle uløselig er knyttet til implisitt makt. I forbindelse med handlingsteori så viser Engelstad til at en aktør handler på bakgrunn av eget verdensbilde, forestilte handlingsalternativer, målsettinger, normer og verdier. Poenget til Engelstad i disse punktene her er at når A ønsker at B skal utføre en handling så kan A påvirke én eller flere av de nevnte variablene hos B (Engelstad, 2003).

Michel Foucault var blant annet opptatt av begrepet *diskurs*. En diskurs er et rammeverk for hvordan orientere seg både gjennom språk og tankevirksomhet i det sosiale samspillet innenfor et gitt tema eller situasjon. Språket vi bruker for å omtale et fenomen ligger til grunn for hva Foucault mente med diskurs (Engelstad, 2003). Den språklige diskursen endrer seg etter hvilken kontekst den er innenfor, og fører til at diskurser gir distinkte føringer for hvordan for eksempel en minoritet omtales blant diskursens aktører (Nilsen, 2014, s. 9). Da disse mekanismene er sosialt konstruert sier Foucault at det eksisterer noe mellom oss og «virkeligheten». Disse sosialt konstruerte modellene medierer kunnskapen vi møter, og derfor er det en tett kobling mellom kunnskap og makt (Bjørge, 2009). Engelstad trekker inn Pierre Bourdieu sin adressering av hvordan undervisning er et uttrykk for definisjonsmakt gjennom påvirkning av andres bildedanning av verden (Engelstad, 2003). I et klasserom er det mange subtile maktrelasjoner som spilles ut gjennom elevenes og lærerens samspill med hverandre, og i denne sammenheng tilegnes læreren potensielt stor makt.

Engelstad adresserer hvordan forventninger er sentralt i maktforhold. Forventninger kan enten være formidlet gjennom trusler om vold, drap, eksklusjon eller andre mindre alvorlige sanksjoner, eller det kan formidles implisitt gjennom normer og regler som er avhengig av betydelig mer tolkning. Igjen her trekker Engelstad inn betydningen av definisjonsmakten av normer da de kan være tvetydige, diffuse eller vanskelig å oppdage (Engelstad, 2003). Forventninger om konsekvenser spiller med andre ord inn på aktørers valg. Trusler er på en annen side avhengig av legitimitet for at de skal ha innvirkning. Trusler uten begge aktørers anerkjennelse om reelle konsekvenser betyr lite og kan være et uttrykk for avmakt (Weber, 1922 i Engelstad, 2003). I organisasjoner understreker Max Weber betydningen av legitimitet for organisasjonens ansatte. Weber argumenterer for at de ansatte ønsker å etterfølge ønskene og forventningene til lederne av organisasjonen. En effektiv organisasjon styres ved at målene og oppgavene er tydelig formidlet, og dersom dette ikke er tilfelle er de ansatte tvunget til tolkning av oppgavene sine, og dermed kan det oppstå stridende tolkninger blant organisasjonens ansatte (Weber, 1922 i Engelstad, 2003). Dette er relevant for oppgaven min da skolen er en organisasjon med et klart hierarki, og lærerens tydelig eller utydelig formidling av oppgaver og forventninger preger elevenes forståelse av egen rolle og oppgave.

Organisasjonsmodellen kan og overføres til ungdomsgjenger, men antakeligvis i en løsere rammere.

I lys av skolen som en hegemonisk institusjon vil jeg trekke inn Michel Foucaults *panoptikon* (Nordahl, 2003; Engelstad, 2003). Et klassisk eksempel på et panoptikon er et tårn som er plassert i midten av et fengsel. Tårnet har oversikt over alle fangene, og gir fangene opplevelsen av å være overvåket. Fangene har heller ikke anledning til å se om det er noen i tårnet eller ikke. Dette medfører en faktor som spiller inn på fangenes atferdsmønstre. I stedet for at det i hver celle var utplassert en vakt for å passe på at fangen oppfører seg etter fengselets reglement så sørger dette panoptikonet for at befolkningen tillegges atferds føringer. På denne måten kan atferds reguleres befolkningen på bakgrunn av en opplevelse av maktens tilstedeværende (Hultqvist, 2004). Panoptikon knyttes mest til totalitære regimer. Jeg velger å anvende det mot mitt feltarbeid ved å trekke paralleller til hvordan skolesystemet fungerer i dag. Skolen, som institusjon, har formelle normer som legger til rette for et handlingsrom for elevene til å handle innenfor. I en skolehverdag kan man oppleve å hele tiden bli sett, hørt og vurdert av institusjonen (les: lærere, administrasjon, medelever etc.), og dette har innvirkning på elevenes valg og representerer derfor makt.

2.5.1 Språk som makt

Omtrent all maktutøvelse er kommunikasjonsavhengig, og derfor er språk essensielt i et maktperspektiv (Engelstad, 2003). Språk skaper alternative virkeligheter, sa Ludwig Wittgenstein (Lakoff & Johnson, 2003, s. 148 i Nilsen, 2014, s. 41). Hvilket språk avsender bruker påvirker mottakers oppfatning og tolkning av budskapet, og det til tross for avsenders forsøk i å være objektiv. Mottakers strukturering av ytringen påvirkes igjen av mottakers subjektive språkforståelse med ulike konnotasjoner, språklige bilder og kulturell forankring (Blakar, 1996, ss. 28-29). Språk etablerer, viderefører, utfordrer og avvæpner sosiale maktstrukturer (Blakar, 1996, s. 93). Dette betyr at man kan definere sosiale konstruksjoner ved utnyttelse av språket. Ytterliggående språklige handlinger fra maktaktører kan endre diskurser,

og legitimerer på den måten nye handlingsalternativer for andre aktører. Det å ytre seg står likestilt med andre former for handling (Butler, 1997, s. 7).

Ord er verktøyet for å beskrive virkeligheten, og i mange tilfeller har man et bredt utvalg av ord man kan velge å bruke for å beskrive et fenomen eller et objekt etc. Derfor blir valget av ord viktig for beskrivelsen. Det er med å farge virkeligheten. En alternativ virkelighet kan skapes gjennom anvendelse av språklige bilder. Dette gjøres ved bruk av metaforer hvilket er et vanlig språklig virkemiddel innenfor hatefulle ytringer. Metaforer er en effektiv iverksetter for spredning av hatet da det fordrer en kulturell forståelse og forankring til å kunne forstå meningsinnholdet. I de tilfeller hvor individer ikke selv har ment sin ytring som hatefull men likevel blitt anklaget for det på bakgrunn av sitt bruk av en betent metafor, så vitner det om at en ikke kan styre de konnotasjonene som er knyttet opp mot et språklig bilde (Nilsen, 2014, s. 40). En norsk kvinne ble dømt tidligere i år for å ha kalt Sumaya Jirde Ali, en norsk-somalisk samfunnsdebattant og forfatter, for en «korrupt kakerlakk». Dette er et eksempel på et språklig bilde med negative konnotasjoner som sammenligner Ali med et skadedyr som må utryddes (Budalen, Rommetveit, & Otterlei, 2019).

2.5.2 Hva er et handlingsrom?

I forlengelse av maktbegrepet vil jeg definere mitt bruk av begrepet handlingsrom. Dette er et begrep som jeg knytter opp mot en sosiologisk teoretisk tradisjon. Parsons forsøkte å løse aktør/struktur-problemet. Han beskrev en aktør som et fritt handlende vesen som begrenses av strukturelle rammebetingelser (les: begrensninger) som påvirker hvilket handlingsrom aktøren har (Aakvaag, 2005). Problemet med en aktør som et fritt handlende vesen er hva som defineres som «frihet». Gjennom et maktperspektiv i lys av Foucault sin diskurs eller Dorothy Hollands beskrivelse av menneskets dobbelthet som endringsaktør av egen situasjon og et kulturelt og sosialt betinget vesen, så er ikke mennesket fritt (Holland, Lachicotte Jr., Skinner, & Cain, 1998 i Aarset, 2006). Frihetsbegrensning utelukker likevel ikke handling. Aarset (2006) definerer handlingsrom med grunnlag i struktur og agency ved:

Hvordan menneskets kreative evne og behov for meningsskapning og virkelighetskonstruksjon skaper nye muligheter og kan endre sin situasjon, samtidig som det peker på strukturelle begrensninger (Aarset, 2006, s. 19).

Mennesket er et kreativt vesen som kontinuerlig søker mening i sine omgivelser og seg selv som aktør omgitt av strukturelle begrensninger som utgjør individets handlingsrom. Aarset trekker inn Hollands begrep om *figured worlds* som defineres som et meningssystem. Meningssystemet består av ulike former for mediert kunnskap som synliggjør handling som er fornuftig og mulig handling. Dette systemet resulterer i at individet ikke må reflektere hver gang det skal handle. Dette systemet formes, vedlikeholdes og kroppsliggjøres gjennom gjentatt handling og tolkning av situasjoner (Holland, et al., 1998 i Aarset, 2006, s. 22). Handlingsrom er derfor en subjektiv størrelse som kun adresserer subjektets egen opplevelse av egne handlingsalternativer. På premissene av senmoderniteten, hvor markører som arbeid, klasse, kjønn og etnisitet spiller en mindre rolle, og det subjektivt opplevde handlingsrommet er derfor subjektet i livslang identitetsforhandling. Identitet er ikke som blir overlevert, men noe som konstrueres og reforhandles. Derfor blir aktørens valg og individualisme viktig i denne prosessen (Giddens 1991, 1997 i Aarset, 2006, s. 20).

I forbindelse med handlingsrommets strukturelle begrensninger kan begrepet om makt komme inn; både makt som fysisk tvang og som implisitt sosial mekanisme (Engelstad, 2003). Makt er et utfordrende begrep å kapsle, men min redegjørelse av nevnte uttrykk for makt i sosiale relasjoner har innvirkning på subjektets opplevelse av eget handlingsrom. Når subjektet regner seg som en del av en gruppe kan dette få konsekvenser for handlingsrommet. Emile Durkheim sitt begrep *kollektivbevissthet* beskriver at dersom flere individer utgjør en gruppe kan gruppen utvikle en egen bevissthet som gruppen handler utifra. Individene i gruppen er knyttet av noe som eksisterer utenfor hvert individ, altså en gruppeidentitet (Svedberg, 2002, s. 29). De individuelle interessene og målsettinger kan således tilsidesettes av denne kollektive bevisstheten, og kan argumenteres for å være et uttrykk for makt og forventning (Engelstad, 2003). Dette perspektivet er relevant i forbindelse med mine informanternes gruppetilhørighet i møte med hatefulle ytringer og deres opplevelse av «oss» og «dem».

2.6 Grenseoverskridende ytringer og konflikthåndtering

I forskningsrapporten utført av Reform (2018) gjennomførte de en studie på likestillingssituasjonen på Kuben Videregående Skole i Oslo (Reform, 2018). Mange lærere vitnet om en «guttehumor» blant guttene på skolen. Denne humoren kom til syne blant annet gjennom at det ble tegnet peniser på tavla. Dette ble akseptert av lærerne ettersom de hadde inntrykk av at slik humor også eksisterte ute i bedriftene. Et annet funn i rapporten var at lærerne fortalte om at blant guttene på skolen så var det en dagligtale som inneholdt hyppig bruk av ord som homo, jøde, pakkis og neger. Rapporten refererer til studier som Bendixen & Kennair (2014), Seeberg (2011) og Slåtten (2016) som viser til at seksuell trakassering og bruken av identitetsmarkører som skjellsord er vanlig blant ungdommer (Reform, 2018, ss. 13-14). Her understreker rapporten at slike ytringer ikke alltid har hatefulle intensjoner (Nilsen, 2014; Baker, 2012), og mottakere av slike ytringer ikke nødvendigvis føler seg såret, men siden ordene har en kraftig slagside så er det ikke å utelukke at det kan oppleves som vondt og sårende.

Et annet interessant funn i rapporten var hvordan den speilet ulik konflikthåndtering blant gutter og jenter. Konflikter mellom jenter foregikk over lengre tid, involverte flere aktører som rådgivere, lærere og foreldre og brukte i større grad sosiale medier. Gutter, på den andre siden, løste konfliktene forttere enten ved at en part trekker seg tilbake eller at konflikten fører til vold (Reform, 2018, s. 14). Rapporten anbefaler en språklig bevisstgjøring blant ungdommer som bruker slike ord, og lærerne som finner seg i det (Reform, 2018). De ønsker at skolen skal satse på deltakende og positiv undervisning om mobbing, seksuell trakassering, grensesetting og respekt for hvilke grenser andre har (Reform, 2018, s. 24).

Denne studien er relevant for min oppgave ettersom den kan vise til hvordan ungdommer i samme aldersgruppe forholder seg til hverdagsliggjøringen av navn på minoriteter som skjellsord som er knyttet til hatefulle ytringer. I tillegg viser den til en tendens med hvordan konflikthåndteringen på denne skolen kan knyttes opp mot betydningen av kjønn og linje. Rapportens funn er på ingen måte generaliserbar, men i likhet med min oppgave så kan den peke på relevante tendenser.

3 Metode

I dette kapittelet så vil jeg redegjøre for forskningsmetoden som jeg har benyttet meg av. Dette vil jeg gjøre ved å fortløpende gjøre rede for begrunnelsene i valgene jeg har tatt. Jeg vil diskutere forskningens kvalitet. Jeg vil også gjøre rede for hvilke etniske refleksjoner jeg har gjort meg i planleggingen, gjennomføringen og evalueringen av arbeidet mitt. Til sist vil jeg trekke frem elementer ved forskningsarbeidet som kunne ha vært annerledes.

3.1 Forskningsdesign

Som jeg nevnte i innledningen så ønsker jeg å få innsikt i elevers opplevelsesdimensjon rundt hatefulle ytringer og deres opplevelse av handlingsrom. Dette ville ønsket jeg og oppnå gjennom tilgang til elevers meninger, refleksjoner og erfaringer med tematikken. Av den grunn valgte jeg tidlig at feltarbeidet mitt skulle baseres på en kvalitativ metode. Denne metoden fremmer det som kvantitativ metode ikke får frem, nemlig dypere tilgang til informantenes beskrivelser og erfaringsgrunnlag (Ritchie & Ormston, 2014).

Av hensyn til datamengden og oppgavens begrensning har jeg kun forholdt meg til hvilke informantenes ord, og ikke inkludert andre faktorer som kroppsspråk. Dette kunne vært interessant da jeg har gjennomført gruppeintervjuer og temaet er av en sårbar karakter, men det ville gått langt over omfanget av denne oppgaven. Likevel så har aspekter som informantenes kroppsspråk, toneleie og annen fremtoning i løpet av intervjuene preget min tolkning av dem. Fordelen med dette forskningsdesignet er at jeg har anledningen til å følge opp informantenes svar og følge med på deres forhandling i gruppene. Dette ville ikke vært mulig med kvantitativ metode.

3.2 Intervju som datainnsamlingsmetode

Jeg valgte fokusgruppeintervju med rammen av en semi-strukturert intervjuguide som datainnsamlingsmetode. Årsaken til at jeg har valgt fokusgruppe er at, til forskjell til gruppeintervju, så er en fokusgruppe i større grad styrt av den som intervjuer gruppen. Dette var valgt på bakgrunn av tema er sensitivt som emne for diskusjon og siden informantene kjenner hverandre så foreligger det en risiko for at samtalen kan skli ut. Intervjuet skulle bære preg av en til dels løs struktur slik at jeg kan være fleksibel dersom informantene kommer med interessante avsporinger. Likevel for å holde en viss struktur på samtalen var det komfortabelt å ha en intervjuguide å støtte seg til. Bruken av fokusgruppe som intervjumetode, til forskjell fra dybdeintervju, er at det gir resultater i diskusjonen informantene har seg imellom og det gir interessante data i forbindelse med forhandlingen av perspektiver. Informantene responderer på hverandres utsagn som spisser perspektivene til å bli mer nøyaktige og det kan bidra til at temaet i større grad blir belyst fra flere sider enn ved dybdeintervju (Finch, Lewis, & Turley, 2014, s. 212).

3.2.1 Intervjuguide

Til tross for fokusgruppeintervju som var preget av styring valgte jeg likevel å bruke en intervjuguide med så få spørsmål som mulig. Dette kan være nyttig i en fokusgruppe for at intervjuer heller kan fokusere på å stille gode oppfølgingsspørsmål, og slipper derfor å ha fokus på intervjuguiden mer enn nødvendig (Finch, Lewis, & Turley, 2014, s. 223).

Siden informantene mine er rundt 16-årsalderen vurderte jeg det som nødvendig å bruke et språk som er tilpasset dem og så hverdagslig som mulig. Derfor ønsket jeg å unngå et akademisk begrepsomfang. Dette er på bakgrunn av at språket er muliggjørende eller begrensende for gode intervju. Språkvalget er også utslagsgivende for omfanget og relevansen av datamaterialet. Et for enkelt språk kan likevel medføre utfordringer med å ikke komme nok i dybden av temaer som tas opp (Finch, Lewis, & Turley, 2014, s. 213). Derfor var det hensiktsmessig at jeg snakket en del med informantene i skoletimene i forkant av intervjuene for at jeg skulle forstå meg i

større grad på hvilket språk som appellerte til dem. Ikke at dette er noe som man kan favne seg et helhetlig sammensatt inntrykk av kun på bakgrunn av to dobbelttimer i hver klasse, men det kunne likevel gi meg et inntrykk. Av disse grunner valgte jeg og ikke bruke begrepet «hatefulle ytringer» i intervjuguiden, men heller så forsøkte jeg å holde språket innledningsvis så lett som mulig.

En annen tematikk på bakgrunn av dette var betydningen av at det skulle være rom for hva informantene var opptatt av innenfor tematikken, og derfor ville en omfattende intervjuguide være til større hinder enn hjelp. Ved at intervjuet er på et sted informantene kjenner, bidrar det til deres opplevelse av trygghet (Finch, Lewis, & Turley, 2014, s. 212). Utfordringen med dette er at intervjuet antakeligvis ikke svarer på problemstillingen da distinksjonen mellom hatefulle ytringer og fornærmelser ikke er entydig, eller at intervjuet ikke dykker dypt nok ned i informantenes erfaringer på grunn av at språket som brukes er presist nok. Derfor satset jeg på at jeg som ordstyrer kunne lede samtalen inn på de tematikkene jeg vurderte som viktige og de temaer som oppstod underveis. Informantene har mange perspektiver som kan være relevante, og derfor var det viktig at jeg la opp en tidsbruk som la til rette for mye og nye innspill.

Som siste del av oppgaven hadde jeg forberedt en diskusjonsoppgave for informantene. Denne oppgaven bestod av at informantene ble presentert for åtte ytringer som hadde til felles at alle har blitt ytret av noen enten på sosiale medier, av politikere eller kommentarfelt. Syv av åtte ytringer har blitt straffedømt av ulike omfang i det norske rettsvesenet. Oppgaven til informantene var at de skulle sortere ytringene mellom det de vurderer som «ikke straffbart» og «straffbart». Jeg opplyste ikke informantene om at majoriteten av ytringene var dømt som straffbare. Denne studiens hensikt var ikke at informantene skulle få større innsikt i hva som i en strafferettslig kontekst var lovlige eller ulovlige ytringer, men heller hva de selv mener er akseptable ytringer og ikke.

Denne oppgaven lagde jeg på bakgrunn av at jeg ønsket å vitne en forhandling mellom informantene internt i gruppene, og eventuelt bevitne en uenighet i gruppene ettersom det ikke nødvendigvis kommer like lett frem av seg selv gjennom vanlig samtale. Her skulle informantene forhandle seg frem til et resultat alle kan stå inne som kunne føre til interessante refleksjoner og forhandlingssituasjoner. To av ytringene ble presentert med en enkel kontekst

som «sagt av en rapper fra en scene» og «sagt fra en politiker til en annen». Dette valgte jeg på bakgrunn av at ytringene skulle skille seg fra hverandre, og se om det utgjorde noen forskjell for hvordan informantene behandlet ytringene. Da intensjon og kontekst var noe spesielt informantene fra gutteklassen vektla innledende i intervjuene i forbindelse om en ytring kunne anses som hatefull eller ikke, kan det ha påvirket utfallet av gruppeoppgaven betraktelig og ha sett annerledes ut dersom jeg hadde informert informantene ytterligere. Den endelige versjonen av intervjuguiden som ble brukt i intervjuene er vedlagt som vedlegg 8.1.

3.2.2 Lydopptak av intervjuene

I de tre gruppeintervjuene har jeg benyttet meg av en lydopptaker for at jeg skulle være fristilt fra å ha måttet ta notater underveis i intervjuet. Dette forenkler fokuset mitt som intervjuer at ikke må holde på med flere ting samtidig, og kan heller rette fokuset på informantens reaksjoner på hverandre og på spørsmålene som dukker opp (Ritchie & Ormston, 2014). Mot slutten av intervjuet så skulle informantene sortere ulike utsagn mellom hva som burde være straffbart og ikke. Jeg stod ovenfor dilemmaet om jeg skulle filme denne delen av oppgaven ettersom det kunne være utfordrende å kun forholde seg til lydopptak av denne delen da det ble snakket mye i munnen på hverandre. Jeg hadde i så tilfelle fått dokumentert diskusjonen adskillig mer i denne delen, men jeg lot vært for enkelthetens skyld.

3.3 Valg av skole og rekruttering av informanter

Jeg ønsket å velge en skole jeg kjente godt til som lå øst i Oslo. Jeg fikk kontakt med en lærer på skolen som lot meg observere i litt ulike klasser for å se etter potensielle informanter. Målet mitt var å rekruttere nok informanter fra to klasser som ville ende opp med to gruppeintervjuer. Jeg ønsket også et sammenligningsgrunnlag blant informantene ved en linje som i utgangspunktet hadde flest søkere blant jenter og en linje som hadde flest søkere blant gutter. Jeg brukte snøballmetoden i letingen etter en lærer med en kombinasjon av klasser som passet godt sammen med hva jeg var på utkikk etter (Bryman, 2016). Jeg kom i kontakt med flere

lærere gjennom vedkommende jeg først fikk kontakt med, og fant da en lærer som underviste i to klasser på henholdsvis to ulike linjer på yrkesfag. Dette var ideelt for mitt prosjekt da det forelå en klar komparativ dimensjon. Her hadde informantene til felles at de nesten hadde fullført første året på VGS og at går på yrkesfag.

Da jeg hadde blitt satt i kontakt med skolen så ønsket jeg å få et lite overblikk over potensielle klasser jeg kunne hente informanter fra. Gjennom en lærer jeg ble satt i kontakt med, så kom jeg i prat med en annen som underviste i to yrkesfagklasser. Dette var ideelt for min oppgave da det forelå en komparativ dimensjon i denne klassesammensetningen. Begge klasser gikk på yrkesfag, men tilhørte henholdsvis to ulike studieretninger. En studieretning som vanligvis flest gutter velger, og en retning som jenter flest velger.

Ved at jeg var tilstede i flere undervisningstimer så skulle elevene i begge klassene bli litt kjent med meg, og forhåpentligvis bli trygg på hvilke intensjoner jeg hadde for mitt prosjekt. I hver av klassene forsøkte jeg å holde en liten samtale med alle elevene bare av den intensjon for å bli litt kjent med dem, og for at de også skulle få anledning til å bli kjent med meg.

I neste undervisningsøkt fikk jeg tildelt siste del av timen til å presentere prosjektet mitt ytterligere og stille et åpent spørsmål til hele klassen om hvem som kunne tenke seg å delta. I denne studien har jeg valgt og omtale den linjen som har majoritet av guttesøkere som *gutteklassen* og den linjen med majoritet av jentesøkere som *jenteklassen*. Jeg har valgt å holde navnet på linjene sensurert til hensyn for anonymiteten til informantene mine da det ikke ville vært utfordrende å finne ut hvilken skole jeg har forsket på.

Totalt var det 9 elever fra gutteklassen og 4 elever fra jenteklassen som ønsket å delta i studien. Dette var tilstrekkelig antall da jeg ønsket å ha minst to grupper med et tak på maks 6 elever per gruppe. Da fikk jeg nok informanter til å fylle tre grupper.

Jeg kunne ha forhørt meg direkte med elever jeg kunne sett for meg kunne ha ønsket å delta, men jeg vurderte det som forskningsetisk riktig å tilby hele klassen deltakelse for jeg hadde en anelse om at ikke alle var interessert i å delta. Det var dog en gulerot at jeg fikk tillatelse til å gjennomføre intervjuene i skoletiden som gjorde at elevene ble fritatt fra undervisning for å

delta på gruppeintervju. Jeg har gitt informantene mine fiktive navn som er til hensyn for deres anonymisering:

G1: Stian, Torbjørn, Emil, Konrad og Kåre

G2: Preben, Øystein, Nicolai og Nils

J: Hanne, Ingvild, Trine og Andreas

3.4 Informert samtykke og gjennomføring av intervjuene

Alle elevene som meldte interesse for deltakelse i klassene ble tildelt et skjema med informasjon om prosjektet og en del hvor de kunne gi sitt informerte samtykke til å delta som informanter. Dette skjemaet er å finne blant vedleggene (Se vedlegg 8.2).

I forkant av intervjuene tok jeg en rekke vurderinger på hvordan jeg kunne tilrettelegge gruppeintervjuene på en best mulig måte slik at informantene opplevde at det var et trygt miljø, og fordret et ønske hos informantene om å bidra i diskusjonene som oppstod. Det første aspektet handlet om tidsbruk. Intervjuene ble gjennomført i undervisningstiden til elevene noe som også la føringer på tid jeg hadde til rådighet. Dette vurderte jeg som en hensiktsmessig ramme da slike intervjuer kan ha en tendens til å vare lenge. Ved å ha en klar tidsplan på hvor lang tid det skulle ta, tilrettela jeg både for meg selv og informantene slik at alle var trygge på tiden. Av egen erfaring så kan det at man ikke har oversikt over hva som skal skje og hvor lenge det skal vare, være et uromoment. For det andre, det var av betydning hvilket rom som jeg skulle bruke og hvor rommet var plassert i forbindelse med omgivelsene rundt. Det ville ikke vært hensiktsmessig dersom vi hadde sittet i et glassbur midt i kantina slik at alle kunne se inn og informantene kunne samtidig se ut. Derfor var jeg opptatt av å kvalitetssikre at jeg fikk bruke et rom som var skjermet fra de store åpne arealene på skolen. Det var og viktig at rommet var ryddet, så ordentlig ut og at det var så få unødige gjenstander i rommet. I tillegg var jeg opptatt av at jeg hadde en stol som kunne justeres i høyden slik at jeg satt på lik høyde med informantene, om ikke litt lavere, også. Jeg ønsket ikke at informantene skulle få en opplevelse av meg som en autoritetsperson ved at de forsøkte å si ting som de trodde jeg ønsket å høre eller

andre mekanismer som setter inn når elever er utrygge. For det tredje, jeg gikk til innkjøp av litt enkel proviant på bakgrunn av at hvert intervju varte i omkring 40 minutter. Dette var til hensikt for at informantene skulle kunne slappe litt av, og dersom det ble noen stille sekvenser i diskusjonen så kunne de bruke den til å forsyne seg mer av det jeg hadde satt frem.

Gjennomføringen av intervjuene var en svært lærerik prosess, og jeg merket at jeg ble flinkere til å holde dem etter hvert som de ble gjennomført. I transkriberingsprosessen merket jeg at jeg ble flinkere underveis til å ta tak i det informantene delte, og stilte færre ledende spørsmål underveis som ikke var en del av intervjuguiden.

3.4.1 Transkribering

Datamengden som jeg satt igjen med etter å ha gjennomført tre fokusgruppeintervjuer var betydelig, og krevde derfor mye tid bare til transkribering. På bakgrunn av at intervjuene var spredt på to dager med én uke mellomrom benyttet jeg meg av denne tiden imellom for transkribering av de to første, og en dag i etterkant intervjuet. For tidssparing valgte jeg å utelate de delene av samtalene som jeg vurderte som ikke relevant for forskningsprosjektet. Dette var typisk innledende samtaler som kun handlet om trivielle hverdagslige spørsmål for oppvarming av gruppen. Jeg valgte i tillegg å inkludere så mye som mulig fra intervjuene i transkriberingen for den hensikt i å få en så detaljert analyse av materialet som mulig. Dette gjaldt dersom informantene nølte eller var usikre på hva de skulle svare. Dette var på bakgrunn av at det ikke kun var det informantene sa som var vesentlig for oppgaven, men også hvordan informantene svarte. Dette var relevant ettersom informantene går i samme klasse, og tar derfor med seg etablerte dynamikker fra klassen inn i intervjusituasjonen. En utfordring lå i det at informantene tidvis snakket i munnen på hverandre, og derfor ble det vanskelig å prioritere hvilket utsagn som skulle skrives først, og om noe skulle utelates da det kun ble en halvferdig setning. Jeg har tildelt alle informantene et fiktivt navn i denne forbindelse til hensyn for deres anonymisering.

3.5 Analyseprosessen

Da jeg startet analyseprosessen av datamaterialet mitt leste jeg gjennom intervjuene sammen med lydopptaket slik at jeg ble tatt tilbake til intervjusituasjonene. I etterkant av hvert intervju skrev jeg ned raskt hvilke tanker jeg hadde gjort meg, og hvilke aspekter som stakk ut. På bakgrunn av det jeg tidligere argumenterte for i forbindelse med språk, så var viktigheten av kategoriene reell for vinklingen mot problemstillingen. Jeg valgte tre kategorier, og valgte tidlig å bruke «koding» som en måte å skape paralleller mellom kategoriene.

I analysen av dataarbeidet orienterer jeg meg i et sosialkonstruktivistisk vitenskapelig ståsted som innebærer at jeg vurderer informantene mine sin virkelighetsforståelse til hele tiden være i endring. Denne prosessen preges av hvilke livserfaringer de gjør seg og hvilket sted i livet de befinner seg (Ormston, Spencer, Barnard, & Snape, 2014). Etersom jeg kun har deres beskrivelser av opplevelser som de har opplevd utenfor intervjuet vil jeg blant annet bruke tendenser til ordvalg som jeg legger merke til som del av analysekapittelet.

Jeg valgte å beholde alle tre gruppeintervjuene som en del av det analysen. Det kunne gi en utfordring i forbindelse med sortering da mengden kunne anslås av å være i overkant tatt i betraktning av studiens størrelse, men jeg valgte til tross av dette å beholde alle intervjuene og inkludere dem i oppgaven. Dette er på bakgrunn av at alle tre gruppene kom med veldig mange relevante og interessante bidrag til studien hvilket ville ha gjort det utfordrende å måtte velge mellom en av gruppene fra gutteklassen. Til tross for at det var to grupper fra gutteklassen vil jeg likevel referere til dem som en samlet gruppe i de fleste tilfeller. Der hvor det foreligger et tydelig skille i meningsutvekslingen vil jeg gi uttrykk for det ved å skille mellom G1 og G2.

I noen utvalgte deler av analysekapittelet vil jeg med hensyn for studiens lengde og begrensning ikke trekke inn sitater fra informantene. Dette er på bakgrunn av at jeg vurderer tematikken som relevant, men ikke like relevant som andre tematikker som tas opp. Dette er en prosess som jeg har opplevd som utfordrende hvor jeg har måttet foretatt en sortering mellom hva som er viktig, mindre viktig og uviktig for studien.

3.6 *Forskningsetiske refleksjoner*

Den viktigste oppgaven jeg har hatt i etterkant av intervjuene med dem er at jeg har behandlet datamaterialet med respekt. Dette er viktig fordi jeg har fått innblikk i livene deres, i deres beskrivelser av hvordan det er å være dem og ettersom dette er et sensitivt tema som berører dem direkte (se analysen) så forsterker det mandatet jeg har pålagt meg som forsker og ansvarlig for behandlingen av datamaterialet mitt. Dette har jeg forsøkt etter beste evne å etterleve ved å anonymisere navnene deres, hvilken skole de går på og konkret hvilken linje de tilhører (Webster, Lewis, & Brown, 2014).

I forbindelse med forberedelsene til gruppeintervjuet så synes jeg det var utfordrende å finne ut hvilke spørsmål jeg skulle stille informantene. Da tematikken er av sensitiv karakter da det handler om krenkelser, gruppefiendtlige holdninger og andregjøring, men ikke minst det at dette er et tema hvor fort personlige erfaringer og opplevelser blir en sentral del av intervjuet. Det var viktig at jeg som intervjuer ikke var bidragsyter til at verdigheten til informantene svekkes ved at de ble satt i et dårlig lys foran de andre informantene. Siden dette er et gruppeintervju hvor informantene kjenner hverandre fra før av og går i klasse sammen, så kan det være forskningsetisk kritisk dersom noen av informantene opplever krenkelser eller ulike former for ubehag i møte med min intervjuguide enten på bakgrunn av hvilke spørsmål jeg som intervjuer eller hvilke reaksjoner som vekkes hos de andre informantene.

I starten av arbeidet med intervjuguiden hadde jeg en liste med alt for mange spørsmål, og endte opp med å kun ha åtte spørsmål som var så åpne som mulig. Dette var ment for at jeg ikke i minst mulig grad skulle legge føringer på hvilke svar som kom. Mitt hovedanliggende var hvilke tanker og refleksjoner informantene hadde omkring temaet, og derfor var det vesentlig at jeg som intervjuer ikke gav uttrykk for at det fantes riktige og gale svar. Dette er unge informanter som skal forsøke å beskrive deres egen hverdag og opplevelse av hvordan ulike mekanismer fungerer på et overordnet plan. I løpet av intervjuene kom det ved flere tilfeller uttalelser som strider mot det informantene, eller informantene, sa tidligere i intervjuet. Dette er naturlig at skjer ettersom det er et gruppeintervju hvor informantene blir påvirket av hverandre, gjennom diskusjon kan det hende at informantene endrer oppfatning i løpet av intervjuene og det kan være de kommer på nye ting ved å lytte til hverandre. Mitt formål som forsker er ikke

å avsløre mine informanternes inkonsistens i deres uttalelser, men det kan likevel være et interessant element i analysen da det kan vitne om at tematikken som tas opp ikke nødvendigvis er enkel å beskrive, men er derimot et sammensatt og komplisert bilde.

I siste del av intervjuet så vurderte jeg det som nyttig og ha en oppgave som elevene skulle løse sammen. I prosessen av å utarbeide denne oppgaven så møtte jeg flere etiske utfordringer. Siden dette tematikken er av en sensitiv karakter og knyttet opp mot gruppefiendtlige holdninger så ønsket jeg ikke at informantene underveis i intervjuet skulle oppleve ubehag eller oppleve at de ble satt i et dårlig lys i prosessen av å svare på oppgavene, jf. trygghet. Jeg ønsket ikke at noen av informantene skulle kjenne på at de selv opplevde seg selv som fordomsfulle, rasistiske eller fiendtlige til andre som de selv ikke identifiserer seg som. Dette var en oppgave som ikke skulle ha åpenbare svar, men heller en diskusjonsoppgave som skulle trigge frem en forhandling mellom informantene.

3.7 Validitet, reliabilitet og replikasjon

Oppgavens validitet og reliabilitet handler om hvorvidt oppgaven er gyldig og relevant forskning. Validitet handler om at alle prosesser i oppgaven har blitt gjennomført slik at oppgaven svarer på det som den forsøker å svare på, og det handler om å stille de riktige spørsmålene ovenfor informanter. Med andre ord, spørsmålet om oppgavens validitet forankres i om oppgaven svarer på den spør om på en hensiktsmessig og ikke utelater data som kan være relevant for problemstillingen. Reliabilitet handler om hvorvidt forskningen er gyldig eller pålitelig. Dette kan sammenlignes opp mot feltet forskningen er innenfor (Larsen, 2007, ss. 39-42).

Det tydeligste validitetsproblemet med oppgaven er antall jenter som er med i forskningen. Det er kun tre jenter sammenlignet med ti gutter². Et annet mulig validitetsproblem kan være min

² En av guttene gikk i jenteklassen.

egen rolle som intervjuer. Til tider stilte jeg ledende oppfølgingsspørsmål. Dette kan ha vridd uttalelsene til informantene, og det kan ha ført til at informantene har «jattet» med eller endret standpunkt fordi jeg forstod det feil. Dette kalles for intervju effekt eller kontrolleffekt (Larsen, 2007, s. 27). Et siste validitetsproblem er gruppesammensetningen i gutteklassen. Her satt jeg dem sammen vilkårlig, og ettersom jeg ikke kjenner til noen underliggende maktforhold mellom informantene eller om konfliktbilde i gruppen så kan dette ha gitt utslag for tryggheten for dem dette har i så fall vært tilfelle for.

Kvalitativ forskning har den baksiden at den nødvendig kan rekonstrueres. Det innebærer at dersom andre gjennomfører en tilnærmet lik studie så er det ikke garantist for at vedkommende sitter igjen med det samme datamateriale. Siden jeg som intervjuer tar forholdsvis stor plass, hvilket jeg forsøkte å unngå til tross for at jeg valgte fokusgruppe, så farger dette datamaterialet, analysen av det og derfor også forskningsresultatet er vel preget av at det er jeg som har gjennomført den.

De funnene jeg har i studien er ikke representative i forbindelse med hva ungdommer som går på videregående skole på yrkesfag (Ormston, Spencer, Barnard, & Snape, 2014). Studien presenterer derimot perspektiver fra informanter som befinner seg innenfor den kategorien, og det kan ikke utelukkes at deres perspektiver også deles av andre. Årsaken til at jeg valgte å rekruttere informanter fra de to ulike klassene var på bakgrunn av at jeg ønsket en fellesnevner i at informantene gikk på yrkesfag, men tilhørte to ulike klassemiljøer. Dette kunne gi et innblikk i hvilke opplevde forskjeller som eksisterte mellom de to klassemiljøene på bakgrunn av deres utsagn i gruppeintervjuene.

3.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gjort rede for mitt valg av forskningsmetode. Jeg valgt kvalitativ metode med en semi-strukturert intervjuguide i form av tre fokusgruppeintervjuer. Jeg har begrunnet mine valg omkring omstendighetene av mitt feltarbeid og analyse, og vist til utfordringer og refleksjoner som jeg har gjort meg i forkant, underveis og i etterkant av

oppgavens gjennomføring. Sist har jeg redegjort for utfordringer ved oppgavens validitet, reliabilitet og replikasjon.

4 Analyse

I dette kapittelet vil jeg presentere det empiriske datamaterialet som ligger til grunn for denne studien. Funnene består i hovedsak av tre fokusgruppeintervjuer gjort i forbindelse med rekrutteringen av informanter. Mine kategorier er ytringsklima, hatretorikk og ansvarliggjøring. Kategoriene er valgt fordi: 1. de representerer fellesnevnerne i forbindelse med hva informantene tok opp i intervjuet på tvers av gruppene, 2. tematikk som stakk seg ut underveis. Jeg har valgt og heller bruke hatretorikk som navnet på kategorien ettersom den i større grad adresserer i større grad alle underliggende mekanismer for hva som har relevans for hatefulle ytringer.

Innledningsvis i oppgaven presenterte jeg problemstillingen som det har gjennomgående vært førende for hvordan studien har blitt gjennomført. Forskningsspørsmålet som har ligget til grunn for oppgaven er:

På hvilken måte opplever et utvalg elever ved yrkesfag på VG1 et handlingsrom i møte med hatefulle ytringer på skolen?

Som nevnt i metodekapittelet så har jeg intervjuet tre grupper informanter fra VG1, henholdsvis 4 elever fra jenteklassen og 9 elever fra gutteklassen. Gruppeintervjuene gjennomført med henholdsvis 4 og 5 deltakere i hver gruppe. De to gruppene fra G-klassen har jeg valgt å slå sammen. Dette betyr at jeg vil referere til begge gruppene som G-gruppen, men med noen få unntak. Der jeg vurderer det som relevant vil jeg skille mellom G1 og G2 for å skille ut hva de to gruppene svarte. Informantene fra jenteklassen vil jeg referere til som J-gruppen.

4.1 Ytringsklima

Dette delkapittelet vil redegjøre for hvordan informantene opplever ytringsklimaet på skolen, i klasserommet og blant og ikke blant venner. Ytringsklimaet legger til rette for hvilke utsagn som er akseptable eller ikke, og disse er et resultat av en sammensetning av maktforhold på tvers av aktører som samfunn, skole, lærer og elever seg iblant. Et godt ytringsklima tilrettelegger for at aktørene kan ytre seg uten frykt for sanksjoner og vedlikeholdes av et tilstedeværende ytringsansvar. Disse føringene tilrettelegger for hvordan elevene opplever at de kan ytre seg i klasserommet, skoleområdet og på fritiden. Denne kategorien er interessant ettersom gjennomgående tematikk i denne oppgaven handler om hvordan ungdommer snakker til hverandre, og det handlingsrommet som eksisterer innenfor disse rammene for ytring er viktig å belyse hos informantene. Først vil jeg redegjøre for hvordan informantene opplever miljøet på skolen.

4.1.1 Trivsel på skolen og i klasserommet

Opp imot samtlige av informantene fra klart uttrykk for at de trives på skolen, og trekker inn eksempler på at miljøet sammenlignet med andre skoler er bedre. Skolen ble valgt av informantene enten på bakgrunn av lovord fra venner, nærhet til hjemmet, besøk under åpen dag og en forventning om at folk som informantene kjente også skulle gå på denne skolen. Miljøet i klassene beskrev informantene som henholdsvis godt, men noen unntak, oftere blant de elevene som gikk i gutteklassen enn de som gikk i jenteklassen. I jenteklassen var det bred enighet om at alle kunne snakke med alle. Det var rom for diskusjon og uenighet.

De beskriver miljøer i klasserommet som de trives i. I G-gruppen gir de uttrykk for at klasserommet er en arena hvor de fleste kan uttrykke for hva de mener, men at læreren utgjør en innvirkning på hvilke meninger som deles og ikke. En viktig aktør i klasserommet er læreren. Her forelå det et skille mellom informantene fra G og J. Informantene fra G beskrev lærerrollen som en autoritetsperson som satte tydelige grenser for elevene, og som gav klare beskjeder om hva som var innenfor og ikke. Informantene i J mente at læreren ofte forholdt seg nøytral til

konflikter og ønsket ikke å ta noen side, men at dette oftest var en god ting da de opplever at læreren bryr seg om dem uten ønske om å dømme noen i en konflikt men heller bidra til meglings mellom partene. I begge gruppene påvirker læreren hva som er greit og ikke, men at det i større grad i J-gruppen, enn i G-gruppen, forekommer en form for myndiggjøring ved at det er elevene selv som regulerer ytringsklimaet for sine medelever enn hva G-informantene gir uttrykk for. Til tross for J-gruppens frustrasjon ovenfor lærerens tidvis upartiskhet, mener likevel begge gruppene at læreren griper inn dersom ting går for langt.

4.1.2 «Backup»

Et interessant funn var det informantene definerte som «backup». «Backup» er når et individ opplever støtte fra en eller flere rundt seg i møte med andre. Begrepet handler mest om risikovurderingen på forhånd av en ytring. Både informantene fra G- og J-gruppen beskrev «backup» som en utslagsgivende faktor for deres handlingsrom og hvordan de opplevde sitt ytringsklima. Med forsikringen fra støtte rundt beskriver Hanne at man lett føler seg større, større i form av makt og innflytelse.

Hanne: Jeg tror mye skjer i klasserommet, også. Nå har ikke jeg opplevd så mye av det på videregående, men jeg tror i et klasserom så... de fleste vil jo finne sine folk også tror jeg... eller jeg tror... jeg er ganske sikker på at man blir så mye større når man er rundt andre folk og når du vet at du har folk som vil støtte deg så er det mye lettere å si ting, når man har en backup. Og jeg føler at i klasserommet så føler jeg at man ofte legger merke til hvem som er den svake på et vis. Og da er det mye lettere å ytre seg.

Hanne peker på et utvidet handlingsrom og en kroppsliggjort makt (Engelstad, 2003) hvor personer som opplever støtte blant dem rundt lettere kan ytre seg og derfor medfører utvidet ytringsfrihet. Her diskuterer gruppen det faktum at individer som opplever støtte rundt seg opplever et større handlingsrom. «Backup» kan sammenlignes med en forsikring. Forsikringen sørger for at du har den støtten du trenger, og stiller opp slik at du ikke mister ansikt (Goffmann 2005). De uten «backup» kan lettere utsettes for hatefulle ytringer uten konsekvenser, og

dersom det ble konsekvenser så er forsikringen ivaretatt. G-gruppen trakk og frem svakheter som et tegn på fravær av «backup»:

Stian: Jeg føler at det er ganske vanlig at dersom det er noen svake i klassen, og som ikke har så veldig mye «backup» som kan si imot så er det veldig enkelt eller veldig lett...

Torbjørn: Et lett offer.

Stian: Ja, det er et veldig lett offer. Selv om personen som sier noe i klassen ikke tenker på det som mobbing eller trashtalk til en person og bare tenker at det er kødd, så kan det være at den andre personen ikke tar det sånn.

«Den svake» har ingen som står opp for han eller hun, og de som ytrer seg grovt mot vedkommende risikerer antageligvis ingen sanksjon eller konfrontasjon som følger av ytringen. Trine fra J-gruppen deler følgende en historie hvor en gruppe med makt utøver det ovenfor en svak jente i klassen.

Trine: Jeg husker en gang da det var en gruppe med jenter som gikk imot en jente. Jeg vet ikke hva hun hadde gjort, men hun hadde hvert fall gjort noe de ikke likte, så stod de rundt henne og kalte henne «hore» og «bitch», og sa masse stygge ting til henne og sånt. Og da, ja, så vi ifra til noen voksne og prøvde å fikse opp i det, men jeg kan huske at vi snakket om det i ettertid og at, eh, det at det ble brukt til å undertrykke andre jenter, altså. Det at vi går mot hverandre og får hverandre på den måten er så trist, liksom. Altså, det er bare kjempekjipt.

Trine beskriver en oppgitthet over jenter som går imot andre jenter og bruker begreper som er kvinneundertrykkende ord som «hore» og «bitch». En tilsvarende situasjon beskriver Torbjørn, fra G-gruppen hvor en elev, som ble vurdert som «en av de svake», ble offer for nedsettende kommentarer og fysisk diskriminering.

Torbjørn: En ekstremt tynn liten gutt. Da var det sånn syv «treningsnarkomane» mot han og de dreiv å dytta han ned og sånn, og han hadde ingen stemmer som sto opp mot

dem. Da var det liksom sånn at man bare måtte si ifra til dem, liksom. Det er bare det å si ifra til dem at det ikke er greit, og da stopper de for det meste, as. Egentlig.

Intervjuer: Var det i klasserommet at det skjedde?

Torbjørn: Det var i klasserommet.

Trine og Torbjørn beskriver to ulike situasjoner hvor begge er tilfeller hvor en svak aktør blir offer for hatefulle ytringer fra en større gruppe som har «backup». Det som skiller situasjonene er hvordan de utspiller seg. Jenta blir offer for degraderende kjønnsorienterte ukvemsord og gutten diskrimineres for sin kroppslige underlegenhet. I rapporten utarbeidet av Reform (2018) peker de på forskjellen på hvordan gutter og jenter håndterer og utspiller konflikter (Reform, 2018). Blant gutter er vold oftest et middel til konflikthåndtering, mens hos jenter er grovt språkbruk det som vanligvis tys til. Rapporten argumenterer for at vold og språk kan gi like store skader (Reform, 2018).

«Backup» er noe jeg vil tett knytte opp mot opplevelsen av eller fraværet av makt. «Backup» er noe som begge gruppene ønsker og ha ettersom det utvider handlingsrommet deres, og er og anse som en ressurs og en forsikring. «Backup» er noe som gjør seg gjeldende i møte med andre, andre som ikke er en del av gruppen som potensielt representerer en utfordring hvor den som ytrer er avhengig av gruppens støtte for å opprettholde ytringens legitimitet. I neste delkapittel vil jeg beskrive hvordan informantene vurderte kontekst som betydningsfullt for hva de kunne si og ikke.

4.1.3 «Fristed»

En viktig faktor som påvirker den opplevde ytringsfriheten til informantene handler om kontekst. Noen kontekster gir angivelig informantene en opplevelse av fritt spillerom, men de gir uttrykk for at i flere tilfeller er de spesielt oppmerksomme på hvem som er i nærheten og hvor de oppholder seg i forbindelse med hva de velger å si og ikke.

Intervjuer: Når dere koder med kompisene deres, hvor er det dere gjør det?

Preben: Man gjør det jo mye på skolen, og. Da gjør det mer sånn når man sitter alene, og sånn.

Øystein: Ja, man passer veldig på at man sitter alene og ikke sier det så veldig høyt slik at alle andre hører det.

Preben: I klasserommet eller når man kjøpe noe i kantina, eller noe. Da føler jeg man passer litt mer på, på en måte.

Nils: Da prøver man ikke å være sånn... Hvis man liksom henger inne på det lille rommet eller det stedet du pleier å være, der hvor det bare er deg og dine venner. Da forandrer det seg litt.

Gruppediskursen endrer seg avhengig av hvor de oppholder seg. Det er forskjell på steder som kantina, et grupperom eller et hjørne av skolen hvor de har god oversikt over forbipasserende. Informantene søker rom hvor de forsikrer seg om at de er alene, et «fristed» hvor de ikke må svare for noen eller stå til ansvar for det de sier.

Nils: Litt sånn, hvis du tenker kantina da. Du prøver å unngå de fleste av de stygge ordene, eller sånn ting som folk kan mistolke. For du har ikke lyst til at andre skal liksom tro at du mobber din egen venn, liksom. Så man prøver å passe på litt rundt det, mens liksom når du er alene så kan du være litt mer fri og så bruke litt flere ord. Dersom du sier noe feil så kan det hende at folk rundt deg tar det på feil måte, mens liksom kompisen din skjønner at der sa du noe feil eller at dette var bare kødd, også noe å le av, liksom.

Øystein: Det er veldig forskjellig hva som egentlig er stygt å bruke fordi det spørs hvem du sier det til. Fordi mange av de ordene du kan si til en helt fremmed kan være veldig sånt slemt på en måte, men hvis du snakker med venner så kan det være normalt, liksom. Så det er mest hvem du snakker med.

Nils: Altså det er helt normalt for oss å snakke sånn. Det er veldig forskjellig hvordan man snakker. Jeg snakker annerledes med foreldrene min enn med vennene mine.

Grupesjargongen tilpasser seg konteksten, og informantene er opptatt av å ikke bli sanksjonert av omgivelsene. De tilskriver samtaler med gode kompiser som en frihet. Nils sier at det er helt normalt for dem å snakke sånn, men likevel føler de behovet for å være diskre.

Intervjuer: Hvorfor sier dere ikke ting i klasserommet, da? Eller sier dere ting i klasserommet?

Nils: Anmerkninger

Preben: Anmerkninger. Læreren blir sur, liksom. Så da prøver man å unngå det så mye som mulig. Men det skjer jo.

Det skjer at det sies ting i klasserommet som mottas som uakseptable, og da fremstår læreren i denne sammenheng for G-gruppen som en autoritet som sier ifra og kan sanksjonere med anmerkninger. Det virker ikke som dette er noe informantene bestrider, og ønsker å spille på lag med lærerens betingelser.

I denne kategorien har jeg kort belyst trivsel, klassemiljø og lærerens rolle. Det som var interessante funn her er knyttet til betydningen av «backup» for både G- og J-gruppen, samt vektleggingen av «fristed» hos G-gruppen. Kontekst utgjør en premissleverandør for hvordan informantene mine ytrer seg og ikke ytrer seg. Felles for «backup» og «fristed» er fokuset på konsekvenser. Begge to er tett knyttet opp mot ulike makt perspektiver i den grad at «backup» tilegner aktøren makt, mens «fristed» er fraværet av disiplinerende makt. Det er ingen «utenfor» som legger lokk på hva elevene kan si annet enn dem selv. Dette kan sammenlignes med Foucaults anvendelse av begrepet panoptikon (Hultqvist, 2004). Panoptikonet i denne sammenheng representerer skolens ansatte og medelever som et kontrollorgan som regulerer språkbruken til ungdommene i G-gruppen.

4.2 Hatretorikk

Denne kategorien omtaler det som er en betydelig del av problemstillingen, og adresserer informantenes forhold til hatefulle ytringer. I hovedsak gjør jeg dette fra to innfallsvinkler: 1.

informantenes erfaringsgrunnlag (mikro) og 2. refleksjons- og sanksjonsorientering (makro). Informantenes erfaringsgrunnlag kommer gjennom språkkultur, grensesetting og utsatte arenaer for hatefulle ytringer. Refleksjons- og sanksjonsorienteringen kommer frem ved deres forståelse av straffe- og forebyggingstiltak.

4.2.1 «Blant mine venner er det ingenting som ikke er greit å si»

Mitt første spørsmål til informantene var:

Intervjuer: Hva er det som ikke er lov til å si?

Stian: Blant mine venner er det ingenting som ikke er greit å si.

Kåre: Samme her. Det er noe eget når jeg er med kompis.

Disse utsagnene kan bety opplevelse av bredt handlingsrom og lavt ytringsansvar blant kompis. Dette er nok et eksempel på et «fristed». I J-gruppen var det dog litt andre perspektiver som kom frem i denne forbindelse. De trakk frem hvor normalt grov språkbruk hadde blitt, og at derfor ord som i utgangspunktet har et grovt innhold har blitt normalisert.

Hanne: Jeg føler det er veldig mye som ikke er lov til å si, men når det blir sagt så mye så tolererer man litt mer, og ikke fordi man nødvendigvis vil men det er sånn, hvis alle går rundt og kaller hverandre «bitch» så kan du ikke ta det personlig dersom noen kaller deg «bitch» selv om du ikke synes det er noe gøy fordi alle andre synes det er greit. Så da blir det litt sånn, det blir det samme som «jævla hviting». Hvis alle bare slenger det rundt og alle godtar det så kan du ikke si at det ikke er greit. Fordi da er det rart liksom. Så jeg vet egentlig ikke hva som ikke er greit å si.

Ingvild: Ja, hvis alle bare hadde kalt hverandre «bitch» hele tiden, som jo faktisk også skjer, så mister jo ordet betydning.

Her beskriver Hanne og Ingvild to ulike konsepter. Hanne liker ikke språkutviklingen hvor grove utsagn blir ytret med en forventning om at mottaker ikke skal ta det ille opp. Uttrykket

får en avstumping ved at slagkraften består men forsvaret falmer og avskrives som urimelig. Ingvild, på en annen side, mener at ordet mister sin totale betydning. Ordet mister også slagsiden. Øystein fra G-gruppen peker på lignende mekanismer i forbindelse med at ord og uttrykk kan miste sin betydning og slagkraft dersom de brukes ofte.

Øystein: Jo, det er jo egentlig veldig mye som ikke er lov å si, men det kommer litt an på hvordan folk ser på det. Fordi, sånn jeg ser på det så er veldig mange som... ja, nedvergende... ja, ting man sier til andre, da. Det kommer på en måte litt an på hvordan man behandler det selv. Hvis man bare sier ting hele tida, for eksempel bruker et spesielt ord så mister det på en måte mening. Så jeg tenker sånn ved å bruke det i forskjellige sammenhenger på tull kan på en måte fjerne det negative med det ordet.

Intervjuer: Har du eksempler på det?

Øystein: Ja, altså det er jo de klassiske da, for eksempel rasistisk lada kommentarer for eksempel «jøde» eller «neger», da.

Intervjuer: Er «jøde» i seg selv et rasistisk ord?

Øystein: Altså, nei, men det har jo blitt det fordi folk har laget så mange vitser om sånne stereotyper da som for eksempel at jøder er gjerrige, da. De er jo ikke det, fordi du kan jo ikke sette en hel folkegruppe i en sånn bås, men ja.

Her forhandles det om to ting; en tilbøyelighet for belastede ord og uttrykk, og grensekriterier for hva som ikke er lov. Øystein sier at det «egentlig» er mye som ikke er lov. Dette kan ha sammenheng med informantens beskrivelse av forskjellen mellom et «fristed» og klasserommet hvor læreren er tilstede som autoritetsperson. Oversatt til denne situasjonen; mellom hva som faktisk sies og hva som *egentlig* ikke burde sies. «Jøde» og «neger» har negative konnotasjoner i visse kontekster, og dette understreker Øystein som normalt.

Nicolai: Som oftest når man hører det så skjønner man at det er tull. Det har blitt så dagligdags å høre slike ting at man ikke legger merke til det lenger.

Intervjuer: Det har blitt dagligdags?

Øystein: Mhm

Nils: Det har blitt normalt, liksom.

Nicolai: Språket er mer røffere enn hva det var før. Du hører det jo på bussen eller t-banen. Det er vel spesielt hvis det er typisk store vennegjenger som er på t-banen.

Igjen peker G-gruppen på det jeg tidligere beskrev som en avstumping av grove eller hatefulle ytringer, og utslaget av «backup», i denne sammenheng store vennegjenger på t-banen.

Nils: Jeg har egentlig ikke noe imot den språkbruken vi har nå. Fordi da får du liksom brukt alle slags ord, liksom.

Preben: Ja, jeg synes egentlig at det er greit den utviklingen, egentlig. Jeg synes ikke det burde være noen ord som man liksom er redd for å høre, egentlig.

Nils og Preben betegner fri språkbruk som en frihet og et gode. Igjen brukes ordet «egentlig» av begge. Det kan virke som om de antar at utsagnet avviker fra hva majoriteten ville svart. Jeg vurderer det slik at de skulle ønske at de ikke trengte å tenke over konsekvensene og eventuelle sanksjoner i forbindelse med deres ytringsvalg.

4.2.2 «Det er lov å kødde om alt»

«Kødding» er et gjennomgående tema i forbindelse med hva som ikke var lov til å si. Det kan oversettes til tulling, tøysing eller et uttrykk for humor. «Kødding» kom fort opp som en mekanisme som legitimerer grovt eller hatefullt språkbruk hos informantene G-gruppen.

Stian: Ingenting er liksom diskriminerende eller noe sånt. Det er bare, hvis man sier noe slemt så tar man det som kødd.

Intervjuer: Hvordan da?

Emil: Det er lov å kødde om alt.

Stian: Man kødder liksom om alt.

Stian anslår at ingenting er diskriminerende, og måten man reagerer på diskriminering kan sammenlignes med det Ingvild tidligere i analysekapittelet påpekte hvor ord og begreper mister slagkraft og rom for motreaksjoner. Informantene i J-gruppen tok henholdsvis en litt annen innfallsvinkel i forbindelse med sammenhengen mellom «kødding» og grovt språkbruk.

Ingvild: For noen folk... eller det kan være vanskelig å skille mellom humor og liksom når man ikke prøver å være morsom, liksom. Sånn, hvis du er en person som ofte... liksom... du bare f r alle til å le hele tiden og vil tulle hele tiden, liksom, og sier masse sånne stygge ord liksom mens du tuller så kan de andre folkene rundt tenke at men han sier det og han er bare morsom. Jeg skjønner ikke hvorfor ikke det skal være greit å k dde om det dersom det ikke er greit å si det til vanlig.

Trine: Helt enig, for det er jo bare skadelig for noen. Det går jo utover noen at man kan snakke sånn. Selv om det er kødd.

Hanne: Ja, også tror jeg det er sånn. Jeg tenker liksom det er en spenning med n r folk tuller med noe som er litt på kanten.

Trine: Jeg føler liksom at når det kommer så uventet så blir det litt sånn... man vet liksom ikke hvordan man skal reagere men så blir det morsomt, da.

Hanne: Ja, også tror jeg det er sånn. Jeg tenker liksom det er en spenning med n r folk tuller med noe som er litt på kanten. Så derfor liker vi å høre på disse komikere som alltid er litt på kanten. Det er like før... du vet ikke om du blir krenka eller om du synes det er morsomt.

Her trekker argumenterer informantene i J-gruppen at distinksjonen mellom «kødding» og alvor ikke alltid er like lett å skille, og at humor ikke nødvendigvis legitimerer grovt språkbruk, men at det likevel skjer. I skilnaden mellom humor og krenkelse forekommer det en hårfin balansegang mellom hva som er innenfor og hva som krenker hvilket gjør det spennende. Her peker informantene fra J-gruppen på det Smith (2009) argumenterer for i

forbindelse med humor som ikke deles av alle oftest har en splittende effekt. G-gruppen og J-gruppen er uenige i hvilken grad «kødding» legitimerer språkbruk som i utgangspunktet er vurdert som ikke greit.

Intervjuer: Hva er forskjellen mellom humor og hatefulle ytringer?

Øystein: Det er jo det som er veldig vanskelig, da og... merke forskjellen på det. Fordi det er... det er jo bare personen som sier det som egentlig vet hundre prosent hva de mente med det. For man kan jo si så kan det bli oppfattet på begge måter. Det er liksom derfor det er veldig vanskelig å ja...

Nicolai: En hatefull ytring... ehm... det spørs vel litt hvor og når du sier det, til hvem og hvem du selv er når du sier det. Det er jo noen som kanskje sier noe til noen og så snakker man om seg selv samtidig.

Nils: Du må vel vite forholdet mellom de to som snakker sånn til hverandre for å skjønne om det er hatefullt ment eller om det er for å ha det gøy, liksom.

Informantene tillegger intensjon definisjonsmakt for om en ytring er hatefull eller ikke. Dette kan sees i sammenheng med deres forhold til «fristed», en arena hvor fri tale er et privilegium. For dette handler om deres forståelse av forskjellen mellom humor og hatefulle ytringer, og når de praktiserer det handler det om intensjonen deres som avgjørende variabel.

4.2.3 «Sårbarhet»

Hittil har det vært snakk om blant annet hvordan humor rettferdiggjør grenseoverskridende ytringer, men de grensene har ikke vært informantenes egne. Forbi deres grenser finnes sårbarhet.

Torbjørn: Når det kommer til søsteren min. Der drar jeg grensa.

Intervjuer: Hva mener du?

Torbjørn: Ja, også er det sånn, jeg har blinde foreldre da. Det er sånn, Jeg liker ikke starten hvor jeg så vidt kjenner noen at de koddet med det.

«Kødding», om det er en hatefull ytring eller ikke, er akseptert dersom det er på egne premisser. Torbjørn setter grensen ved et personlig sårbart tema, og han setter ikke pris på at noen han ikke kjenner tuller med det. Dette kan tolkes dithen at han ikke kjenner til vedkommende sine intensjoner, og han har ikke tillit til folk han ikke kjenner.

Torbjørn: Jeg har blinde foreldre, da. Det er sånn, jeg liker ikke starten hvor jeg så vidt kjenner noen at det koddet med det, men blir jeg litt mer kjent med dem så er det helt greit liksom. Det er alltid sånn kaller du meg en jævla homse, jeg bryr meg ikke. Det er liksom sånn at jeg vet at jeg ikke er det.

Kåre: En jeg kjenner så døde faren. Der går det en grense på å prate om det. Det går en grense om hvor langt du skal dra den, da.

Torbjørn: Ja, blant kompiser så er det veldig få grenser, men det er noe helt annet med familie, det hjelper ikke å si at det er kødd. Der skal man ha grenser.

Torbjørn sier at han ikke bryr seg dersom noen kaller han «en jævla homse». Jeg refererer til det som har blitt nevnt tidligere av informantene hvor det forventes at man ikke skal ta seg nær av slike ytringer. Et spørsmål jeg ikke fikk stilt på her var hvorfor familie er mer tungtveiende enn et individs seksuelle orientering. Et enkelt svar kan være at seksuell orientering ikke er et sårbart tema.

Intervjuer: Hvorfor er det ikke greit å koddet om døde personer?

Emil: Fordi det er et sårbart tema, da.

Torbjørn: Det er ikke bare sårbart, det er ekstremt sårbart og respektløst, og.

Kåre: Hvis det er noe de ikke kan noe for, liksom da. Sykdom, medfødt... også gjør noen narr av dem og mobber dem på grunn av det.

Det er enighet om at det handler om sårbarhet, og det er nettopp det Nilsen (2014) peker på vern mot hatefulle ytringer handler om minoriteters sårbarhet fra majoriteten. Hvor grensen mellom humor og sårbarhet er noe som forhandles frem, og er et samspill av kontekst, relasjon, tillitt og konsekvenser. At det er lov til å koddde om alt var en forenkling av virkeligheten, selv for informantene i G-gruppen.

4.2.4 «Nå koddde jeg ikke»

Det finnes grenser, og når folk vil overskride dem med hensikt kommer dette til uttrykk gjennom vedkommende sitt kroppsspråk. Dette kommer til uttrykk gjennom aggresjon ved stemmeleie, ansiktsuttrykk og kroppsholdning.

Stian: Ja, altså jeg tenker også at det er litt sånn at det har noe med kroppsspråket også når du skal si noe til noen. For eksempel, hvis jeg skal kalle en kompis «en jævla homo», liksom, så har jeg ofte et glis i ansiktet eller et eller annet sånn som indikerer at det er bare en kodd, liksom. Hvis jeg tar det seriøst så viser man seg litt stor, eller et eller annet sånn. Man blir litt mer morsk, eller..

Konrad: Fiendtlig.

Stian: Ja, morsk eller litt sånn.

Torbjørn: Man skal gjøre seg så stor som mulig. Nå koddde jeg ikke, liksom.

Her vil jeg igjen trekke inn rapporten til Reform (2017) med hvordan konflikter ofte kroppsliggjøres og forløses gjennom vold eller en trussel om vold blant gutter.

Stian: Nå koddde jeg ikke. Nå er det seriøst her, liksom. Kanskje, hvis du også skal rakke ned på noen så gir du ofte «seriøst», også er veldig direkte mot den personen. Kodd er veldig sånn... Man hører veldig godt og man ser veldig lett om det er kodd eller ikke.

Intervjuer: Kan man se det på noen man ikke kjenner at det er kodd?

Stian: Ja, jeg synes det. Man ser ofte grupper litt rundt omkring, og hvis jeg hører at de kaller en kompis «en jævla hore» og ser ofte lett at de har det gøy selv om de sier et eller annet. Ikke sant. Så du tar jo det ikke seriøst, fordi de bare begynner å le eller alle begynner å smile, eller har det morsomt. Kroppsspråket deres viser ikke noe aggresjon, eller noe sånt. De bare slapper av.

En persons fiendtlighet fremkommer gjennom et sammensatt uttrykk av kroppsspråk og språklig ytring. Kroppsspråk veier tyngst blant informantene fra G-klassen mens den språklige ytringen ansees som viktigere blant J-gruppen.

Hanne: På en side så er det jo mange fæle ting som er vanlig å si, men jeg synes likevel ikke at bare intensjonen som du har bak det du sier bør være det som betyr noe.

Ingvild: Ja, for selv om du kanskje ikke mener noe med det du sier, så kan likevel ordene skade, liksom.

Trine: Enig med dere. Man kan ikke bare si hva som helst. Jeg vil si at det å si noe er det samme som å handle.

Her er det et skille mellom gruppene hva gjelder anmodningen av forholdet mellom språk og handling. Bildet er ikke svarthvitt, men det kan destilleres ned til at vold skader hos G-gruppen, mens ord skader hos J-gruppen. Flere av informantene i G-gruppen vektlegger den bakenforliggende intensjonen som rådende i forbindelse av om en ytring er hatefull eller ikke.

Torbjørn: Det er ofte sånn om du mener det så har du aggresjon i stemmen din, og det er ikke sånn «hva skjer a, homo?». Det er mer sånn «hva skjer a, din jævla homse, jeg sverger på Gud at jeg banker dritten ut av deg», liksom.

G-gruppen vektlegger intensjon og kroppsspråk. Ytringen, eller trusselen om vold, tilegnes legitimitet gjennom en kroppsliggjøring og konsekvensorientering. Med legitimering mener jeg om ytringen blir tatt seriøst eller ikke. Her kan nok «backup» og kontekst ha mye og si for legitimeringen utsagnet. Det er verdt å merke seg at G-gruppen bruker tidvis ofte «homo» og «hore» som eksempler på ytringer som kan både kan være hatefullt og «kødd».

4.2.5 «Jeg kan ikke si et sted hvor det skjer fordi det skjer over alt nå»

Hittil har jeg blant annet adressert hvordan informantene har vektlagt kontekst for hvordan de ytrer seg. En annen viktig vinkling er hvilke arenaer som er utsatt for språkbruk av enten grov eller hatefull karakter.

Ingvild: Jeg føler at man ikke kan si et sted hvor det skjer fordi det skjer overalt nå.

Andreas: Mhm

Ingvild: Sånn du kan gå på gata og hvis du går med et skjørt så kan du bli kalt «hore» bare for at du går med det, liksom. I klasserommet, sånn som Hanne sier, det er mye verre å få høre det der ved at jeg roper «Hanne, du er en jævla bitch», liksom. Det skjer i klasserommet, det skjer på skolen. Det skjer egentlig over alt. Mest på nett.

J-gruppen var enige i at det nærmest skjer over alt. Det Ingvild påpeker her er at noen arenaer medfører større konsekvenser enn andre. På gata har antakeligvis ikke avsender og mottaker en relasjon, men i klasserommet medfører det et tap av ansikt, en svekkelse av status og en legitimering av hatefulle ytringer ovenfor mottakeren siden de fleste kjenner hverandre. Dernest nevner hun internett som en utsatt arena.

Intervjuer: På internett?

Ingvild: Ja, jeg føler det. Fordi det er da mye enklere å uttrykke seg på nettet når du ikke trenger å snakke til dem sånn her. Det er enklere for meg å skrive masse stygge ting til Hanne hvis Hanne ikke stod rett foran meg. Du får mer tid til å tenke, og du gjemmer deg på en måte. Det er et filter... du kan tenke på mobilen som et filter og du kan gjemme deg bak det, liksom. Om det er hatefulle ytringer eller mobbing, hva som helst.

Trine: Jeg er faktisk veldig enig.

Andreas: Mhm, man skulle tro det ikke fantes noen grenser.

Her adresserer Ingvild hvordan hun opplever at sosiale medier muliggjør i større grad formidlingen av grove eller hatefulle ytringer blant ungdom når det ikke skjer ansikt til ansikt. Det forekommer en avstandstagen til meningsinnholdet og formatet da det ikke kroppsliggjøres gjennom fysisk konfrontasjon. G-gruppen nevnte også internett som en utsatt arena.

Emil: Det er mest på internett. På nettsider hvor du kan lage en anonym bruker så er det lettere å si noe stygt, da.

Kåre: Ja, det finnes jo ingen grenser der. Folk sier alt mulig shit.

Et forum som ble nevnt i samtlige av intervjuene var lukkede chatter. I disse chatrommene kunne det forekomme hensynsløs og grov språkbruk og mobbing av ulik karakter. Her argumenterer informantene i G-gruppen at det kan være vanskelig å vurdere om utsagnet er kødd eller ikke.

Nils: Altså, over sånn online chatting der kan du aldri vite om det er kødd for du kan ikke se reaksjonen fra andre folk. Det kommer jo an på vennegjengen din, da. Er du i en chat med en kompis så snakker du faktisk ordentlig om hva du synes om alt mulig.

Preben: Baksnakking er en stor greie. Det er personer som blir hengt ut på sosiale medier fordi de har gjort noe dumt.

Nils: Vi har en med hele klassen og så har man den med gjengen i klassen som du oftere pleier, liksom... Etter en situasjon i klasserommet så kan det som regel ende opp med at man henger ut den ene personen.

«Online chatting» omtales som et «fristed» hvor informantene snakker ut fritt uten at de trenger å være redd for at andre leser eller hører dem. Det åpner for blant annet baksnakking. Nils nevner Dette foregår inne i lukkede gruppechatter som brukes i etterkant av for eksempel en situasjon som kan ha skjedd i klasserommet. Lukkede chatrom er heller ikke begrenset til enten skolen, klasserommet eller utenfor skolen da det er tilgjengelig over alt.

Det mest interessante funnet i denne sammenheng var i forbindelse med «gruppechat» som fungerer som et «fristed» for informantene. Slike rom kan også sammenlignes med det jeg

tidligere i kapitlet adresserte i forbindelse med «backup». «Gruppechat» kan være et uttrykk for at en person har «backup», eller en interaktiv «backup». Det kan gjøre det vanskeligere for utenforstående å vurdere om en aktør har backup eller ikke. Maktbalansen er diffus, og gjør konsekvensorienteringen vanskeligere. «Blir jeg baksnakket nå?»

4.2.6 «Omvendt rasisme»

Et viktig funn kom frem i både G- og J-gruppen. I mitt utvalg endte jeg opp med kun etnisk norske hvite nordmenn, med ett unntak forøvrig. Informantene mine opplever seg som en minoritet i sin bydel og på skoleområdet. De beskriver et område som er preget av mye rasisme, men ikke den «tradisjonelle» veien, men heller mot dem som etnisk hvite nordmenn.

Stian: I vårt område så er det veldig rasistisk, og det er på grunn av utlendinger, men det er ikke noe rasisme mot utlendinger. Der er det veldig «hate de norske». Norske er liksom ikke sterke og har ikke noe å komme med liksom. Så det er veldig fort å tenke de kan vi rane, de kan vi slå ned. De gjør ikke noe, liksom. Så det er jo egentlig det motsatte da av det man skulle trodd.

Her blir informantene i G-gruppen offer for stereotypier, diskriminering og rasisme på bakgrunn av deres antatte etniske bakgrunn. De avstumpes som «de svake» av «utlendingene», ref. det jeg belyste under funnet «backup» hvor fravær av «backup» anslo en aktør som svak. Her derimot handler det ikke om antallet som støtter deg, men betydningen av etnisitet og hudfarge.

Konrad: I starten av året så pleide veldig mange av mine venner og sette seg i en sånn grønn sirkel nede utenfor verkstedet og når vi satt der en gang så kommer det liksom en gjeng med mørke elever og sier at «ghora går her liksom». Så, liksom. De er jo urørlige. Du kan jo ikke si noe sånt tilbake. Det hadde jo vært helt uakseptabelt hvis vi hadde sagt liksom... Det betyr jo potet, er det ikke det det betyr?

Stian: Hviting. Det er liksom en stygg måte å si hviting på. Hvis vi hadde sagt noe tilsvarende tilbake hadde vi blitt utvist. Det hadde ikke gått.

Torbjørn: Vi hadde blitt utvist og blitt banka opp alle sammen. Så jeg synes det er skikkelig bullshit at alle utlendinger sier at alle norske er rasister når den verste rasismen i Norge er dem som skaper.

Dette er til stor frustrasjon for G-klassen. De opplever en handlingslammelse i dragningen mellom politisk korrekthet, man skal ikke være rasist, og opplevelsen av å bli diskriminert. Dersom noe skjer kan de ikke gjøre noe tilbake. Igjen trekker informantene inn vold som åpenbar konsekvens, og utvisning fra skolen. De opplever at både nærmiljøet og systemet jobber imot dem. De har skapt et fiendebilde (Eriksen 2001) av «utlendingene» og tilegner «dem» en dobbeltmoral.

Intervjuer: Hvem er utlendingene, da?

Torbjørn: Det er for det meste de som er litt mer mørkhuda. Polakker, de er sånn 50/50, men så er det latviere og russere er ikke så ille på det, as. Det er mer de som er mørkhudet. Det jeg synes er litt for teit er de som kommer fra Pakistan og de områdene der. Jeg synes det er teit at de sier at vi gjorde om dem til slaver når de ikke en gang er fra Afrika. For det var afrikanerne som ble gjort om til slaver.

Etnisitet og hudfarge brukes som en kategori for å anslå hvordan man skal forholde seg til «utlendingen» Han beskriver at den «omvendte rasismen» eksisterer på bakgrunn av en postkolonialistisk forklaringsmodell hvor de mørke «utlendingene» sanksjonerer dem som representanter for det hvite slaveherrer gjorde under kolonitiden. Dette er stereotypier, fordommer og fiendebilder som Nilsen (2014) blant annet peker på som opphav til nettopp hatefulle ytringer (Nilsen 2014; Eriksen 2001).

Konrad: Vi har ikke lov til å være følsomme dersom noen kaller deg «ghora» eller noe fordi vi skal liksom... Du kan ikke være følsom for du skal liksom ha skyldfølelse for at du har gjort noe galt mot svarte folk for lenge siden fordi det var noen hvite folk som

behandlet noen andre svarte folk dårlig før, og da er det også vår skyld på en måte. Og det er fra deres perspektiv.

Torbjørn: Det var ikke Norge en gang så det blir bare teit, as. Det verste er at... en ting, de er fra Asia, ikke Afrika. Det er faen meg USA som gjorde det verste mot svarte, liksom.

Stian: De rakker ned på rasen, basically. Jeg synes det er litt dumt at utlendinger skal gå rundt og føle seg så rakka ned på når de fleste utlendinger rakker ned som bare faen på nordmenn, også, for ting vi ikke har gjort men for ting hvite folk har gjort.

Torbjørn: Altså, noen av de tingene som utlendinger sier til norske folk er absolutt ikke bedre. På noen måte, liksom. Det er en grunn for at Norge er en av de beste landene å bo i. Det er ikke mye rasisme som kommer fra de hvite i Norge. Jeg ville sagt at i Oslo så er det en større mengde rasister blant utlendinger.

I denne delen er rollen til informantene i G-gruppen snudd på hodet. I starten av kapittelet var de avsendere av «kødning» og var i en posisjon av kontroll. Alt var lov å kødde med. Her er de derimot selv ofre for hatefulle ytringer, og «utlendingene» og systemet får dem til å føle seg sårbare og uten handlingsrom. Følelsen av urettferdighet skaper splittelse (Eriksen 2001), mistillit til systemet, og med systemet mener jeg lærere, skoleledelse, politikere og staten. De anklager «utlendingene» for å ta på seg en ufortjent offerrolle, og understreker sin egen uskyld i spredningen av rasisme.

Hanne fra J-gruppen forklarer at hun opplever at hun må forsvare sin egen bakgrunn i møte med fordømmene om at hennes hvithet gir henne ufortjente fortrinn i samfunnet.

Hanne: Ja, jeg bor jo på «stedsnavn», og det er litt sånn, ehm, sånn... det er ikke noe som heter omvendt rasisme, liksom. At rasisme bare går en vei. Jeg måtte tåle veldig mye. Jeg måtte tåle å høre alle disse stereotypene, og jeg skulle bare finne meg i det liksom. Så var det liksom sånn... det er jo ikke så ille å høre sånn, eh, «Du er norsk og du kan gjøre hva du vil», men det er jo ikke slemt sagt, men det er sånn... jeg var så lei av å forklare meg hele tiden og forsvare meg selv, liksom. Det trenger jeg ikke her!

Ingvild: Det er som Hanne sier at, ja akkurat det samme som hun sa. Bortsett fra at jeg føler litt på det her også. Norsk, blond... det er ikke så mange av de her, liksom. Da blir det litt sånn... også, det er på en måte greit at dem å kalle oss «potet», liksom, men vi kan ikke kalle dem ting, liksom. Jeg føler at det kan bli litt dobbeltmoralsk. De kan kalle meg «jævla hviting», men jeg kan ikke kalle dem «jævla svarting», liksom.

Begge gruppene kjenner altså på det samme. Det Hanne omtalte som «omvendt rasisme» er gjeldende for begge klassene, men aggresjonen og frustrasjonen ovenfor «utlendingene» var langt større hos G-gruppen. Ingen av informantene opplevde «omvendt rasisme» som et problem i klasserommet, men heller som tilfelle i nærmiljøet rundt skolen og skolens omegn.

Denne opplevelsen av omvendt rasisme kan kobles opp mot hva informantene til Ingunn Marie Eriksen (2017) opplevde skole hun bedrev sitt feltarbeid på. De etnisk norske elevene var i mindretall, og utgjorde en minoritet på skolen, men tilhørte majoriteten på nasjonalt nivå. De opplevde å bli betegnet som rasister, og mottok rasistiske kommentarer fra «utlendingene» som handlet om at de ikke passet inn. En av informantene til Eriksen beskrev akkurat det informantene mine uttrykket frustrasjon over, nemlig at vedkommende ikke hadde forventet å oppleve rasisme eller utenforskap rettet mot seg på en skole i Norge (Eriksen I. M., 2017).

4.2.7 «Burde det være straffbart?»

Hatefulle ytringer kan forebygges fra ulike innfallsvinkler, og en av dem er gjennom det strafferettslige vernet. Spørsmålet jeg stilte informantene var om hvorvidt det burde vært straffbart å komme med en hatefull ytring eller ikke. Dette spørsmålet ledet frem dilemmaet om hvor vernet av ytringsfriheten bør stoppe og hvor det strafferettslige vernet burde settes inn.

Torbjørn: Nei, du burde ikke bli straffa for hva du sier for det har noe med ytringsfrihet å gjøre. Hva du gjør er noe annet, liksom. Du burde ikke bli straffa for det du sier, men hvis du faktisk gjør det du sier så burde det vært straffbart.

Konrad: Ja

Kåre: Ja, helt enig.

Her peker Torbjørn raskt på ytringsfriheten, og orienterer seg i retning Mills forståelse av ytringsfrihet. Dette var resten av gruppen enig i. Det kan trekkes en parallell til hvordan gruppen vernet om «kødding» og at fribruk av ord og uttrykk ble ansett som et privilegium. Her skiller informanten mellom språk og handling, og igjen knytter det opp mot intensjon og konsekvensorientering. J-gruppen tok en annen posisjon.

Intervjuer: Burde det være straffbart å komme med hatefulle ytringer?

Hanne: Nei, eller... det var litt korttenkt. Jeg mener at vi er fortsatt mennesker og kan gjøre feil, man kan si feil, og man kan tolke situasjonen feil. Ehm... men jeg mener at folk, for eksempel politikere, folk med store plattformer, folk som når ut til veldig mange mennesker burde ha noen regler og burde ha muligheten til å bli straffet hvis de bruker stemmen sin feil og ikke velger ordene sine riktig.

Ingvild: Helt enig

Trine: Jeg tror ikke det burde være straffbart, men som Hanne sa hvis en person med større plattform sier noe så... så burde... så er det ikke like greit. For det er jo flere som får det med seg.

Her trekker informantene i J-gruppen inn betydningen av hvem avsenderen av ytringen er, og her spesielt individer med store grupper av tilhørere. Det blir et spørsmål om makt og innflytelse. Ytringer er kontekstuellet betinget i den forstand at ord alene ikke nødvendigvis medfører negative konnotasjoner. På en annen side så forekommer aldri ord alene da de alltid ytres i en kontekst. Variabelen ligger i hvor åpenbar konteksten er for dem som er vitne til ytringen.

4.2.7.1 Gruppeoppgave

Som beskrevet i metodekapittelet utfordret jeg informantene til å sortere en rekke utsagn mellom hva de mener burde være straffbart og ikke. Alle ytringene har til felles at de har blitt anmeldt hvorav syv av åtte utsagn ble idømt straff i det norske rettssystemet. Som beskrevet i metodekapittelet opplyste jeg kun informantene om at ytringene var blitt sagt og ikke noe jeg hadde funnet på. Jeg informerte ikke om at de fleste av dem hadde medført straff. Resultatet av informantenes sortering av utsagnene kan sees under vedlegg 8.3. Jeg vil presentere de viktigste funnene i gruppeoppgaven som både handler om gruppenes forhandling om ytringene og resultatet de endte opp med.

Den tydeligste forskjellen mellom gruppene var at informantene i J-gruppen plasserte seks av åtte ytringer under «straffbart». G-gruppene plasserte henholdsvis tre og to ytringer som «straffbart». J-gruppen vurderte adskillig flere ytringer som straffbare enn G-gruppene. Alle gruppene var enige om at «jævla neger» og «no gidd e ikkje skriv meir...» ikke burde vært straffbart, og at ytringen «jeg vil ha henne skutt...» burde være straffbart. Til tross for at resultatet mellom G1 og G2 liknet, var likevel G1 langt strengere i vurderingen om hva som burde være straffbart og ikke. G2 på sin side plasserte de fleste ytringene på «ikke straffbart», og var den gruppen som brukte ytringsfrihet som belegg for deres vurdering.

Det tydeligste skillet mellom G og J var vurderingen av hvilke faktorer som skulle være av betydning dersom en ytring burde anses som straffbart. G-gruppen vurderte det oftest etter om det forelå en form for trussel eller oppfordring til vold, mens J-gruppen knyttet det oftere opp mot forbudet mot diskriminering og hatefulle ytringer i straffeloven. Derimot var det G-gruppen som brukte lengst tid på å bli enige om svarene sine til tross for at de endte opp med en tilnærmet skjematisk inndeling av ytringene. De som inneholdt klare trusler om drap eller vold ble vurdert som «straffbart». Det var et unntak hos G2 hvor de plasserte ytringen «Jeg er norsk og hater homoer. Jeg vil drepe dem» som «ikke straffbart» da de tenkte at ytringen ikke var reell, ref. konsekvensers legitimitet.

Et interessant funn som speiler det som tidligere i kapittelet ble sagt om var hvordan informantene diskuterte ytringen «jævla neger».

Nils: Det er vel bare det at jævla neger er mer brukt så det er liksom det er normalt å høre. Det er jo litt dumt, da.

Preben: Siden det er normalt så burde det ikke være straffbart.

I J-gruppen sa de følgende om ytringen:

Hanne: «Jævla neger» er ikke noe fint å si, men det sies hele tiden.

Ingvild: Det hadde vært vanskelig å straffe alle som sier det. Det hadde ikke gått an.

Her peker informantene på det Hanne sa tidligere i kapittelet omkring avstumping av hatefulle ord og uttrykk. Uttrykket har en klar slagside, men avskrives på bakgrunn av hvor ofte begrepet brukes og at det er urimelig og uhåndterlig å straffe alle. Denne argumentasjonen minner på viktigheten av refleksjonsorienterte fremfor straff og sanksjonsorienterte tilnærminger (Lenz, et al., 2018). Rettssystemet har ikke anledning til å ta tak i alle saker, og derfor er forebygging av hatefulle ytringer viktigere.

Det var uenighet mellom informantene fra J-gruppen og G-gruppen vedrørende om «fuck jøder»-ytringen burde være straffbart eller ikke. Ytringen kom fra en rapper på scenen som ikke var en del av sangteksten. Et argument gruppene trakk inn i denne sammenheng var hvorvidt kunst legitimerer grovt språkbruk. I denne sammenheng ble det knyttet opp mot musikk.

Emil: Jeg føler litt for den her fordi det du sier foran alle, altså ikke noe straff, men det bør være konsekvenser for når du sier ... Når du sier «fuck jøder» foran mange folk så påvirker det mange, da.

Stian: Det blir jo litt det samme som den, da. (*peker på ytringen «Jævla neger»)

Torbjørn: Men jeg at sånn «fuck jøder», det er en ting man kunne sagt for å gjøre sangen riktig sånn derre, de mener noe med det som ikke er deres mening. Karpe synger jo «naver, naver, naver», hva faen enn det er, sånn og da snakker de om en gruppe mennesker. Det er på en måte samfunnskritikk, da. Pakket inn i musikk. Han rapperen som sa «fuck jøder» tror ikke jeg har slike holdninger.

Kåre: Det kommer jo helt an på hva de sier, da. Du snakker jo om rappere og politikere. Hadde det vært en vanlig person så hadde det vært annerledes.

Emil: Jeg føler hvis du har en stor stemme hvor mange hører deg så, altså ... Det står jo ikke hvordan han sa det, da.

Torbjørn: Det er det som er litt vanskelig med den der. Dersom Eminem hadde sagt det så kan jeg hvert fall med hundre prosent sikkerhet si at det ikke er hans mening, men at han refererer til noe i samfunnet.

Konrad: Hm, jeg er enig med Torbjørn. Rappere må få lov til å kritisere samfunnet.

Her foreligger det en uenighet blant informantene i G-gruppen mellom en vid forståelse av ytringsfriheten og at ytringen burde medføre en form for sanksjon. Ytringen kan legitimeres på bakgrunn som provoserende satire som var vurderingen omkring karikaturstriden (Eriksen, 2001), men det kan stilles spørsmål til om ytringen i det hele tatt er satire. Til tross for at informantene kom frem til et svar var de likevel ikke enige. Spliden stod mellom to perspektiver; en kunstner som utøvende artist med et satirisk innhold på den ene siden, og en person med en stor plattform og et manglende ytringsansvar den andre. J-gruppen definerte ytringen som straffbart, stilte seg samlet bak sistnevnte perspektiv.

Andreas: Det er fordi han har mer makt. Til forskjell for vanlig folk så kan folk som politikere eller artister spre hat langt ut. De kan skape splittelse blant grupper til forskjell for vanlige folk.

Ingvild: Ja, så er det det at jøder var det sentrale problemet i andre verdenskrig, og hvis man tenker over det så er det ikke så lenge siden andre verdenskrig. Jeg skjønner ikke hvorfor folk skal hate dem. «Jævla jøde» er et skjellsord som er brukt veldig mye, og når det sies på en scene så kan folk bli mer hatefulle mot jøder. Jeg kjenner ikke så mange som er jøder, liksom, men det kan være jeg har venner som ikke sier at de er det på grunn av det.

Andreas og Ingvild ettersøker et ytringsansvar hos rapperen for konsekvensene av ytringen er potensielt større enn bidraget til samfunnskritisk kunst. Rapperen uttrykte anti-semittiske verdier, og i kraft av å være en kjent musiker for unge sprer det hat ovenfor en minoritet. I forbindelse med ytringen «Jeg vil ha henne skutt. Skuddpremie på 50 kroner...» så var alle gruppene enige om at det burde være straffbart å komme med en slik ytring. Til tross for det resultatet så var det likevel uenighet i den ene G-gruppen.

Nils: Den er faktisk litt grov.

Preben: Den er faktisk ganske ille.

Nils: Men liksom, alle er ille dersom en politiker hadde sagt det. Hvis jeg hadde sagt det til en kompis så hadde vi kanskje ledd av det. Så er det ikke noe farlig liksom, men hvis Erna hadde sagt det så hadde det jo vært skikkelig dårlig.

Preben: Men det som er greia her er at han henger ut en person sikkert på sosiale medier når du sier dette. Det er faktisk ganske alvorlig. Uansett hvem man sier det til eller hvem som sier det.

Her var det en uenighet mellom informantene i G-gruppen. I denne sammenheng kan man trekke paralleller til det jeg tidligere i kapittelet belyste i forbindelse med hva som var lov til å «kødde» med og ikke. Der var gruppen tidlig ute med at alt i utgangspunktet var lov til å kødde med foruten subjektive sårbare temaer. J-gruppen diskuterte denne ytringen i korthet, og var ikke i tvil om at den burde være straffbar.

G2-gruppen var de som plasserte færrest av ytringene som straffbare. Dette ble argumentert for at dersom noen av ytringene ble straffbart så ville det være i strid med ytringsfriheten, og informantene i denne gruppen startet en forhandling for hva som kunne vært en passende straff dersom noen av dem måtte straffes.

Øystein: Jeg føler på en måte at alt dette her går litt imot ytringsfriheten for det er jo bare folk som sier noe her. De gjør jo egentlig ikke noe med det så ja, selv om det kan sies at det meste ikke er greit så går det vel ikke an å straffe det, da. Føler jeg da. Synd å si det.

Nils: Hvordan er straffen, liksom? Jeg føler at ingen av dem fortjener fengsel, liksom, og sånn husarrest. Hva kan være straffen som ikke er sånn alt for mye?

Intervjuer: Man kan få bot, for eksempel.

Nils: Ja, bot. Hvis man får bot, da?

Preben: Nei.

Nicolai: Jeg vet ikke.

Øystein: Jeg føler at...

Preben: Jeg synes ikke det, as. Det spørs på hvor mye.

Nicolai: Ja, spørs på hvor mye.

Denne gruppen mener i utgangspunktet at det ikke slike ytringer fortjener å være straffbart da de kobler det opp mot ytringsfrihet og det er en pris det er verdt å betale. Dersom det likevel skulle vært en straff er de usikre på hvilket omfang dette skulle hatt. Det kan forklares i at jeg ikke utdypet hva straff innebar, og at det ble opp til informantene å tolke hva det kunne være. Til tross for det de kom frem til så var det likevel en del uenighet blant informantene i gruppen G2.

Preben: Men her er det liksom tre hvor enkeltpersoner blir hengt foran mange andre personer, og det er liksom... men det her... dette høres ut som en trussel. Dette høres ikke ut som en trussel, og er ikke.

Nils: De to her er litt for alvorlige egentlig, syns jeg.

Øystein: Jo, men den der med «Du er en pakistansk terrorist». Den ble sagt fra en politiker så jeg tenker, det kan jo være straff i form av at man mister jobben sin som politiker, ikke sant, eller...

Nils: Ja, der er jo den lureste straffen at de får lov... de blir nok kasta ut hvis de sier det.

Preben: Han ble vel sikkert det, også.

Nicolai: Den er jo litt grov den der også da i og med at det faktisk er noen som har dødd så bruker de det som en typ unnskyldning. (*Peker på ytringen som handlet om båtflyktninger som druknet)

Øystein: Den tenker jeg er sånn midt imellom.

Preben: Ja, men det er liksom... jeg synes det er verre når det er om en enkeltperson.

Øystein: Ja, jeg skjønner det, men...

Nicolai: Det er jo... han snakker jo om en sak hvor det er noen som har drukna.

Øystein: Jeg skjønner hva du mener med enkeltpersoner, men liksom når det liksom...

Preben: Men dette høres ut som en trussel. Dette er liksom en kar som er rasist og er sur... synes... som sier... (*Peker på ytringen om skuddpremie)

Nils: Ja, som er sur på dem liksom.

Preben: Den er litt det samme som den her. (*Peker på ytringen om Hassan)

Nils: Ja, egentlig.

Preben: Den her liksom, den er mye verre.

Nils. Det er sånn... det er litt som å si «fuck innvandrere», liksom. Bare på en sånn utdypende måte.

Her forhandler informantene om hvordan ytringene bør stå i forhold til hverandre. Det virket på informantene her at noen ytringer som kan vurderes som svært grove blir nedvurdert av informantene her ettersom de sorterer dem etter hvilke de synes er verst og ikke. Dersom de hadde blitt presentert for ytringene isolert fra hverandre så muligens vurderingen hadde blitt annerledes.

En annen ting som kom frem fra gruppeoppgaven var at ingen grupper vurderte ytringen som handlet om samer som grov eller alvorlig nok til å kunne straffes. Det viste seg at informantene hadde i liten grad kunnskap om samer som urfolk. Flere av dem nevnte at de så vidt hadde hørt om dem, og at de ikke var klar over at det fantes samer som bodde andre steder enn i Nord-Norge. Dette kan forklare hvorfor ingen av informantene vurderte ytringen som noe som burde være straffbart.

Nils: Jeg har egentlig aldri hørt så mye om de samene... fordi jeg har aldri tenkt at de er... at noen kan være irritert over dem for de er jo aldri... jeg hører jo nesten aldri om dem. Så jeg snakker nesten aldri om samer.

I denne kategorien «hatpratens rammeverk» har jeg belyst hvordan informantene har gjort rede for hvilke grenser de har i forbindelse med hva som ikke er lov å si, hva som blir sagt og hvor det blir sagt. Språkkulturen til informantene påvirkes faktorer som «kødding», arenaer, backup og mekanismer som de omtaler som «omvendt rasisme». Til sist har jeg belyst hvordan informantene har løst gruppeoppgaven som siste del av intervjuene. Her kom det frem mange interessante refleksjoner fra informantene i forbindelse med hvilke ytringer som burde være straffbare og ikke, og et funn var at informantene fra J-gruppen var strengere i hvor mange ytringer de avgjorde som «straffbart» sammenlignet med G-gruppene.

Et funn er J-gruppens tydeligere dragning mot restriktiv ytringsfrihet og ytringsansvar enn G-gruppen. Dette kan sammenfalle med hva rapporten til Reform (2017) peker på. Det kan være en sammenheng mellom jenter og språklige konflikthåndtering, og gutter som tenderer til å løse konflikter med vold. Ingen av gruppene er for en ytterliggående liberal forståelse av ytringsfriheten eller et restriktivt ytringshemmende lovverk.

4.3 Ansvarliggjøring

Ved flere anledninger under intervjuet diskuterer informantene, spesielt i J-gruppen, en ansvarliggjøring av hatefulle ytringer blant ungdommer i dag. Dette handler om hvem som har innvirkning på hvordan språkkulturen blant ungdommer utformer seg. Blant de perspektivene

som kom opp i denne sammenheng var en bevisstgjøring blant unge i forbindelse med språkkulturelle føringer og bruken av ulike begreper med tanke på ringvirkningen av dem, utbredelsen av sosiale medier og bruken av dem både med tanke på anonymitet og distansering til grov språklig innhold og aktører med et stort publikum som politikere, «influencere» og deltakere på reality-TV. Under forrige kategori i oppgaven diskuterte informantene om ytringer bør medføre straff eller ikke, men under denne kategorien så vil jeg belyse hvordan informantene etterspør om ikke det finnes andre metoder enn at domstolene skal ta seg av det aller verste.

4.3.1 «Folk med store plattformer»

Et gjennomgående tema i forbindelse med hvem som kan bærer ansvar i forbindelse med ungdommers språkkultur og bruken av grove eller hatefulle utsagn knyttes ofte opp mot folk med store plattformer.

Hanne: Jeg mener at folk, for eksempel politikere, folk med store plattformer, folk som når ut til veldig mange mennesker burde ha noen regler og burde ha muligheten til å bli straffet hvis de bruker stemmen sin feil og ikke velger ordene sine riktig. Selv om de er mennesker de også, men liksom, det er lov å gjøre feil. Det er det.

Ingvild: Enig

Trine: Jeg tror ikke det burde være straffbart, men som Hanne sa hvis en person med større plattform sier noe så... så burde... så er det ikke like greit, da. For det er jo flere som får det med seg.

Behovet for ytringsansvar øker betraktelig i forbindelse med folk med store plattformer som politikere og andre offentlige personer. Konsekvensene av hatefulle ytringer fra profilerte mennesker er mer omfattende enn dem uten betydelig mengder tilhørere. Her er det ulike perspektiver på makt som er relevant. Betingelsene innenfor en diskurs justeres og påvirkes av

aktørers samhandling, og maktpersoner kan legitimere ytterliggående og grenseoverskridende praksis. Det praktiseres derfor en implisitt maktutøvelse (Engelstad, 2003).

Andreas: Konflikten mellom to grupper eller nasjoner som Pakistan og India, ikke sant. Manipulering av nyheter og sånne ting. Jeg er liksom, noen folk, de føler seg ikke, de vil liksom ikke ta side. De har lite å gjøre med meg. Mens noen bare tar side og virkelig bare sånn: «du er sånn» og sånne ting. De har tatt data og samlet det liksom fra nyheter og personlige erfaringer. Det kan skape store konflikter, mens de sitter i et hus hvor alt, de skal spise frokost om morgenen og liksom, og våpen, gevær, granater og liksom folket.

Hanne: Mhm

Andreas: Det er de som skal få punishment av de ordene som de har sagt.

Hanne: Jeg er helt enig. Jeg tenker... jeg husker jo de greiene med Sylvi Listhaug og sånt. At hun sier disse greiene. Alle disse rasistiske greiene og alt disse helt forferdelige tingene. Når sånne store folk får gjerne tilhengere, sant, og hun sier dette og hennes tilhengere og de som går imot henne begynner og sloss. Samtidig som hun spiser en deilig frokost i det svære huset hennes og med alle pengene sine, den fine bilen. Den eneste konsekvensen hun fikk var at hun mistet stillingen sin. Det er en konsekvens av hatefulle ytringer, men det drar med seg så mye folk.

Andreas og Hanne kommer her med eksempler hvor maktaktører som to stater eller politikere nærer opp en konflikt, og konsekvensene videreføres til sivilbefolkningen eller tilhengere/motstandere i form av representasjon på bakkenivå. I G-gruppen trakk de også inn politikere som maktaktører som besitter stor innflytelse

Emil: Det er flere politikere som er kjente politikere fordi de er rasister.

Kåre: Ja, men det er faktisk ikke greit, da.

Stian: De har makten til å spre masse hat ettersom det er så mange som følger dem, og stemmer på dem.

Torbjørn: Folk blir så påvirka av politikere, og dersom de går over kanten så er det jo alltid noen som holder med dem. Det gjør inntrykk, og skaper problemer.

Både informantene fra G- og J-gruppen deler oppfatninger om at politikere har innvirkning på hvordan ungdommer snakker til hverandre. Her kommer igjen uttalelser som kan vitne om det informantene i G-gruppen uttrykket i forbindelse med «omvendt rasisme» hvor de opplever en mistillit til systemet, og i denne sammenheng er politikere blant «de andre» som jobber imot deres interesser. «Utlendingene» er rasister, og politikere som har makt er rasister.

Den andre gruppen aktører som innehar stor innflytelse ifølge informantene i J-gruppen var influensere. En influenser er for eksempel en blogger med mange «følgere» på sosiale medier. De blir lest av mange, og har derfor stor innflytelse på spesielt ungdom.

Ingvild: Sånn influensere og sånn. På sosiale medier. Har ofte mange unge tilhengere sånn som ser veldig opp til dem, da. For eksempel på blogg eller instagram, eller noe sånt. Og på blogg så kan de si mye stygge ord og da kan man tenke at «hun gjør det jo så da kan jeg også gjøre det». Derfor føler jeg at de som har liksom makt til å komme ut til flere ikke bare sånn... ha liksom veldig på Instagram da som... da går det nok bra, men når man er liksom opp til en som har følgere på 200 000, så føler jeg at det burde være straffbart.

Intervjuer: Har dere et eksempel der hvor dette har skjedd?

Ingvild: Jeg kom på en! Melina fra Ex on the Beach. Melina Johansen, eller noe... jeg husker ikke.

Hanne: Ja.

Ingvild: I promoen til programmet så sier hun til en annen jente at hun var «stygg, feit, bleik, drar håret over trynet og tror hun er deilig, stygg og bitch». Skal det liksom være forbildene våre nå til oss unge jenter som faktisk ser på sånne reality programmet? Det er spennende for oss å se på. Det er jo gøy, men er det liksom det vi skal se opp til? Hun

fikk jo masse oppmerksomhet fordi hun var sånn. Hvis vi også har lyst på oppmerksomhet, skal vi ytre oss på samme måte?

Her ansvarliggjøres personligheter på TV for påvirkningen de har ovenfor deres jevnaldrende, og deres forhold til hva som skaper oppmerksomhet. Hun stiller seg kritisk til at det er sånne personer som blir stående som forbilder for unge jenter for hva som er legitime utsagn.

Intervjuer: Merket dere forskjell på hvordan folk snakket til hverandre etter Ex on the beach?

Hanne: Ja!

Ingvild: Ja, synes det.

Trine: Mhm

Ingvild: Det var mange som brukte den regla. De hadde lært seg den og brukt den. Det kom en sang hvor hun sier akkurat det samme.

Hanne: Vi brukte også den en periode, liksom.

Ingvild: Alle har brukt den. Det er bare helt sjukt, liksom. Så jeg tror at det blir enklere å si det da siden det ble sagt på TV.

Hanne: Nå skjønner jo TV-produsentene hva som virkelig slår an. Serier som Love Island blir jo kuttet ut fordi det ikke har nok drama i seg. Derfor vil nye programmet være enda drøyere og mer drama for det er jo det unge kikker på i dag. Siden det er på TV så tror jo vi at det er greit å snakke sånn.

Her beskriver informantene fra J-gruppen ringvirkningene av grove utsagn på TV og på sosiale medier, og hvordan det innvirker på hvordan deres generasjon snakker til hverandre og tanken om hva som er akseptabelt.

Dette er et interessant funn hvilket bilde informantene har av maktaktører, og deres innflytelse på språkklimaet blant unge. Et skille mellom G- og J-gruppen var hvordan de beskrev politikere

som maktaktører. Begge uttrykte frustrasjon over det de omtalte som maktmisbruk, men G-gruppen omtalte dem i større grad som en fiende. Dette kan ha flere forklaringsmodeller. Det kan være i en opplevelse av avmakt og pseudodemokrati hvor systemet (les: skoleledelse, politikere, stat) jobber mot dem. J-gruppen var dem som trakk inn influensere som viktige maktaktører, og etterlyste ytringsansvar hos maktaktører som politikere og influensere. I tillegg ønsket de en økt kritisk sans blant egen generasjon som gir disse aktørene definisjonsmakt og innflytelse.

4.3.2 «Vi burde bli mer bevisste på hvilke ord vi bruker»

Dette delkapittelet adresserer blant annet fundamentet av tittelen til denne studien; overlevelsesaktør eller endringsaktør. Jeg begrepsfester disse to begrepenes om distinksjonen mellom dem som aksepterer tingenes tilstand og dem som ønsker og ser muligheten for endring. Flere av informantene i J-gruppen etterlyser et ytringsansvar, ikke kun hos innflytelsesrike aktører, men først av alt sin egen generasjon.

Hanne: Jeg tror hvert fall sånn mellom venner så kan det bli slengt litt stygge ord på tull. Jeg tror egentlig ikke at det i seg selv er et problem hva jeg velger å si til Ingvild, men det som er at det sender signaler til andre, ikke sant. Det er der det begynner å bli et problem hvor andre begynner å kalle Ingvild ting som jeg har kalt henne for.

Ingvild: Enig, det skjer så fort.

Hanne: Jeg tror at ting legger seg i underbevisstheten til folk. Jeg synes egentlig bare at vi burde bli mer bevisste på hvilke ord vi bruker når vi er rundt andre. Det virker som ting bare blir styggere og styggere. Ting som var stygt før er mer greit å si nå.

G-gruppen nevnte dette tidligere i forbindelse med at språket har utviklet seg til å bli grovere. Det som er et viktig funn i denne sammenheng er informantenes opplevelse av at språket har endret seg i en negativ retning. Om dette stemmer eller ikke på et overordnet plan er ikke relevant i dette tilfellet ettersom informantenes perspektiv innebærer et ønske om endring og

bevisstgjøring, og ønsket fremmes ikke i en ramme av avmakt men heller som realiserbart. Rapporten til Eggebø & Stubberud (2016) peker på at hatefulle ytringer blir vanligere og vanligere både på nett og i dagligtalen (Eggebø & Stubberud, 2016). Dette støttes av informantene sine uttalelser. Språket er premissleverandør for informantenes persepsjon av virkeligheten rundt seg (Blakar, 1996).

Hanne: Altså, vi har hatt jentedrama siden første klasse og nå går vi i første klasse på videregående. Vi har lagd oss nok erfaringer til å fikse dette selv. Jeg mener at man har selv et ansvar en klasse for hvordan miljøet er. Man ikke sitte å se på at alt faller sammen, og sitte å klage, liksom. Vi begynner å bli store nok til å begynne å tenke på hva vi kanskje kunne ha gjort selv, for jeg tror ikke at lærere eller andre kan løse alt. Lærere, spesielt, de skal være så upartiske, og det synes jeg er vanskelig.

Dette sitatet gir et innblikk av hvilket bilde Hanne har av seg selv og jevnaldrende som aktør i samfunnet. Hun inntar rollen som en aktiv handlende aktør og oppfordrer til myndiggjøring, og representerer et annet syn på maktforholdet mellom aktør og struktur sammenlignet med flere av G-informantene som gir uttrykk for en maktesløshet.

Hanne: Den ene kommentaren har kanskje ikke så mye å si, men hvis du går inn på VG på sånne nyhetsoppslag, så ser du at de øverste kommentarene alltid er forferdelige kommentarer. De har mange likes og reaksjoner, og du tenker kanskje ikke mye over det, men hvis du tenker på hvor mange som ser gjennom Facebook hver eneste dag som ser meldingen og tenker at «oj, her er det mange som skrev mye stygt», og det bare baller på seg. Jeg synes at alle hat ytringer på nett ikke burde vært lov fordi du vet ikke når det går over styr, og du kan ikke be folk om å ha «common sense», liksom.

Her sier Hanne at uavhengig av mengden oppmerksomhet en kommentar får på sosiale medier så har det likevel en innvirkning på hvordan folk snakker til hverandre, og hva som blir tillatt og ikke.

Ingvild: En ting er hvordan folk har snakket til hverandre tidligere. Språket har jo blitt røffere. Et viktigere spørsmål er hvor vi er på vei. Hvem vet hvordan folk snakker til hverandre om 10 år, eller 20 år for eksempel.

Trine: Ja, vi kan ikke vente og se på hva som skjer. Ting blir bare verre, da.

Ingvild adresserer en språklig bevisstgjøring. Dette er et viktig funn i denne studien, altså deres tanker om hva fremtiden har i vente, og at deres frykt for denne utviklingen krever handling. Som tidligere i delkapittelet påpeker dette viktigheten av ungdommer som endringsaktører. Det kan skje en endring, og det vil det, det er ikke informantene usikre på, men spørsmål er i hvilken retning denne endringen går.

I dette delkapittelet er det flere viktige funn. Informantene ansvarliggjør politikere og influensere som viktige påvirkningskilder til unge menneskers forståelse og manøvrering av virkeligheten, språklige grenser og fiendebilder. Det at de reflekterer rundt eksplisitte og implisitte underliggende maktmekanismer viser en bevissthet rundt hvordan språk påvirkes fra alle involverte aktører, fjernt og nært. Språk skaper og splitter fellesskap (Blakar, 1996, s. 41). Sistnevnte er blant annet årsak til det som tidligere i kapittelet har vært adressert som «omvendt rasisme», «fristed» og sårbarhet. Informantene mine er sårbare for hatefulle ytringer, og de oppsøker skjermede arenaer for å kunne snakke fritt.

4.4 Sammendrag

I dette kapittelet har jeg analysert datamaterialet mitt, sortert, kodet og organisert det til tre overordnede kategorier. Hatefulle ytringer er en del av den språklige hverdagen til mine informanter, men funnene mine understreker utfordringen med én definisjon eller forståelse av begrepet ettersom hva informantene anser som hatefullt varierer. Jeg har belyst tematikken min fra mange ulike relevante perspektiver hos informantene mine, og informantene har kommet med flere utsagn som avhengig av temaet i samtalen har endret seg. Dette kan eksemplifiseres i forskjellen mellom G-gruppens rolleopplevelse som avsender og mottaker. Mine viktigste funn har vært betydningen av «backup», «fristed», «kødning», «omvendt rasisme» og gruppenes fellestrekk og skilnader omkring ansvarliggjøring av hatefulle ytringer og den språklige utviklingen. Disse funnene vil jeg ta med i drøftingen min og speile mot mitt teoretiske rammeverk.

5 Drøfting

I etterkant av utarbeidelsen av analysekapittelet har jeg fått innblikk i noen klare og litt mindre klare trekk ved gruppene med informanter. Det er klart at hatefulle ytringer er en del av hverdagen deres, både på nær og lang avstand. Det har og vist seg å være et utfordrende tema å diskutere ettersom forskjellen mellom hatefulle ytringer og overlappende begreper til tider er vanskelig å skille. Blant informantene var det ulike syn på hvordan hatefulle ytringer burde forebygges, og hvordan de oppfattet sitt eget handlingsrom både i påhør av og forebyggingen av hatefulle ytringer.

I dette kapittelet vil jeg ta utgangspunkt i problemstillingen min. Problemstillingens hovedanliggende handler om hvordan mine informanter opplever sitt handlingsrom i møte med hatefulle ytringer. Her vil jeg drøfte de viktigste funnene mine fra analysekapittelet opp mot det teoretiske rammeverket jeg etablerte i teorikapittelet.

5.1 Uklare grenser om hva som er lov og ikke

Et viktig funn fra analysen handlet om hvordan informantene forhandlet hva som var lov å si og ikke innledningsvis i analysekapittelet. Her eksisterte det et skille mellom informantene fra G- og J-gruppen. Informantene fra G-gruppen gav uttrykk for innledningsvis en liberal forståelse av ytringsfriheten (Rauch, 1993; Baker, 2012). Dette kom frem ved gruppens overveielse av «kødding» og deres forståelse av ytring og handling som to separate konsepter. J-gruppen orienterte seg i retning av en mer restriktiv ytringsfrihet og omtalte de samme språkkulturelle føringene rundt den gjeldende røffe språkbruken omkring «kødding» som G-gruppen gjorde, men de gjorde det med en avstandstagen i den forstand at de selv ikke anså seg selv som en del av den (Waldron, 2012; Gelber, 2002). Moira Smith (2009) peker på at bruken av humor, ironi og sarkasme vanligvis gir to utfall; samlende eller splittende (Smith, 2009). G-gruppen argumenterer for at «kødding» og «fristed» er to viktige aspekter i deres relasjon med hverandre, og kan fungere som samlende men splittende hvis noen overstiger tålegrensen. J-gruppen virker som har flere negative erfaringer hvor «kødding» har hatt negative utfall og

stiller seg kritiske til bruken, eventuelt misbruken, av det. De gir med andre ord uttrykk for et behov for ytringsansvar i bruken av humor til tross for at intensjonen kan være annerledes (Bangstad & Vetlesen, 2011; Nilsen, 2014).

Rapporten utarbeidet av Reform (2018) peker på de samme mekanismene i forbindelse med at det er normalt at det eksisterer en såkalt «guttehumor» på skolen som normalt og som lærerne aksepterte. I tillegg viste rapporten til at identitetsmarkører som homo, jøde, pakkis og neger blir brukt som skjellsord blant ungdom. Samtlige av disse nevnte begrepene ble brukt som eksempler av G-gruppen på ord som ble brukt på ulike vis. Dette kan være en forklaringsmodell på G-gruppens eierskap og J-gruppens avstandstagning til «kødding». I denne sammenheng vektla informantene betydningen av et «fristed» hvor det kontekstuelle avvæpnet grove og hatefulle ytringer etter deres oppfatning. Her var det rom for alt etter G-gruppens preferanser, eller nesten alt da. En innvending mot «fristed» er om det i hele tatt eksisterer et slikt rom eller om det kun er forankret i en fantasi om konsekvensløs handling, likeså Habermas konsept om herrefridialog (Stray, 2011). Dette kan begrunnes i alle informantene har tålegrenser, selv med sine nærmeste, og det undergraver Engelstad (2003) sin anmodning til maktforhold finnes over alt (Engelstad, 2003).

Nilsen (2014) tillegger konsekvensene av ytringene som premiss for om en ytring er hatefull eller ikke, og avskriver G-gruppens vektlegging av intensjon. Hun stiller seg kritisk til hvordan mekanismene omkring hatefulle ytringer sprer seg over til formater som eskalerer meningsinnholdet. Dette betyr at når en hatefull ytring leses av aktører som ikke var tilstede da ytringen kom kan det medføre at innholdet tolkes ut av proporsjoner (Parekh 2012). Derfor er humor et farlig element for forsterkning og eskalering av konspirasjonsteorier, fiendebilder eller anti-ismer (Smith, 2009). Humor er en balansegang, og humoren kan miste fotfeste. Som Nilsen (2014) påpeker trenger ikke hatefulle ytringers opphav ligge i en følelse av hat, men kan heller være preget av likegyldighet. G-gruppen gav uttrykk for lignende likegyldighet i ufarliggjøringen av hatefulle ytringers betydning dersom ikke intensjonen var hatefull eller at konsekvensen av ytringen ikke bar legitimitet. Ved bruk av Nilsen (2014) sin definisjon kan «kødding» være et uttrykk for hatefulle ytringer ettersom det kan formidle nedsettende

språkbruk som fremmer negative følelser, holdninger eller oppfatninger ovenfor en minoritet (Nilsen, 2014, s. 17).

I forlengelse av det viser feltarbeidet mitt at det eksisterer en relasjon til hatefulle ytringer på nær og lang avstand hos informantene mine. G-gruppens liberale standpunkt om ytringsfrihet innledningsvis faller gjennom i møte med det rolleskiftet informantene gjennomgikk da de selv ble offer for «omvendt rasisme», altså hatefulle ytringer. Deres utgangspunkt med «kødding» og ufarliggjøring av grove utsagn var konstruert på bakgrunn av deres egne betingelser og grenser, og da disse ble overgått endret maktdynamikken seg og sårbarheten tok over. I dette utrygge landskapet opplevde de det som Nilsen (2014) beskriver når minoriteter opplever et møte med en dominerende og ekskluderende majoritet; dehumanisering, negative stereotyper og holdninger rettet mot seg og en maktesløshet (Nilsen, 2014). I kjølvannet av disse ubehagelige opplevelsene til G-gruppen forsterkes deres fiendebilde av «utlendingene» som anklager dem for slavehandel med post-koloniale forklaringsmodeller. Dette kan forstås i lys av Hollands *figured worlds*. G-gruppen forklarer ut ifra eget meningssystem deres bilde av «utlendingene» og rettferdiggjør deres opplevelse av urettferdighet. Engelstad (2003) sin forståelse av avmakt og forventning som del av maktbegrepet gjør seg gjeldende for situasjonen til G-gruppen (Engelstad, 2003). Dersom de skulle yte motstand ved å ta til motmæle vil det resultere i vold hvor de som minoritet vil gå tapende ut av det. De uttrykte en mistillit til både systemet (les: skolens administrasjon og stat) og sitt eget handlingsrom til å gjøre noe med situasjonen. G-gruppen opplevde det som et paradoks at de var en undertrykket minoritet på skolen og nærmiljøet når de i utgangspunktet er en del av majoriteten utenfor bydelen (Eriksen I. M., 2017). Faren ved disse ubehagelige opplevelsene ligger i en ytterlig eskalering av hatefulle ytringer mot «utlendingene». Det kan også være at inneværende maktforhold preger gruppens beskrivelse av «utlendingene», jf. definisjonsmakt (Engelstad, 2003), og at disse holdningene eskaleres, opprettholdes og spres blant medlemmene av gruppen og gruppens identitet (Lind, 2005; Engelstad, 2003; Svedberg, 2002).

En forklaringsmodell på hvorfor erfaringen av «omvendt rasisme» var markant ulik mellom G- og J-gruppen kan være i at J-gruppen var en klasse med kun etnisk norske elever, mens J-gruppen hadde et langt større mangfold hvor de etnisk norske var i mindretall. Derfor kan J-

gruppens mangfoldskompetanse være større gitt mangfoldet som klassen deres innehar (Røthing, 2017). En kan anslå at gruppeidentiteten i G-klassen er forhandlet slik at etnisk mangfold er en del av den (Svedberg, 2002). Denne argumentasjonen for informantenes mangfoldskompetanse kan komme til kort ettersom informantene kun hadde vært elev på skolen i overkant av et halvt semester, og erfaringen med mangfold kan ha kommet på et tidligere stadium, men det er likevel verdt å nevne da min vurdering er at J-gruppen viste mer toleranse ovenfor mangfold enn hva G-gruppen gjorde.

J-gruppen viste i større grad refleksjon omkring hvilke konsekvenser hatefulle ytringer har, både for minoriteter og samfunnet generelt, enn hva G-gruppen gjorde. Dette kan ha en forklaringsmodell i manglende kunnskapsnivåer om hatefulle ytringer blant informantene i G-gruppen. Nilsen (2014) argumenterer for økt kunnskap som et viktig tiltak i forebyggingen av hatefulle ytringer (Nilsen, 2014). Økt kunnskap hos elever om både hatefulle ytringers tilblivelse, spredning og konsekvenser gjør det lettere for elever å avsløre hatefulle språkbruk (Nilsen, 2014, s. 95). Ved kunnskap om konspirasjonsteorier, fordommer og fiendebilder så er det lettere å møte det med et kritisk blikk når man selv kjenner på dragning mot slike mekanismer (Nilsen, 2014, s. 97). Dette kan skje i skolen gjennom flere tilnærminger for eksempel ved demokratiopplæring (Stray, 2011).

Det er en ulike grenser for hva som anses som rett og gal språkbruk blant informantene. Begge gruppene er sårbare ovenfor språk, og har både fellestrekk og skilnader på deres anvendelse av språket og språk som kan anslås for å befinne seg i en gråsoner, eller over grensene for den saks skyld. «Kødding», til tross for intensjon, rettferdiggjør *ikke* hatefulle ytringer. Språk er makt, og språk forårsaker endring i beskrivelsen av virkeligheten. Hvordan språk tolkes av andre er utenfor avsenders kontroll, og kan derfor ikke utelukke spredningen av hatretorisk innhold (Nilsen, 2014, s. 40). I forbindelse med «omvendt rasisme» har jeg vist til at det selv hos G-gruppen eksisterer grenser, og i rolleskiftet til offer for hatefulle ytringer er informantene mine sårbare som alle andre minoriteter. Resultatet er at både «kødding» og «omvendt rasisme» er bidragsyttere til spredningen og eskalering av hatefulle ytringer. I tydeliggjøringen av hvor grensen mellom vanlig tale og hatefulle ytringer er økt kunnskapsnivåer om hatefulle ytringer hos informantene essensielt i forebyggingen av slike ytringer (Nilsen, 2014).

5.2 «Backup»

Et funn som stakk seg ut som var betydningen av hvordan informantene knyttet «backup» opp til deres handlingsrom både som avsender og mottaker av hatefulle ytringer. Elever er avhengig av betydningsfulle og positive mellommenneskelige relasjoner medelever, og for øvrig lærere og skole, som har utslag på elevens helse og akademiske suksess (Løhre, 2018). Det kan overføres til mine informanternes vektlegging av «backup» som utslagsgivende for hvordan de handler. Her kan Durkheims begrep om kollektiv bevissthet trekkes inn hvor en gruppe kan utvikle et eksternt handlingsrom som muliggjør handling for aktøren på en annen måte enn hvis aktøren hadde vært alene (Svedberg, 2002).

Informantene mine beskrev at terskelen for å utøve vold eller språklig vold ovenfor andre er lavere dersom avsender har «backup» eller at mottaker ikke har det. Et annet interessant perspektiv her er hvilke maktforhold som kan eksistere innenfor «backupen» som kan tvinge frem handling hos et individ som individet ikke hadde ønsket å gjøre på egenhånd. Dette kan være å stille seg bak hatefulle ytringer eller holdninger som individet personlig ikke står for, eller utøve språklig eller fysisk vold som gruppen fremtvinger implisitt eller eksplisitt. Her kan Weber sin modell på en organisasjon sammenlignes med «backup» hvor det foreligger et hierarki av ulike oppgaver og forventinger, og tolkningen av disse kan føre til ulike opplevde handlingsrom avhengig av hvor tydelig de ble overlevert fra maktaktørene (Weber, 1922 i Engelstad, 2003). Det er og relevant hvordan diskursen er formet innenfor «backupen» i form av hvordan gruppen omtaler andre aktører rundt seg som medelever, elever i andre klasser, lærere eller folk utenfor (Engelstad, 2003). «Backup» er igjen et interessant funn i den forbindelse at det preger handlingsrommet til informantene mine, og kan være med på eskalering, reproduksjon og videreføring av hatefulle ytringer (Nilsen, 2014).

Et like interessant funn i denne forbindelse var situasjoner hvor mangelen på «backup» var rådende. For informantene blir maktforholdet dramatisk endret, og åpner opp for at andre vurderer aktøren som «svak». Et viktig spørsmål til konseptet av «backup» i denne sammenheng kan vurderes til om «backup» kun representeres som fysisk støtte. Engelstad argumenterer for at makt ikke er en konkret målbar størrelse, men der hvor ikke fysisk tvang er gjeldende, er makten abstrakt og imaginær og avhengig av begge parters annerkjennelse av

maktens realitet (Engelstad, 2003). Det dette betyr er at informantene mine ikke nødvendigvis trenger å ha med seg en fysisk «backup» til alle tider for at andre tilskriver dem makt. Det handler mer om hva som forespeiles gjennom A sin holdning og væremåte, og B sin anerkjennelse av maktens realitet. Om «backupen» faktisk eksisterer trenger ikke å ha noe å si for B så lenge vedkommende har et inntrykk om det. Det kan derimot ha noe å si for A sin evne til å opprettholde illusjonen om makt over B på sikt (Engelstad, 2003).

5.3 Status quo og ønsket om endring

Et funn som var interessant var hvordan informantene forholdt seg til hvordan de opplevde at status for hatefulle ytringer var. Både G-gruppene og J-gruppen beskrev flere av de samme mekanismene og var enige om mye i forbindelse med hvilket forhold de hadde til hatefulle ytringer, men spesielt et trekk skilte dem fra hverandre. Det handlet om hvordan de forholdt seg til de beskrivelsene av språkkulturen i deres generasjon i forbindelse med hvilken rolle de selv hadde for fremtiden. Informantene i BO-gruppen rettferdiggjorde i større grad hvorfor ting var som de var.

Dette handler ikke om at de ikke uttrykket frustrasjon ovenfor visse elementer i forbindelse med deres forhold til hatefulle ytringer, men dette handlet mer om politikere og «utlendingene». J-gruppen var mer opptatt av å ansvarliggjøre sin egen generasjon i forbindelse med hvilken rolle de spilte i forbindelse med hvilken utvikling språkkulturen var på vei. Begge gruppene ønsket endring, men i synet av sin egen rolle beskrev J-gruppen seg selv som en aktiv aktør med innflytelse av fremtiden. Ønsket om endring er ikke det samme som opplevd mulighet til å skape endring. J-gruppen tok eierskap i et reelt handlingsrom ved at de pekte på strukturelle begrensninger som økende trend av hatefulle ytringer, økt polarisering og splittelse blant politikere, påvirkningen influensere har på ungdommer og måten ungdommer snakker til hverandre på, og på tross av dette pekte de på mulighet til å endre egen situasjon gjennom bevisstgjøring og ansvarliggjøring av seg selv og andre aktører som de vurderer som viktige påvirkningskilder til hvordan ungdom snakker til hverandre (Aarset, 2006, s. 19). Dette kan tolkes i retning av ulike oppfatninger av egen makt og innflytelse (Engelstad, 2003). Det blir

etterspurt et ytringsansvar hvor ungdommer utfordres til å reflektere over konsekvensene av sine ytringer og stille spørsmål til om ytringen er nødvendig eller ikke (Bangstad & Vetlesen, 2011; Nilsen, 2014).

J-gruppen pekte spesielt på at de ønsket at ungdommer burde bli mer bevisst hvilke ord og uttrykk de bruker. Dette er blant det Nilsen (2014) anbefaler i forebyggingen av hatefulle ytringer (Nilsen, 2014). Språk er makt, og holder liv i fordommer, stereotypier og fiendebilder (Butler, 1997). Her kan det trekkes en parallell til da gruppene diskuterte bruken av humor og «kødding» som et virkemiddel hvor grenser tidvis overgås. I forbindelse med Poppers toleranseparadoks kan begge gruppene eniges om intoleranse for intoleranse (Witenberg, 2016). Skillet mellom dem handler om et gradsspørsmål av egen toleranse og intoleranse. G-gruppen peker først og fremst på intoleranse ovenfor den tematikk som for dem er sårbare, mens J-gruppen bruker intoleranse i en videre forstand og viser blant annet intoleranse mot hatefulle mekanismer som ikke rammer dem selv.

I dette funnet ligger det jeg i tittelen henviser til, nemlig; overlevelsesaktør eller handlingsaktør. G-gruppen sine holdninger til egen innflytelse for endring er begrenset ned til overlevelse, i form av aksept av status quo på bakgrunn av deres mistillit til systemet. Ved mistillit medfører det lavere sjanse for deltakelse (Solhaug & Børhaug, 2012). Rapporten utgitt av NOVA (2011) viser til en mulig sammenheng mellom lav tro på egen innflytelse og deltakelse i demokratiet (Frøyland, 2011). Dette kan overføres til deltakerdemokratiet som er avhengig av deltakelse for dens aktualitet hos ungdommer, og troen på at demokratiet tilskriver individet påvirkningskraft og innflytelse kobles tett mot individets bruk av det (Stray, 2011). J-gruppen tok i mye større grad, sammenlignet med G-gruppen, rollen som endringsaktør som følger av sin tro på egen innflytelse og ønske om medvirkning og endring. Den kollektive bevisstheten i G-gruppen var distinkt annerledes enn J-gruppen. Dette har sammenheng med den varierende oppfatningen av eget handlingsrom blant informantene mine. Troen på varig endring er viktig for medvirkning til forsøk på endring.

5.4 Informantenes handlingsrom endrer seg hele tiden

Det viktigste funnet var hvordan informantene implisitt og eksplisitt gav uttrykk for hvordan deres handlingsrom mot hatefulle ytringer forandret seg etter hvor de befant seg, til hvilken tid og hvilket tema som var emne for diskusjon. I lys av de funnene jeg har drøftet i dette kapitlet har alle fellesnevner i sin innvirkning på informantene mine sitt handlingsrom i møte med hatefulle ytringer. Derfor er det plausibelt å hevde at informantene sitt handlingsrom endrer seg hele tiden. Dette har sammenheng med dynamiske maktforhold, ulike diskurser og grupper informantene føler seg en del av. Det endrede handlingsrommet var noe som kom til uttrykk gjennom hele analysekapitlet fordi det handler om hvordan informantene mine tar valg, vurderer valgene sine og ulik opplevelse av hvordan de kan endre situasjonen sin (Aarset, 2006). Informantene er del av flere ulike diskurser, og disse innebærer ulike språklige forutsetninger for handling, ytring og tolkning (Engelstad, 2003). Dette ble koblet opp mot hvilket sted informantene befinner seg på, hvem de har rundt seg, hvilken relasjon de har til dem rundt seg og opplevelsen av «de andre». De uklare grensene for ulovlig språk, betydningen av sosial status (les: backup) og informantenes bilde av seg selv som handlingsaktører er ikke fastsatte størrelser som går igjen.

6 Avslutning

Denne oppgaven har forsøkt å svare på hvordan et utvalg elever på yrkesfag VG1 opplever et handlingsrom i møte med hatefulle ytringer. Da det finnes mange innvendinger til en universell definisjon av hatefulle ytringer, har jeg forsøkt å belyse informantenes erfaringsgrunnlag på hvordan hatefulle ytringer kommer til uttrykk i hverdagslivet deres fra ulike innfallsvinkler. I dette erfaringsgrunnlaget har jeg forsøkt å avdekke informantenes rom for handling.

6.1 Hovedfunn

Denne studien viser at hatefulle ytringer er tilstede i hverdagen til informantene, og handlingsrommet de opplever i møte med hatefulle ytringer er dynamisk. I den forbindelse har det kommet flere interessante funn. Et funn har vært i forbindelse med hvor tålegrensen for hat har blitt satt hos informantene. Dette har hatt sammenheng med økende toleranse for grovt og hatefullt språkbruk og hvilken rolle informantene har hatt i den kommunikative relasjonen; enten som avsender, vitne eller offer. Der hvor enkelte informanter har rettfærdiggjort toleransen for hat kan det ha forklaring i lavt kunnskapsnivå om hatefulle ytringer. Et annet funn har vært at informantenes handlingsrom endrer seg hele tiden avhengig av deres rolle, kontekst, opplevelse av makt og avmakt og syn på seg selv som endringsaktør eller overlevelsesaktør. Informantene var enige om eksisterende mekanismer omkring hatefulle ytringer, men skiltes i synet på veien videre. Flere informanter ønsket og søkte endring og så på dette som mulig, men andre opplevde en maktesløshet.

6.2 Studiens begrensning og videre forskning

Studien er gjennomført med gruppeintervju av totalt 13 informanter fra samme skole i Oslo øst. Av den grunn er jeg klar over at de tematikkene som jeg har diskutert og belyst ikke medfører noen direkte overføringsverdi på den måten at det er generaliserbart for hvordan det er på andre skoler i Oslo eller landet forøvrig. Likevel har de funnene jeg har kommet frem til en relevans

for feltet jeg skriver innen da de peker på tendenser som finnes innenfor forskningsfeltet, og spesielt siden feltet omkring hatefulle ytringer har en empirisk forskningsmangel så kan dette anses som et aldri så lite bidrag.

Noe som var opp til vurdering i starten av studien var å fokusere i større grad på alder som variabel enn hvilken linje informantene mine tilhørte. På denne måten kunne studien pekt på enkelte tendenser som elever delte og skiltes ved i møtet med hatefulle ytringer. Etersom skolen anses som en viktig forebyggingsarena så kunne elever ved VG3 tatt stilling hvordan forebygging av hatefulle ytringer kommer til uttrykk i undervisningen og skolen som samhandlingsarena. Alternativt så kunne denne studien ha blitt utvidet på den måten at man fulgte opp informanter over tid gjennom deres skolegang på VGS og ut i yrkeslivet. Dette ligner på det Ingunn M. Eriksen (2017) gjorde i sitt forskningsprosjekt, men dette ville ha hatt et fokus på hatefulle ytringer.

7 Bibliografi

- Aagre, W. (2014). *Ungdomskunnskap*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Aakvaag, G. C. (2005, August 24). Frihet og orden. En kommunikasjonsteoretisk løsning. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, ss. 187-219.
- Aarset, M. F. (2006). *Å skape nye handlingsrom: - konstituering av kvinnelig, norsk, muslimsk identitet (Masteroppgave)*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ågotnes, K. B. (2016, November 21). *Hatefulle ytringer*. Hentet fra Institutt for Samfunnsforskning:
<https://www.samfunnsforskning.no/aktuelt/nyheter/2016/hatefulle-ytringer.html>
- Baker, C. E. (2012). Hate Speech. I M. Herz, & P. (. Molnar, *The Content and Context of Hate Speech* (ss. 57-80). New York: Cambridge University Press.
- Bangstad, S., & Vetlesen, A. J. (2011, Desember 5). Ytringsfrihet og ytringsansvar. *Nytt Norsk Tidsskrift (Nr. 4)*, ss. 334-346.
- Barrett, B. J. (2010). *Is "Safety" Dangerous? A Critical Examination of the Classroom as Safe Space*. Windsor: University of Windsor.
- Bjørge, E. (2009, Mai). Michel Foucaults bidrag til forståelsen av "makt". *Jussens Venner vol. 44*, ss. 302-314.
- Bjurstrøm, H. (2018). *Hatefulle ytringer i offentlig debatt på nett*. Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- Blakar, R. M. (1996). *Språk er makt*. Oslo: Pax.
- Bleich, E. (2011). *The Freedom to be Racist? How the United States and Europe struggle to preserve freedom and combat racism*. New York: Oxford University Press.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.

- Budalen, A., Rommetveit, A., & Otterlei, S. S. (2019, Februar 27). *70-åring dømt for hets av samfunnsdebattant*. Hentet fra NRK: https://www.nrk.no/nordland/70-aring-domt-for-hets-av-samfunnsdebattant_-_det-skal-ikke-lonne-seg-a-vaere-hatefull-1.14447614
- Bufdir. (2019, Februar 11). *Ny kunnskap: minoritetsgrupper er mer utsatt for hat en andre*. Hentet fra BUFIR: https://www.bufdir.no/vold/hatytringer/Aktuelt_om_hatytringer/Ny_kunnskap_minoritetsgrupper_er_mer_utsatt_for_hat_enn_andre/
- Butler, J. (1997). *Excitable Speech*. New York: Routledge.
- Council of Europe. (u.d.). *Council of Europe's work on Hate Speech*. Hentet fra Council of Europe: <https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign/coe-work-on-hate-speech>
- Dembra. (2016). *Om Dembra*. Hentet fra Dembra: <https://dembra.no/om-dembra/>
- Eggebø, H., & Stubberud, E. (2016). *Hatefulle ytringer - Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Ekeløve-Slydal, G. M. (2014). Hva er menneskerettigheter? I G. (. Ekeløve-Slydal, *Menneskerettigheter - En innføring* (ss. 15-34). Oslo: Humanist Forlag.
- Elden, J. C. (2018, Januar 19). *Ytringsfrihet*. Hentet Mars 29, 2019 fra Store Norske Leksikon: <https://www.snl.no/ytringsfrihet>
- Engelstad, F. (2003). *Hva er makt?* Hentet fra Universitetet i Oslo: <https://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapporter/rapp2003/rapp2003/rapport57/index-HVA.html>
- Eriksen, I. M. (2017). *De andres skole*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, T. H. (2001). *Bak fiendebildet*. Oslo: Cappelen.
- Europarådets komite mot Rasisme og Intoleranse (ECRI). (2016). *ECRI General Policy Recommendation No. 15*. Hentet fra Council of Europe:

https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N15/REC-15-2016-015-ENG.pdf

- Finch, H., Lewis, J., & Turley, C. (2014). Focus Groups. I J. Ritchie, J. Lewis, C. M. Nicholls, & R. Ormston, *Qualitative Research Practice* (ss. 211-239). Los Angeles: Sage Publications.
- FN. (1948, 12 10). FN. Hentet fra FNs verdenserklæring om menneskerettigheter: <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- Frøyland, L. R. (2011). *Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet*. Oslo: NOVA.
- Gelber, K. (2002). *Speaking back: The Free Speech Versus Hate Speech Debate: Discourse approaches to politics, society and culture*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Goffmann, E. (2005). *Interaction Ritual: Essays in Face-To-Face Behavior*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Grunnlov, K. N. (1814, Mai 17). Hentet fra Lovdata: <https://lovdata.no/lov/1814-05-17/§100>
- Hanhardt, C. B. (2013). *Safe Space*. Durham: Duke University Press.
- Hannisdal, M. (2018). *Ytringsklima og selvsensur i skolen (Masteroppgave)*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Høstmælingen, N. (2010). *Hva er menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hultqvist, K. (2004). Michel Foucault: Makten er det som viser seg mest og derfor skjuler seg best. I K. Steinsholt, & L. Løvlie (red.), *Pedagogikkens mange ansikter* (ss. 618-634). Oslo: Universitetsforlaget.
- Iversen, L. L. (2014). *Uenighetsfellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Kjeldstadli, K., & Brochmann, G. (2014). *Innvandringen til Norge*. Oslo: Pax.
- Kristoffersen, K. E. (2005). Innledning. I K. E. Kristoffersen, H. G. Simonsen, & A. (. Sveen, *Språk: En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2018, Juni 26). *Forny innholdet i skolen*. Hentet fra Regjeringen: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forny-innholdet-i-skolen/id2606028/?expand=factbox2606065>
- Larsen, A. K. (2007). *En enklere metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Løhre, A. (2018). Tilhørighet til skolen. I M. Øksnes, E. Sundsdal, & C. R. Haugen, *Ungdom, dannning og fellesskap* (ss. 107-125). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Lenz, C., Lid, S., Lorentzen, G., Nilsen, A. B., Nustad, P., & Rise, E. (2018). *Tiltak mot hatefulle ytringer: Kunnskaps- og tiltaksoversikt*. Oslo: HL-senteret.
- Likestillings- og diskrimineringsombudet. (2015). *Hatytringer og hatkriminalitet*. Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- Lind, M. (2005). Språk som handling og tekst. I K. E. Kristoffersen, H. G. Simonsen, & A. Sveen, *Språk: En grunnbok* (ss. 39-63). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lindflaten, L. (2013). *Ytringsfrihet, ytringsansvar*. Universitetet i Oslo: Oslo.
- Midtbøen, A. H., & Steen-Johnsen, K. (2015). Ytringsfrihet. *Sosiologi i dag Vol. 45 Nr. 4*, ss. 5-10.
- Midtbøen, A. H., Steen-Johnsen, K., & Thorbjørnsrud, K. (2017). Boundary-making in the public sphere: Contestations of free speech. I A. H. Midtbøen, K. Steen-Johnsen, & K. Thorbjørnsrud, *Boundary-making in the public sphere: Contestations of free speech* (ss. 13-39). Oslo: Cappelen Damm.
- Nadim, M., & Fladmoe, A. (2016). *Hatefulle ytringer - Delrapport 1: Forskning på art og omfang*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

- Nilsen, A. B. (2014). *Hatprat*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Nordahl, T. (2003, August 10). Møtet mellom en hegemonisk skole og handlende ungdom. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, ss. 69-88.
- NSD. (2017). *Skolevalgsundersøkelsen*. Oslo: NSD.
- NTB. (2019, Januar 10). *Statsadvokaten: "Fuck jøder" er ikke en hatefull ytring*. Hentet fra Dagbladet: <https://www.dagbladet.no/kultur/statsadvokaten-fuck-joder-er-ikke-en-hatefull-ytring/70645773>
- Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa, med endring av 21. juni 2019 nr. 60*. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>
- Ormston, R., Spencer, L., Barnard, M., & Snape, D. (2014). The Foundations of Qualitative Research. I J. Ritchie, J. Lewis, C. M. Nicholls, & R. Ormston, *Qualitative Research Practice* (ss. 1-23). Los Angeles: Sage Publications.
- Parekh, B. (2012). Is There a Case for Banning Hate Speech? I M. Herz, & P. Molnar, *The Content and Context of Hate Speech* (ss. 37-56). New York: Cambridge University Press.
- Pujol, J. (2016, Oktober 27). The United States safe space campus controversy and the paradox of freedom of speech. *Church, Communication and Culture (Volume 1)*, ss. 240-254.
- Røthing, Å. (2017). *Mangfoldskompteanse: Perspektiver på undervisning i yrkesfag*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Reform. (2018). *Gutter, kjønn og likestilling: En kartlegging ved Kuben Videregående skole*. Oslo: Reform - ressursenter for menn.
- Regjeringen Solberg I. (2016). *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016 - 2020*. Hentet fra Barne- og likestillingsdepartementet: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-strategi-mot-hatefulle-ytringer-2016---2020/id2520975/>

- Ritchie, J., & Ormston, R. (2014). *The Applications of Qualitative Methods to Social Research*. I J. Ritchie, J. Lewis, C. M. Nicholls, & R. Ormston, *Qualitative Research Practice* (ss. 27-44). Los Angeles: Sage Publications.
- Smith, M. (2009, April 1). Humor, Unlaughter, and Boundary Maintenance. *The Journal of American Folklore* (Vol. 122), ss. 148-171.
- Solhaug, T., & Børhaug, K. (2012). *Skolen i demokratiet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stokke, K. (2013). Conceptualizing the Politics of Citizenship. *PCD Journal*.
- Straffeloven. (2009). *Lov om straff (LOV-2009-06-19-74)*. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28/§185>
- Stray, J. H. (2011). *Demokratiet på timenplanen*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Svedberg, L. (2002). *Gruppepsykologi*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Tennfjord, V. J. (2018). *Hatefulle ytringer fremsatt overfor noen på grunn av deres etnisitet eller religion (Mastergradsavhandling)*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Thorsen, D. E., Svensson, P., & Hovde, K.-O. (2018, Februar 20). *Demokrati*. Hentet fra Store Norske Leksikon: <https://www.snl.no/demokrati>
- Utdanningsdirektoratet. (2010). *Kartlegging av temaer knyttet til menneskerettigheter og demokratiforståelse i læreplanverket*. Oslo: Utdanningsdirektoratet.
- Vissgren, J. (2019, Juli 26). *NRK beklager bruken av ordet "jødesvin" i Satiriks-sketsj*. Hentet fra NRK: https://www.nrk.no/norge/nrk-beklager-bruken-av-ordet-_jodesvin_-i-satiriks-sketsj-1.14638210
- Waldron, J. (2012). *The Harm in Hate Speech*. London: Harvard University Press.

- Webster, S., Lewis, J., & Brown, A. (2014). Ethical Considerations in Qualitative REsearch. I J. Ritchie, J. Lewis, C. M. Nicholls, & R. Ormston, *Qualitative Research Practice* (ss. 77-107). Los Angeles: Sage Publishers.
- Wessel-Aas, J., Fladmoe, A., & Nadim, M. (2016). *Hatefulle ytringer. Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Witenberg, R. T. (2016). *Tolerance: The glue that binds us: The glue that binds us: Empathy, fairness and reason*. New York: Nova Publishers.
- Østerud, Ø., Engelstad, F., & Selle, P. (2003). *Makten og demokratiet*. Oslo: Gyldendal.

8 Vedlegg

8.1 Intervjuguide

Intervjuguide – gruppeintervju

Åpning:

Hvordan går det?

Hvordan er det å være elev her på skolen?

Hoveddel

- Hva er ikke greit å si? *Eksempler.*
 - o Er dere andre enige i at det ikke er greit?
- Hvor blir dette sagt? *Eksempler.*
- Hva skjer om det skjer på internett? *Eksempler.*
- Hva skjer om det skjer i klasserommet eller ellers på skoleområdet? *Eksempler.*
- Hvorfor griper deg/dere i å gripe inn? *Eksempler.*
- Hvordan kan man reagere/ikke reagere på det som blir sagt i klasserommet? *Eksempler.*
- Burde det være straffbart å komme med nedsettende/hatefulle ytringer?

Oppgave

*Diskusjonsoppgave

8.2 Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring for gruppeintervju

Jeg er en masterstudent fra MF Vitenskapelig Høyskole som skriver en master innenfor K-RLE. Temaet er «hatefulle ytringer i skolen» og er del av et paraplyprosjekt som heter DEMBRA som står for demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme. Masterstudenten er ----- og veileder er Claudia Lenz, professor ved MF.

Mål med prosjektet:

- Få en forståelse av hvordan elever på VGS yrkesfag kan oppleve sitt handlingsrom i møte med hatefulle ytringer.
- Diskutere med elever på VGS om hva hatefulle ytringer er for noe, og diskutere ulike scenarier som kan oppstå i klasserommet.

Gjennomføring

Gruppeintervjuet er et semi-strukturert intervju som betyr at studenten kan tilpasse opplegget underveis til hensyn for deltakerne og dynamikken i gruppen. Innholdet av intervjuet vil være åpne spørsmål, gruppeoppgaver og en case. Intervjuet vil vare i omtrent én time og vil foregå i skoletiden.

All deltakelse er frivillig, og du kan når som helst velge å ikke svare på et spørsmål, og avslutte intervjuet eller trekke tilbake informasjon som har blitt gitt under intervjuet. Ta kontakt med meg på (e-postadresse) dersom det er noe du lurer på.

Taushetsplikt

All informasjon som blir samlet inn under intervjuet vil være konfidensiell. Svarene som fremkommer gjennom intervjuet vil være anonyme og vil ikke kunne knyttes opp mot deg som person. Deltakerne bes **ikke** nevne andre som ikke er tilstede med navn.

Tillatelse

Det vil bli tatt lydopptak under intervjuet. Informasjonen vil kun bli brukt til masteroppgaven, og vil bli slettet når prosjektet er ferdig. Opptakene vil ikke bli vist til noen andre enn meg.

Jeg har lest og forstått informasjonen over og gir mitt samtykke til å delta i intervjuet.

Sted og dato

Signatur

Tusen takk for din deltakelse!

8.3 Resultat – diskusjonsoppgave

Gruppe A

Ikke straffbart

«...no gidd e ikke skriv meir, blir så fette provosert på disse same jævlan.. Burde ha bedt dem reise til h.....»

«Jævla neger»

«Fuck jøder»

Sagt av en rapper på en konsert

«Gjør vel ikke noe at Hassan ble tatt av dage. Han var sikkert en fremtidig terrorist.»

«Du er en pakistansk terrorist»

Sagt fra en tidligere politiker til en politiker

Straffbart

«Jeg er norsk og hater homoer. Jeg vil drepe dem.»

«Jeg vil ha henne skutt. Skuddpremie på 50 kroner utbetales om jeg får tilsendt griseørene hennes. Skal koke muslimsuppe på dem»

«Utlendingene som klarte å få seg selv druknet i forsøk på å ulovlig innvandre fortjente å drukne en sakte død. Hold dere der dere hører til!»

Gruppe B

Ikke straffbart

«Fuck jøder»

Sagt av en rapper på en konsert

«Jeg er norsk og hater homoer. Jeg vil drepe dem.»

«Jævla neger»

«Utlendingene som klarte å få seg selv druknet i forsøk på å ulovlig innvandre fortjente å drukne en sakte død. Hold dere der dere hører til!»

«...no gidd e ikke skriv meir, blir så fette provosert på disse same jævlan.. Burde ha bedt dem reise til h.....»

«Du er en pakistansk terrorist»

Sagt fra en politiker til en annen

Straffbart

«Jeg vil ha henne skutt. Skuddpremie på 50 kroner utbetales om jeg får tilsendt griseørene hennes. Skal koke muslimsuppe på dem»

«Gjør vel ikke noe at Hassan ble tatt av dage. Han var sikkert en fremtidig terrorist.»

Gruppe C

Ikke straffbart

«Jævla neger»

«...no gidd e ikke skriv meir,
blir så fette provosert på
disse same jævlan.. Burde ha
bedt dem reise til h.....»

Straffbart

«Utlendingene som klarte å
få seg selv druknet i forsøk
på å ulovlig innvandre
fortjente å drukne en sakte
død. Hold dere der dere
hører til!»

«Jeg vil ha henne skutt.
Skuddpremie på 50 kroner
utbetales om jeg får tilsendt
griseørene hennes. Skal koke
muslimsuppe på dem»

«Jeg er norsk og hater
homoer. Jeg vil drepe dem.»

«Du er en pakistansk
terrorist»
Sagt fra en politiker til en
annen

«Gjør vel ikke noe at Hassan
ble tatt av dage. Han var
sikkert en fremtidig
terrorist.»

«Fuck jøder»
Sagt av en rapper på en
konsert

8.4 Godkjenning fra NSD

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 478611 er nå vurdert av NSD. Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 01.03.19, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 14.08.19

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen -

formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned. FØLG DIN

INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD:

Silje Fjelberg Opsvik

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)